

KRONOLOGIJA DOMOVINSKOG RATA
(s osvrtom na pojedine događaje od 1945. do 1990.)

Poštovani, korisnici/ce,

Najveći dio sadržaja kronologije napisan je krajem 1990-ih, tako da u njoj nedostaju podaci dobiveni novijim istraživanjem. Stoga će se ova kronologija nadopunjavati s vremenom, a korisnici je trebaju prihvatiti kao „radnu verziju”. U ovakvom obimu i nedovršenu, stavljamo je na web stranu Centra zbog brojnih zahtjeva korisnika da im se omogući uvid u kronologiju, pa makar i nepotpunu, događaja iz Domovinskog rata.

S poštovanjem i nadom da će i ovakva kronologija biti od pomoći,
ravnatelj Centra, Ante Nazor

1945.

(7.III.) Osnovana je Privremena vlada Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ) na čelu s predsjednikom J. Brozom Titom; I. Šubašić postavljen je za ministra vanjskih poslova.

(14.IV.) U Splitu je izabrana Narodna vlada Hrvatske: za predsjednika je izabran Vladimir Bakarić, a za potpredsjednike Franjo Gaži i Rade Pribičević.

(28.IV.) Dopisom Ministarstva za Hrvatsku (broj 39), ministar Pavle Gregorić zatražio je od Predsjedništva Narodne vlade Hrvatske da se pitanje republičkog razgraničenja prouči i izradi stručni tekst koji bi pružio podatke i materijal za izvršenje razgraničenja; slično su mislili i hrvatski partijski dužnosnici Andrija Hebrang i Ivan Krajačić.

Gregorić je imao primjedbe na zastupljene teze o Vojvodini koju čine 4 oblasti (Srijem, Banat, Bačka i Baranja), na marginaliziranje pitanja Hrvata u sjeverozapadnoj Bačkoj te na određivanje granice na liniji Vukovar - Županja.

(9.VI.) Pod pritiskom britanske i američke vlade u Beogradu je potpisan sporazum između Jugoslavije, Velike Britanije i SAD o povlačenju Jugoslavenske armije iz Trsta i okolnih područja (uz Trst, sporno je bilo područje Julijske krajine i sjeverozapadni dio Istre do Novigrada).

Jugoslavenska armija povukla se (12.VI.) na demarkacionu liniju (tzv. Morganova linija), kojom je sporni teritorij podijeljen na Zonu A i Zonu B. U Zonu A (područje Trsta i okolice) ušla je "saveznička" (angloamerička) vojska, a Zona B (sjeverozapadni dio Istre) ostala je pod nadzorom Jugoslavenske armije. U Puli su Englezi imali posadu i zračnu luku (16.VI.1945. - 15.IX.1947.)

(7.-26.VIII.) Na svom III. zasjedanju u Beogradu AVNOJ se proglasio Privremenom narodnom skupštinom DFJ; usvojeni su zakoni nužni za održavanje izbora i sazivanje Ustavotvorne skupštine te *Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji*.

(29.XI.) Ustavotvorna skupština u Beogradu je proglasila Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju (FNRJ); potvrđene su sve odluke AVNOJ-a i njegova Predsjedništva od II. zasjedanja (u Jajcu 1943.), a kralju Petru II. i dinastiji Karađorđević oduzeta su sva prava.

1946.

(31.I.) Ustavotvorna skupština proglasila je Ustav FNRJ; Jugoslavija je konstituirana kao federalna država sastavljena od šest republika (jedna od njih je Hrvatska) i dvije autonomne jedinice (Vojvodina te Kosovo i Metohija u sastavu NR Srbije).

(26.II.) Odlučeno je da se Demokratska Federalna Hrvatska preimenuje u Narodnu Republiku Hrvatsku (NRH).

(29.VII. - 15.X.) U Parizu je održan skup predsjednika vlada država pobjednica u II. svjetskom ratu, na kojem je sudjelovala i Jugoslavija (Pariška mirovna konferencija).

Nacrtom mirovnoga ugovora s Italijom bio je predviđen ispravak jugoslavensko-talijanske granice iz 1919. Jugoslaviji je pripala Istra, Cres, Lošinj, dio Slovenskog primorja, Zadar, Lastovo, Palagruža i niz manjih otoka; na sjednici (28.IX.) prihvaćen je kompromisni francuski prijedlog (od 2.VIII. 1946.) o uspostavljanju Slobodnog Teritorija Trsta (STT) - od Devina do Novigrada.

(11.X.) Zbog navodne suradnje s režimom NDH zagrebački nadbiskup A. Stepinac osuđen je na 16 godina robije (izgubio je sva politička i građanska prava u trajanju od 5 godina).

A. Stepinac nije prihvatio navedenu optužbu; zatvorsku kaznu izdržavao je u Lepoglavi do 1951., a potom je poslan u internaciju u Krašić, gdje je i umro (1960.). Predsjednik organizacije američkih Židova Louis Breier izjavio je (1946.) *da je nadbiskup dr. Alojzije Stepinac bio jedan od rijetkih ljudi u Europi koji su se u opasno doba digli protiv nacističke tiranije, nürnbergskih rasnih zakona, braneći progone Židove*; papa Ivan Pavao II. proglasio ga je 1998. blaženikom.

(10.XI.) Održani su izbori za Ustavotvorni sabor NRH na koje je izišlo 92,64 % glasača; gotovo svi kandidati bili su iz redova Narodne fronte.

1947.

(18.I.) Ustavotvorni Sabor NRH proglasio je Ustav kao potvrdu državnoga postojanja Hrvatske, odnosno njezina suvereniteta u sastavu FNRJ.

(10.II.) Na mirovnoj konferenciji u Parizu potpisan je ugovor između FNRJ i Italije.

Prema ugovoru u sastav Hrvatske i formalno je uključena Istra, Cres, Lošinj, Lastovo i drugi manji otoci te Zadar i Rijeka. Područje Slobodnog Teritorija Trsta dobilo je poseban međunarodno pravni status pod zaštitom VS UN-a i vlastiti statut koji je predviđao vlastitu upravu s izabranom skupštinom te guvernerom kojeg bi imenovalo VS UN-a. Režim STT-a nije nikada stupio na snagu, jer guverner, zbog neslaganja Italije i Jugoslavije, nikada nije ni imenovan.

Neki drže da je broj poginulih i umrlih u Drugom svjetskom ratu na tlu Jugoslavije iznosio oko 1.014.000 (prema istraživanju srpskog znanstvenika Bogoljuba Kočovića), odnosno oko 1.027.000 (hrvatski znanstvenik Vladimir Žerjavić). Međutim, da bi odštetni zahtjev prema Njemačkoj bio što veći, iznesena brojka obuhvatila je i pretpostavljeni broj stanovnika koji bi bio živ u slučaju da u zemlji nije bilo rata, uključujući i proračunat broj nerođene djece i gubitke uslijed iseljenja ili bolesti. Autor te procjene, tada student, Vladeta Vučković i sam je priznao (1989.) da je izračunao ukupan demografski gubitak, a ne samo izravne žrtve rata.

Razliku između stvarnoga i prikazanog broja (oko 700.000 umrlih), srpska propaganda iskoristila je za stvaranje lažnog mita o 700.000 do 1.000.000 Srba ubijenih samo u Jasenovcu tijekom II. svjetskog rata; podatke o tome vidi i pod godinom 1964.

1963.

(7.IV.) Novim Ustavom FNRJ je promijenila ime u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ).

(9.IV.) Hrvatski sabor proglasio je novi Ustav kojim NRH postaje Socijalistička Republika Hrvatska (SRH).

1964. Zbog pregovora sa Saveznom Republikom Njemačkom o ratnoj šteti, vlada SFRJ donijela je odluku da se u državnoj organizaciji izvrši popis žrtava II. svjetskog rata u Jugoslaviji; rezultati popisa obrađeni su u kolovozu 1966.

Među ostalim, popis navodi da su u logorima Gospić-Jadovno, Gradina, Jasenovac (49.602) i Stara Gradiška (9586) ubijene 61.383 žrtve (uz napomenu da *popis nije potpun*), a broj 597.323 navodi se kao ukupan broj poginulih boraca (partizana) te ubijenih i umrlih žrtava rata u cijeloj Jugoslaviji (u taj broj nisu uračunati stranci i kolaboranti sila Osovine); od toga u Hrvatskoj 194.749, u BiH 177.045, Srbiji (uža) 97.728, Vojvodini 41.370 itd. U popisu se navodi i broj žrtava prema nacionalnosti, koji je nešto manji - 596.298; od toga je 346.740 Srba, 83.257 Hrvata, 45.000 Židova, 42.027 Slovenaca, 32.300 Muslimana, 16.276 Crnogoraca, 6724 Makedonaca, 3241 Albanaca, 2680 Mađara, 1160 Slovaka, 686 Turaka, a ostalo su "nepoznati".

1967. (17.III.) U zagrebačkom *Telegramu* tiskana je *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika*, kojom je upozoreno na srbizaciju kroz odluke Novosadskog dogovora o "hrvatsko-srpskom jeziku" i zatražena ravnopravnost svih jezika naroda u Jugoslaviji (slovenski, hrvatski, srpski i makedonski).

Potpisnici *Deklaracije* bile su sve važnije filološke institucije i istaknuti hrvatski intelektualci; *Deklaraciju* su žestoko osudili J. Broz Tito i V. Bakarić, a autori *Deklaracije* podvrgnuti su političkim pritiscima i udaljeni iz javnog života. Kao središta hrvatskog nacionalizma optuženi su Matica hrvatska, Društvo književnika Hrvatske, Matica iseljenika Hrvatske i Institut za historiju radničkog pokreta.

... Na toj osnovi potpisane hrvatske kulturne i znanstvene ustanove i organizacije smatraju da je neophodno potrebno:

1) Ustavnim propisom utvrditi jasnu i nedvojbenu jednakost i ravnopravnost četiriju književnih jezika: slovenskoga, hrvatskoga, srpskoga, makedonskoga. ... Dosadašnja ustavna odredba o 'srpskohrvatskom odnosno hrvatskosrpskom jeziku' svojom nepreciznošću omogućuje da se u praksi ta dva usporedna naziva shvate kao sinonimi, a ne kao temelj za ravnopravnost i hrvatskog i srpskog književnog jezika, jednako među sobom, kao i u odnosu prema jezicima ostalih jugoslavenskih naroda. Takva nejasnoća omogućuje da se u primjeni srpski književni jezik silom stvarnosti nameće kao jedinstven jezik za Srbe i Hrvate.

2) U skladu s gornjim zahtjevima i objašnjenjima, potrebno je osigurati dosljednu primjenu hrvatskoga književnog jezika u školstvu, novinstvu, javnom i političkom životu, na radiju i televiziji kad se god radi o hrvatskom stanovništvu, te da službenici, nastavnici i javni radnici bez obzira otkuda potjecali, službeno upotrebljavaju književni jezik sredine u kojoj djeluju. (iz Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika)

1968. (V.) Održani su studentski prosvjedi u Beogradu, Zagrebu, Sarajevu i Ljubljani.

1971.

(IV.) Ivan Zvonimir Čičak izabran je za studenta-prorektora, a Dražen Budiša za predsjednika Saveza studenata Zagrebačkoga sveučilišta; time su nacionalno usmjereni studenti odnijeli pobjedu nad političko-ideološki usmjerenim studentima.

(7.IV.) Hrvatski emigranti u Švedskoj, Miro Barešić i Anđelko Brajković, ubili su u Stockholmu jugoslavenskog veleposlanika Vladimira Rolovića; osuđeni su na doživotni zatvor, ali je M. Barešić pobjegao.

M. Barešić poginuo je kao hrvatski dragovoljac u Domovinskom ratu (31.VII. 1991.), prilikom akcije u zadarskom zaleđu.

(30.VI.) Proglašeni su amandmani na Ustav SFRJ iz 1963.; amandmani su značili određenu decentralizaciju političke moći, jer je za neke savezne poslove trebalo dobiti suglasnost republičkih organa vlasti.

(4.VII.) U Zagrebu su se sastali J. Broz Tito i rukovodioci SRH; Tito se založio za odlučnu akciju „protiv nacionalističkih i separatističkih tendencija u Hrvatskoj, izraženih posebice u Matici hrvatskoj i Savezu studenata”.

(25.VII.) Zbog tekstova o gospodarskoj neravnopravnosti Hrvatske u SFRJ iz Saveza komunista isključeni su Marko Veselica i Šime Đodan; potom su osuđeni na višegodišnju kaznu zatvora.

(23.XI - 3.XII.) Štrajk studenata Zagrebačkog sveučilišta.

Studenti su dali podršku hrvatskom rukovodstvu za gospodarske i političke promjene, osobito u pitanju vanjskotrgovinskog i deviznog sustava, kako bi devize (umjesto obveznog slanja u Beograd) ostajale onima koji su ih zaradili (hrvatsko gospodarstvo imalo je znatne devizne prihode, prije svega od turizma, brodogradnje i pomorske trgovine).

(1.-2.XII.) Na sjednici Predsjedništva SKJ, S. Dabčević-Kučar, Pero Pirker i predstavnik Hrvatske u Izvršnom birou Predsjedništva SKJ i član Predsjedništva SFRJ Miko Tripalo kritizirani su da su poticali nacionalizam i šovinizam.

(12.-13.XII.) Na sjednici CK SKH, S. Dabčević-Kučar, Pero Pirker, Miko Tripalo, književnik i narodni heroj Ivan Šibl i drugi hrvatski politički rukovodioci podnijeli su ostavke na svoje dužnosti. Brojni sudionici Hrvatskog proljeća osuđeni su na višegodišnje zatvorske kazne.

U znak podrške i solidarnosti s hrvatskim političarima zagrebački studenti organizirali su višednevne prosvjede, koje je milicija nasilno suzbijala. Na mjesta smijenjenih postavljeni su saveznoj vlasti odani političari, na čelu s Milkom Planinc i Josipom Vrhovcem.

Prema popisu (1971.) SFRJ je imala nešto više od 20,5 milijuna stanovnika; od toga otprilike 5,25 milijuna u Srbiji (užoj), 4,43 u Hrvatskoj, 3,75 u BiH, 1,95 u Vojvodini, 1,72 u Sloveniji, 1,65 u Makedoniji, 1,24 na Kosovu i 0,53 milijuna u Crnoj Gori.

Prema nacionalnoj pripadnosti bilo je: 8.137.409 Srba; 4.519.104 Hrvata; 1.726.706 Muslimana; 1.703.983 Slovenaca; 1.308.246 Albanaca; 1.193.179 Makedonaca; 506.818 Crnogoraca; 477.374 Mađara; 127.920 Turaka; 83.656 Slovaka, 78.485 Roma; 58.627 Bugara; 58.570 Rumunja; 24.640 Rusina; 24.620 Čeha; 21.791 Talijana; te ostali, među kojima je i 266.333 koji su se izjasnili kao Jugoslaveni.

1972.

(29.II.) Sabor SRH proglasio je 36 amandmana na Ustav SRH iz 1963.

(22.VI. - 28.VII.) Na temelju krive procjene da su Hrvati i muslimani spremni na ustanak, 19 članova Hrvatskoga revolucionarnog bratstva iz Salzburga ušlo je u Jugoslaviju da bi na prostoru Bugojna (planina Raduša) podigli ustanak; grupa je otkrivena, a u sukobu s Jugoslavenskom narodnom armijom (JNA) većina članova bratstva je ubijena ili uhvaćena i potom osuđena na smrt.

(VI.-VIII.) Čelnici studentskih organizacija (D. Budiša, I. Z. Čičak, Ante Paradžik) i kulturnih institucija (Vlado Gotovac) osuđeni su na višegodišnje zatvorske kazne.

1974.

(21.II.) Donesen je novi Ustav SFRJ s elementima konfederalizma u ustroju federativne vlasti; ustav je afirmirao državnost republika, što je bilo od iznimne važnosti za proces osamostaljenja Hrvatske u 90-tim godinama.

(22.II.) Donesen je novi Ustav SR Hrvatske; *Lijepa naša* postaje i službeno hrvatskom himnom.

U *Osnovnim načelima Ustava SRH* istaknuto je da je *hrvatski narod uspostavio svoju državu SR Hrvatsku na temelju prava na samoodređenje, uključujući i pravo na otcjepljenje i udruživanje s drugim narodima svojom slobodno izraženom voljom, a radi zaštite nacionalne nezavisnosti i slobode kao i slobode svih naroda i narodnosti koji u njoj žive.*

1975. (10.X.) Potpisivanjem međudržavnih ugovora u Osimu kraj Ancone (Osinski sporazumi), SFRJ i Republika Italija konačno su riješile teritorijalna, pogranična i druga sporna pitanja (državljanstvo, imovina i socijalna osiguranja za stanovnike bivšeg STT).

Stupili su na snagu 3. travnja 1977. nakon ratificiranja u talijanskom parlamentu i skupštini SFRJ; Osinski sporazumi bili su konkretna primjena načela *Završnog akta* KESS-a iz Helsinkija 1975.

1977. Apostolskim pismom papa Pavao VI. (1963. - 1978.) uredio je granice u Istri i Slovenskom primorju; Porečko-pulskoj biskupiji pripojeni su dijelovi Tršćanske i Koparske biskupije u SRH, što je značilo usklađivanje državnih i biskupijskih granica poslije sklapanja Osinskih sporazuma.

1980.

(4.V.) U Ljubljani je umro doživotni predsjednik SFRJ Josip Broz Tito.

U Zagrebu je objelodanjena *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*, no zbog pritiska „partijskih organa” ubrzo je bila povučena iz prodaje.

1981.

(11.III.) Prosvjedima studenata u Prištini započeo je pokret kosovskih Albanaca koji su zahtijevali neovisnost Kosova; vlast se, uz angažiranje jedinica JNA, s prosvjednicima krvavo obračunala.

(24.-26.XII.) Na sjednici CK SK Srbije izraženo je nezadovoljstvo zbog tendencija odvajanja Kosova i težnje za većom samostalnošću Vojvodine.

U Srbiji započinje okupljanje unitarističkih i velikosrpskih snaga koje se tijekom sljedećih nekoliko godina izrazilo kroz nacionalističke demonstracije (sprovod A. Rankovića), književnost (roman *Nož Vuka Draškovića*) i historiografiju (studija *Saveznici i jugoslavenska ratna drama* Veselina Đuretića).

1983.

(28.-30.VI.) Na sjednici Saveznog izvršnog vijeća (SIV) donesen je *Dugoročni program ekonomske stabilizacije* kojim je trebalo provesti opsežne reforme i uvesti tržišno gospodarstvo u Jugoslaviji.

(3.VII.) U Skupštini SFRJ predsjednica SIV-a M. Planinc izvijestila je o velikom jugoslavenskom inozemnom dugu od oko 19 milijardi dolara te o uvjetima međunarodnih finansijskih ustanova o vraćanju duga.

1985.

(18.-20.IV.) Održan je posljednji savezni kongres (IX.) Saveza književnika Jugoslavije na kojem su pojedine republičke i pokrajinske delegacije izložile nepremostiva razmimoilaženja u pristupu književnosti.

(26.XI.) Na sjednici SIV-a razmatrala su se pitanja o mjerama za smanjenje inflacije, povećanje izvoza i zaštiti standarda građana.

1986. (24.-25.IX.) Beogradski list *Večernje novosti* objavio je dio teksta, kasnije poznatoga kao *Memorandum SANU*, u kojem je izložen novi velikosrpski program.

1987. (23.-24.IX.) Na dramatičnoj 8. sjednici CK SK Srbije prevladala je velikosrpska i agresivna struja Slobodana Miloševića, koji je izjavio da će brzo riješiti krizu na Kosovu.

Stekavši naklonost masa nastupom u Prištini (24.IV.) i izjavom kako *niko ne sme da bije ovaj* (srpski) *narod*, Milošević je uspio smijeniti Dragišu Pavlovića, dotadašnjeg člana Predsjedništva CK SK Srbije i preuzeti kontrolu nad republičkim Savezom komunista.

1988.

(9.VII.) U Novom Sadu održan je prvi “miting solidarnosti” sa Srbima iz Kosova.

Mitinzi (tzv. događanja naroda) šire se zatim po drugim gradovima Vojvodine i Srbije, a prenose se i u druge republike - “antibirokratska revolucija” (do 19.XI. 1988. održano je 60 takvih mitinga). Uslijedile su smjene i ostavke političkih čelnštva SAP Vojvodine (6.X.) i SAP Kosova (XI. 1988. - I. 1989.) te SR Crne Gore (10.I. 1989.); na važnije političke pozicije dovedene su osobe spremne na pokornost Slobodanu Miloševiću i provođenje velikosrpske politike.

Plan „Jedinstvo”: sredinom 1980-ih potaknut je i preustroj Oružanih snaga SFRJ, koje su (od 1969.) imale dvije zakonski ravnopravne komponente: Jugoslavensku narodnu armiju (JNA) i republičke Teritorijalne obrane (TO). JNA je bila savezna vojska čija je mirnodopska komponenta imala zadaću onemogućiti strategijsko iznenađenje, a TO je bila ratna vojska, koja je u miru imala tek malu jezgru po raznim “štabovima”. No, prema planu “Jedinstvo” Oružane snage SFRJ su centralizirane u ustrojbenom i zapovjednom pogledu. Opseg vojno-teritorijalnih organizacija JNA je povećan, tako da je umjesto dotadašnjih šest armija, čije su zone odgovornosti dijelom bile sukladne s granicama republika, od kraja 1988. JNA imala tri vojišta, odnosno tri vojne oblasti (VO) na kopnu (+ Vojnopomorska oblast te Ratno zrakoplovstvo i protuzračna obrana, kao i do tada). Spomenutom reorganizacijom republička vodstva isključena su iz sustava zapovijedanja snagama TO, koje su, protivno Ustavu SFRJ iz 1974., podređene

zapovjedništvima JNA, a teritorij Hrvatske podijeljen je između više zapovjedništava. Tako je 5. vojna oblast (prema mirnodopskom ustroju), odnosno Sjeverozapadno vojište (prema ratnom ustroju), sa sjedištem u Zagrebu, obuhvatila sjeverozapadnu Hrvatsku, Istru, Gorski kotar, Liku, Kordun i Banovinu te Sloveniju. Ostali dio Hrvatske podijeljen je između 1. vojne oblasti sa sjedištem u Beogradu (Slavonija) i Vojnopomorske oblasti sa sjedištem u Splitu (jadranska obala i sjeverna Dalmacija).

1989.

(19.I.) Na Plješivici pokraj Samobora sastao se inicijativni krug Hrvatskoga demokratskog zbora, iz kojeg je izrasla Hrvatska demokratska zajednica (HDZ).

(2.II.) Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu održana je Osnivačka skupština Udruženja za jugoslavensku demokratsku inicijativu (UJDI), za čijeg je predsjednika izabran ekonomist Branko Horvat; Udruženje je odustalo od stranačke registracije i sudjelovanja na izborima.

(14.II.) Albanski rudari u Trepči (Kosovo) započeli su štrajk zahtijevajući autonomiju Kosova prema Ustavu iz 1974.

(28.II.) U Beogradu je održan veliki protualbanski miting. Istodobno, "događanje naroda" organizirano je i u Kninu, gdje su Srbi protestirali zbog navodne suradnje hrvatskih i slovenskih političara s "albanskim separatistima"; začeci pobune Srba u Hrvatskoj.

(28.III.) Skupština SR Srbije prihvatila je amandmane na Ustav SR Srbije, kojima su SAP Vojvodina i SAP Kosovo „de facto” prestale postojati kao autonomne pokrajine; veliki nemiri na Kosovu.

Oduzimanjem (Vojvodini i Kosovu) statusa konstitutivnih jedinica jugoslavenske federacije („de iure” one ostaju, no više nemaju ovlasti koje su imale, primjerice, do tada su imale vlastiti Ustav, a od tada Statut...) skupština SR Srbije praktično je prekršila Ustav SFRJ (iz 1974.) i srušila temelje države za koju je on donesen.

(20.V.) U Zagrebu je održana Osnivačka skupština Hrvatsko socijalno-liberalnog saveza (HSLŠ), prve opozicijske stranke u Hrvatskoj osnovane nakon II. svjetskog rata; za predsjednika Savjeta HSLŠ-a izabran je Slavko Goldstein.

(17.VI.) Nakon policijske zabrane osnivačkoga skupa u hotelu Panorama (15.VI.), u prostorijama NK Borac na Jarunu utemeljena je Hrvatska demokratska zajednica (HDZ); za predsjednika stranke izabran je umirovljeni general JNA i povjesničar dr. Franjo Tuđman.

(28.VI.) Na Kosovu polju (Gazi Mestan) Srbi su proslavili šestogodišnjicu bitke na Kosovu (1389.); u govoru okupljenom mnoštvu (oko milijun Srba), predsjednik SR Srbije S. Milošević zaprijetio je *oružanim bitkama*.

(9.VII.) Kod crkve Lazarice na Kosovu polju kraj Knina, vjersko slavlje pretvorilo se u politički skup Srba iz Hrvatske i drugih republika.

Na skupu su dominirala četnička obilježja i velikosrpske parole (*Ovo je Srbija, Ne damo te zemljo Obilića, ne damo te bez krvoprolića* i druge). Predsjedništvo Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH) i Predsjedništvo SR Hrvatske, oštro su osudili (10. i 12.VII.) iskazivanje srpskoga nacionalizma i zatražili kažnjavanje odgovornih. Uhićeno je 14 mitingaša, što je u Beogradu iskorišteno za propagandu kako Srbi u Hrvatskoj nemaju nacionalnih prava.

(30.X.) Članovi Predsjedništva SFRJ, Stipe Šušvar iz Hrvatske i Janez Drnovšek iz Slovenije, zatražili su aboliciju za uhićenoga Azema Vllasija, bivšeg dužnosnika SAP Kosovo.

(XI) Rušenjem Berlinskoga zida označeno je ponovno ujedinjenje Njemačke.

(29.XI.) Slovenske vlasti zabranile su javna okupljanja, kako bi spriječile održavanje najavljenoga srpskog mitinga u Ljubljani (za 1.XII.); srbijanske institucije pozvale su na prekid svih veza (gospodarskih, kulturnih i drugih) sa Slovenijom.

(11.-13.XII.) Na XI. kongresu Saveza komunista Hrvatske (SKH) zatraženo je ukidanje demokratskog centralizma i uvođenje višestranačkoga političkog sustava te održavanje slobodnih izbora; Jugoslavija je zamišljena kao zajednica (federacija) suverenih republika.

(25.XII.) Predsjednik Predsjedništva CK SK Hrvatske (Ivica Račan) i Gradska konferencija SSRN Zagreba, putem javnih medija čestitali su Božić svim vjernicima; prvi put nakon više od četiri desetljeća predstavnici vlasti u Hrvatskoj javno su čestitali jedan vjerski blagdan.

1990.

(1.I.) Denominirana je valuta SFRJ - 10.000 dinara postalo je 1 dinar; građanima je omogućena kupovina deviza u bankama po tečaju 1 DM = 7 dinara, a 1 USD = 12 dinara.

(11.I.) Na sjednici Vijeća udruženog rada, Vijeća općina i Društveno-političkog vijeća, Sabor SR Hrvatske donio je *Ukaz o proglašenju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o društvenim organizacijama i udruženjima građana*, čime je omogućeno slobodno i dobrovoljno udruživanje građana u razne organizacije (političke, kulturne, znanstvene); u Hrvatskoj je praktično ozakonjen višestranački sustav.

(18.I.) Republički sekretarijat za pravosuđe i upravu SR Hrvatske registrirao je Srpsko kulturno društvo *Zora*; predsjednik društva bio je Jovan Opačić.

(20.-22.I.) U Beogradu je održan XIV. izvanredni kongres SKJ; zbog nametanja političkih odluka srbijanskoga vodstva, kongres je napustila slovenska, a zatim i hrvatska delegacija.

(II.-III.) Mitinzi Srba (iz Hrvatske, BiH, Srbije) zaoštrili su političku situaciju u Hrvatskoj; Karlovac (4.II.), Petrova gora (4.III.).

Uz zastave Srbije, Jugoslavije i Partije, na mitinzima su dominirale velikosrpske i protuhrvatske parole; pokušaj organiziranja "mitinga istine" sela s većinskim srpskim stanovništvom iz okolice Vukovara (Trpinja, Bobota, Pačetin, Bršadin), spriječio je lokalni SSRN (9.II.). Predsjedništvo SR Hrvatske (7.III.) osudilo je miting na Petrovoj gori, kao napad na SR Hrvatsku.

(5.II.) Republički sekretarijat za upravu i pravosuđe predstavnicima 8 političkih stranaka uručio je rješenja o registraciji, čime su u Hrvatskoj i formalno legalizirane političke stranke; do 8.III. registrirano je još 25 stranaka (ukupno 33).

Prvih 8 stranaka: Hrvatska demokratska stranka (HDS), HDZ, Hrvatska kršćanska demokratska stranka (HKDS), HSLŠ, Radikalno udruženje za Sjedinjene Europske Države, Socijaldemokratska stranka Hrvatske (SDSH), Savez komunista Hrvatske (SKH) i Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske (SSRNH).

(13.-15.II.) Sabor SR Hrvatske usvojio je ustavne amandmane (54.-63.) i donio *Ukaz o proglašenju Zakona o izboru i opozivu odbornika i zastupnika*, čime su ispunjene sve zakonske pretpostavke za legaliziranje i održavanje neposrednih, tajnih i višestranačkih izbora u Hrvatskoj.

(17.II.) U Kninu je osnovana Srpska demokratska stranka (SDS), čiji je program predviđao novu upravnu i regionalnu podjelu SR Hrvatske; njezin predsjednik bio je psihijatar Jovan Rašković.

Na Kosovu je uvedeno izvanredno stanje; ubijen je veći broj albanskih demonstranata.

(25.II.) Osnovana je (zapravo obnovljena je) Hrvatska stranka prava (HSP), pod vodstvom Dobroslava Parage i Ante Paradžika.

(1.III.) Stvorena je Koalicija narodnog sporazuma (HSLŠ, HSS, SDSH, HKDS, HDS te izvanstranački pojedinci: dr. S. Dabčević-Kučar, M. Tripalo, dr. I. Supek, Srećko Bijelić i Dragutin Haramija).

(18.III.) Na skupu HDZ-a pred hotelom Asseria u Benkovcu, lokalni Srbi pokušali su atentat na predsjednika HDZ Franju Tuđmana; (21.III.) predsjedništvo SRH energično je osudilo postupak Srba u Benkovcu.

(22.-23.IV.) i (6.-7.V.) Na prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj (nakon 1938.), uvjerljivo je pobijedila Hrvatska demokratska zajednica (HDZ).

U dva izborna kruga, tzv. većinskim izbornim sustavom, birani su poslanici za Sabor SRH i općinske skupštine. U prvom izbornom krugu HDZ je dobio 42%, SDP 25%, a Koalicija narodnog sporazuma 14% glasova; u drugom izbornom krugu HDZ je postigao apsolutnu većinu (osvojio je 196, SKH-SDP 66, a ostale stranke 69 zastupničkih mjesta u Saboru).

(13.V.) Zbog velikih nereda na stadionu i sukoba između hrvatskih i srpskih navijačkih skupina, prekinuta je utakmica jugoslavenske 1. nogometne lige Dinamo - Crvena zvezda u Zagrebu; početak raspadanja zajedničkih jugoslavenskih sportskih liga.

Nakon što su "milicajci" intervenirali samo prema hrvatskim navijačima (uglavnom Dinamovi Bad Blue Boysi, ali i pripadnici Hajdukove Torcide, Riječke Armade i drugih hrvatskih navijačkih skupina), represiji "milicije" fizički se suprotstavio nogometaš Dinama Zvonimir Boban, kasnije kapetan hrvatske reprezentacije i predvodnik sjajne generacije hrvatskih nogometaša.

(14.V.) Prema nalogu Saveznog sekretarijata za narodnu obranu (SSZNO) iz Beograda, Hrvatskoj je u narednih desetak dana oduzeto naoružanje Teritorijalne obrane (TO) i smješteno u skladišta JNA; povodom toga događaja, predsjednik Predsjedništva SRH Ivo Latin uputio je prosvjed Predsjedništvu SFRJ.

Drži se da je TO Hrvatske obuhvaćala 240.000 vojnika s ratnim rasporedom, pa se procjenjuje da je u skladištima TO na području Hrvatske bilo oko 200.000 pušaka raznih tipova, oko 1400 minobacača raznih kalibara, oko 10.000 ručnih bacača, oko 500 protuoklopnih raketnih sustava, velik broj topova i velike količine minsko-eksplozivnih sredstava i vojne opreme; od toga je sačuvano samo ono što se nalazilo pod izravnom kontrolom republičke (hrvatske) izvršne vlasti - oko 9000 cijevi raznih kalibara. Slovenija je uspjela zadržati oko 30% oružja svoje TO.

(30.V.) Održana je konstituirajuća sjednica višestranačkoga Sabora SRH (taj datum započeo se obilježavati kao Dan državnosti); za predsjednika Predsjedništva SRH Sabor je izabrao dr. Franju Tuđmana. Srpska demokratska stranka (SDS) suspendirala je odnose s Hrvatskim saborom.

(27.VI.) Skupština općine Knin donijela je odluku o osnivanju tzv. Zajednice općina sjeverne Dalmacije i južne Like, kojoj mogu pristupiti i druge hrvatske općine sa srpskim stanovništvom; u pojedinim općinskim vijećima vijećnici iz HDZ-a i SDP-a suprotstavili su se tome. Ustavni sud SRH poništio je odluku Skupštine općine Knin.

(2.VII.) Slovenska Skupština usvojila je *Deklaraciju o punoj suverenosti države Republike Slovenije*; Skupština Kosova proglasila je Kosovo republikom (*ravnopravnom i neovisnom jedinicom jugoslavenske federacije*), na što je Srbija odgovorila vojno-policijskim terorom.

(15.VII.) U Subotici je utemeljen Demokratski savez Hrvata Vojvodine (DSHV), s ciljem zastupanja interesa vojvođanskih Hrvata; glasilo stranke je *Glas ravnice*.

(25.VII.) Sabor SRH usvojio je amandmane (64.-75.) na Ustav.

Iz naziva države uklonjen je pridjev "socijalistička", utvrđen je novi ("povijesni") grb i zastava, a promijenjeni su i nazivi državnih dužnosti (predsjednik Predsjedništva postaje predsjednik, Izvršno vijeće Sabora - Vlada RH, republički sekretar - ministar).

Na mitingu Srba u Srbu osnovano je tzv. Srpsko nacionalno vijeće i donijeta *Deklaracija o suverenosti i autonomiji Srba u Hrvatskoj*.

(5.VIII.) U okviru tečaja za nove hrvatske redarstvenike („Prvi hrvatski redarstvenik”), u MUP-u RH formirana je prva brigada policije (oko 1700 pripadnika); od polaznika tečaja ubrzo je (7.IX.) formirana, zapravo popunjena novim ljudstvom, Antiteroristička jedinica policije (Lučko).

(17.VIII.) Na dan "referenduma o srpskoj autonomiji", na području Knina, Benkovca i Obrovca organizirano su zapriječeni prometni pravci (tzv. Balvan revolucija). JNA je spriječila helikoptere hrvatske policije da dođu do Knina. Sljedeći dan Srbi su u Gračacu, Obrovcu, Benkovcu, Korenici i Donjem Lapcu napali policijske postaje. Ustavni sud RH proglasio je referendum Srba ilegalnim, protuustavnim i nevažećim.

Pojava naoružanih građana srpske narodnosti uoči nelegalnog "referenduma o srpskoj autonomiji", navela je Ministarstvo unutarnjih poslova RH da preuzme oružje namijenjeno pričuvnom sastavu MUP-a RH u policijskim postajama u Dalmaciji i Lici. Točnije, na području na kojem se, uz podršku srbijanskih državnih službi i JNA, pripremala oružana pobuna Srba. Srpskim ekstremistima to je poslužilo kao neposredan povod za proglašenje "ratnog stanja". Tako su 17. kolovoza 1990. naoružani pobunjenici zaposjeli prometnice na kninskom području, a balvanima i kamenjem zapriječili glavne prometnice iz unutrašnjosti Hrvatske prema Dalmaciji. Pokušaj hrvatske policije da uspostavi red i osigura mir na tom području spriječila je JNA. Potom su srpski ekstremisti u večernjim satima 20.

kolovoza 1990. kod Civljana (između Sinja i Knina) zapucali iz pješačkoga naoružanja na hrvatsku policiju, koja je došla ukloniti barikadu. Tzv. Balvan revolucija početak je oružane pobune dijela Srba u Hrvatskoj protiv demokratski izabrane hrvatske vlasti. Njezin krajnji cilj bilo je pripajanje dijela teritorija Republike Hrvatske Republici Srbiji i stvaranje jedinstvene srpske države, što se moglo postići jedino agresijom Srbije i JNA na Republiku Hrvatsku.

(25.VIII.) Na izvanrednom zasjedanju Hrvatskoga sabora donijeta je *Rezolucija o zaštiti ustavnog demokratskog poretka i nacionalnim pravima u Republici Hrvatskoj*.

Stipe Šušvar opozvan je iz Predsjedništva SFRJ, a na njegovo mjesto izabran je predsjednik vlade Stjepan Mesić; Josip Manolić postao je novi predsjednik vlade RH, Martin Špegelj novi ministar obrane, a za potpredsjednika Sabora, kao predstavnik srpske nacionalne manjine u RH, izabran je Simo Rajić.

(27.VIII.) Predsjednik Republike Hrvatske F. Tuđman u Splitu je svečano otvorio XV. europsko prvenstvo u atletici, što je izazvalo prosvjede u uredu Predsjedništva SFRJ - *jer je to pravo predsjednika države* (SFRJ).

(od kraja rujna) Pojačana su teroristička djelovanja srpskih ekstremista u Hrvatskoj: diverzije, krađe, zapravo preuzimanja oružja iz skladišta JNA, oružani napadi na hrvatske policajce i civile (napade na policijske postaje na Banovini predvodili su lokalni ekstremisti te četnici i kriminalci pridošli iz Beograda - 27./28.IX.); prolazak građana koji nisu bili srpske nacionalnosti kroz samoproglašenu "Krajinu" postao je rizičan.

(3.X.) Predsjedništva Slovenije i Hrvatske uputila su Predsjedništvu SFRJ prijedlog novog, konfederativnog uređenja države; Jugoslavija bi se trebala preustrojiti u savez suverenih država.

(18.XI.) i (4.XII.) Održani su prvi slobodni izbori u BiH, na kojima su najveći broj glasova odnijele "nacionalne stranke".

Stranka demokratske akcije (osnovana 26.V. 1990.) 37,8 % (86 poslaničkih mjesta), Srpska demokratska stranka (osnovana 12.VII. 1990.) - 26,5 % (72 mjesta), Hrvatska demokratska zajednica (osnovana 18.VIII. 1990.) - 14,7 % (44 mjesta), Reformirani komunisti - 6 % (20 mjesta), Savez reformskih snaga A. Markovića 5,6 % (13 mjesta); za predsjednika Predsjedništva BiH izabran je predsjednik SDA Alija Izetbegović, za predsjednika Skupštine Momčilo Krajišnik iz SDS-a, a za predsjednika vlade Jure Pelivan iz HDZ-a.

(19.XI.) U Beogradu je osnovan Savez komunista - Pokret za Jugoslaviju, čiji su članovi bili uglavnom umirovljeni i aktivni "oficiri" JNA.

(8.XII.) U Zagrebu je održana obnoviteljska skupština Matice hrvatske, na kojoj su donesena nova pravila, utvrđene glavne smjernice njezina programa i izabrana nova upravna tijela; za predsjednika MH izabran je pjesnik, filozof i publicist Vlado Gotovac.

(21.XII) U Kninu je proglašena „Srpska autonomna oblast (SAO) Krajina” (općine Obrovac, Benkovac, Gračac, Korenica, Dvor na Uni, Glina, Vojnić i Hrvatska Kostajnica); isto se dogodilo i u ostalim općinama RH u kojima su živjeli Srbi: SAO Istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem (26.II.'91.) i SAO Zapadna Slavonija (12.VIII.'91.). Ustavni sud RH poništio je i odbacio takve odluke kao ilegalne, protuustavne i nevažeće.

(22.XII.) Sabor Republike Hrvatske proglasio je novi Ustav RH (Božićni ustav); trodioba vlasti (zakonodavna, izvršna i sudska) i polupredsjednički sustav.

Izvorišne osnove:

Izražavajući tisućljetnu nacionalnu samobitnost i državnu opstojnost hrvatskoga naroda, potvrđenu slijedom ukupnoga povijesnoga zbivanja u različitim državnim oblicima te održanjem i razvitkom državotvorne misli o povijesnom pravu hrvatskoga naroda na punu državnu suverenost, što se očitovalo:

- u stvaranju hrvatskih kneževina u VII. stoljeću;
- u srednjovjekovnoj samostalnoj državi Hrvatskoj utemeljenoj u IX. stoljeću;
- u Kraljevstvu Hrvata uspostavljenome u X. stoljeću;

- u održanju hrvatskoga državnog subjektiviteta u hrvatsko-ugarskoj personalnoj uniji;
- u samostalnoj i suverenoj odluci Hrvatskoga sabora godine 1527. o izboru kralja iz Habsburške dinastije;
- u samostalnoj i suverenoj odluci Hrvatskoga sabora o pragmatičnoj sankciji iz godine 1712.;
- u zaključcima Hrvatskoga sabora godine 1848. o obnovi cjelovitosti Trojedne Kraljevine Hrvatske pod banskom vlašću, na temelju povijesnoga, državnoga i prirodnoga prava hrvatskog naroda;
- u Hrvatsko-ugarskoj nagodbi 1868. godine o uređenju odnosa između Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije i Kraljevine Ugarske na temelju pravnih tradicija obiju država i Pragmatičke sankcije iz godine 1712.;
- u odluci Hrvatskoga sabora 29. listopada godine 1918. o raskidanju državnopravnih odnosa Hrvatske s Austro-Ugarskom te o istodobnu pristupanju samostalne Hrvatske, s pozivom na povijesno i prirodno nacionalno pravo, Državi Slovenaca, Hrvata i Srba, proglašenoj na dotadašnjem teritoriju Habsburške Monarhije;
- u činjenici da odluku Narodnoga vijeća Države SHS o ujedinjenju sa Srbijom i Crnom Gorom u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (1. prosinca 1918. godine), poslije (3. listopada 1929. godine) proglašenoj Kraljevinoj Jugoslavijom, Hrvatski sabor nikada nije potvrdio;
- u osnutku Banovine Hrvatske godine 1939. kojom je obnovljena hrvatska državna samobitnost u Kraljevini Jugoslaviji;
- u uspostavi temelja državne suverenosti u razdoblju II. svjetskog rata, izraženoj nasuprot proglašenju Nezavisne Države Hrvatske (1941.) u odlukama Zemaljskoga antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (1943.), a potom u Ustavu Narodne Republike Hrvatske (1947.) i poslije u ustavima Socijalističke Republike Hrvatske (1963. - 1990.) ...

Čl.1. Republika Hrvatska jedinstvena je i nedjeljiva, demokratska i socijalna država;

čl.2. Suverenitet RH neotuđiv je, nedjeljiv i neprenosiv. ...;

čl.3. Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka RH; ...

čl. 140. RH ostaje u sastavu SFRJ do novog sporazuma jugoslavenskih republika ili dok Sabor RH ne odluči drugačije.

(28.XII.) Zaduživši se kod Narodne banke Srbije za više od 18,2 milijarde dinara, (oko 1,4 milijarde USD) Srbija je upala u monetarni sustav Jugoslavije i srušila njezinu jedinstvenu financijsku politiku.

1991.

(4.I.) Policijske postaje u Kninu, Obrovcu, Benkovcu, Gračacu, Korenici, Donjem Lapcu, Dvoru na Uni, Vojniću, Glini i Hrvatskoj Kostajnici otkazale su poslušnost Ministarstvu unutarnjih poslova (MUP) RH i ušle u sastav tzv. krajinskog Sekretarijata za unutrašnje poslove (SUP).

(9.I.) Predsjedništvo SFRJ naredilo je da se u roku od 10 dana moraju razoružati i raspustiti sve oružane formacije, koje nisu u okviru oružanih snaga SFRJ.

(17.I.) Zbog iračke okupacije Kuvajta, Saveznici (29 zemalja) su započeli vojnu intervenciju na Irak (Pustinjska oluja); do 27.II. Irak je poražen.

(20.I.) Ministri obrane i unutarnjih poslova Republike Slovenije i Republike Hrvatske potpisali su dogovor o međusobnoj vojnoj suradnji.

(23.I.) U Beogradu je došlo do (prvog) susreta između predsjednika Tuđmana i Miloševića.

(24.I.) Američki ambasador u SFRJ Warren Zimmerman poručio je predsjedniku Predsjedništva SFRJ da SAD neće prihvatiti angažiranje vojske protiv demokratski izabranih institucija vlasti.

(25.I.) Na televiziji je prikazana emisija *Što je istina o naoružavanju HDZ-a u Hrvatskoj*, koju je pripremila kontra-obavještajna služba (KOS) JNA; činilo se da je uvođenje izvanrednoga stanja u Jugoslaviji neminovno.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti preimenovana je u Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti (HAZU).

Predsjedništvo SFRJ nije se složilo s prijedlogom Srbije da se dopusti intervencija JNA u Hrvatskoj;

(25.I.) Sbranje Makedonije izglasalo je Deklaraciju o suverenosti i neovisnosti Makedonije; Deklaracija je potvrđena na referendumu 8.9.1991.

(II.-III.) Nova "serija" mitinga Srba po Hrvatskoj, na kojima se odbacuje Ustav RH te prijeti Hrvatima i hrvatskoj vlasti (Knin i Vukovar - 2.II., Beli Manastir - 6.II., Dalj - 24.II., Bobota, Mirkovci, Trpinja, Borovo Selo - 9.III.)

(13.II.) Ured predsjednika RH odgovorio je Vuku Draškoviću, predsjedniku srbijanske pročetničke stranke Srpski pokret obnove (SPO), na njegovo optužujuće pismo hrvatskom predsjedniku.

... Možete li navesti ijednu ranjenu ili ubijenu žrtvu, ijedan metak ispaljen od organa sigurnosti ili ijedno ime Srbina stradalog u zatvorima demokratske države Hrvatske? Nadamo se da se ne zauzimate za ljude iz terorističkog podzemlja u kakve spada uhićena Arkanova grupa. Ali čak i onda kad bi bili sasvim u pravu da su hrvatskom vodstvu 'potčinjene povampirene aveti Endehazije' ... 'teroristi i umobolni ljudi', od Vas bi se očekivalo da svoj neprikriveni prezir ne proširujete na cijeli hrvatski narod. (...) Čini se da je Vama jedino logično i normalno da hrvatskom narodu takve uvjete diktira Srbija. Povijest je pokazala da Srbija nije bila sposobna da se ni 'moralno, ni civilizacijski, ni vojnički, ni razumski' nametne Hrvatskoj. Vrijedi li uopće Vama, s predrasudama s kojima nastupate, ponavljati povijesne činjenice da je hrvatski narod sam svoju slobodu, ustajući protiv fašizma pa i protiv NDH stvorene u okviru Hitlerovog imperijalnog poretka iz rata - prije nego što je Srbija oslobođena od partizanske vojske, bugarske vojske i Crvene armije - izišao sa 5 od 9 armijskih korpusa NOV-a? Zna li uopće (želite li znati?) da je u najpresudnijim bitkama na Neretvi i Sutjesci bilo najviše Hrvata? Odakle Vam ili bilo kome pravo na starateljstvo nad Hrvatskom i hrvatskim narodom, na razoružavanje njezine Teritorijalne obrane uoči slobodnih izbora, na prijetnje Hrvatskoj dobrovoljačkim odredima iz Srbije i Crne Gore, na dreku zbog naoružavanja legalnih organa hrvatske policije? Vrijedi li uopće bilo kakav argument protiv mržnje s kojom Vi i Vama slični pobornici velikosrpskog ekspanzionizma nastupate? (iz odgovora Ureda predsjednika RH)

(22.II.) Sabor Republike Hrvatske prihvatio je *Rezoluciju o razdruživanju sa SFRJ* i *Rezoluciju o zaštiti ustavnoga poretka RH* te naglasio da u slučaju kolizije sa saveznim zakonima prednost imaju republički (istu odluku znatno ranije donijela je Skupština Slovenije).

(28.II.) „Srpsko nacionalno vijeće SAO Krajine” usvojilo je *Deklaraciju o razdruživanju od Hrvatske i ostanku u Jugoslaviji zajedno s ostalim narodima i republikama koje prihvaćaju zajedničku državu.*

(1.III.) Policajci srpske nacionalnosti zaposleni u MUP-u RH, zajedno s mobiliziranim rezervistima, upali su u policijsku postaju u Pakracu i razoružali sve policajce Hrvate.

(2.III.) Specijalne jedinice MUP-a RH protjerale su srpske ekstremiste iz Pakraca; na pakračke trgove i ulice izašla su oklopna vozila JNA, no hrvatska policija je zadržala nadzor nad gradom.

To je bio prvi oružani sukob hrvatskih redarstvenih snaga sa srpskim ekstremistima. Srbijanski mediji raširili su glasine o stradanju i pokolju Srba u Pakracu i Hrvatskoj; takve lažne glasine demantirao je (4.III.) i Savezni (jugoslavenski) Sekretarijat unutrašnjih poslova (SSUP).

(5.III.) Pod pritiskom srpskih paravojnih postrojbi velik broj hrvatskih građana srpske nacionalnosti napustio je Baranju; namjera akcije bila je stvaranje dojma o ugroženosti Srba u Hrvatskoj.

(13.III.) Predsjednik Republike Hrvatske F. Tuđman razgovarao je u Zagrebu s delegacijom Srba iz SDS-a za Slavoniju i Baranju; razgovori su ponudili nadu da će Srbi iz Hrvatske prihvatiti RH kao svoju državu.

Jugoslavenski ministar obrane, general Veljko Kadijević, potajice se u Moskvi susreo s generalom Jazovim radi kupnje sovjetskoga oružja i radi dobivanja podrške od SSSR-a za pučističke planove JNA.

(15.III.) Nakon velikih demonstracija u Beogradu (9.III.), u kojima je intervenirala i vojska, na sjednici Predsjedništva SFRJ vojni vrh zatražio je uvođenje izvanrednog stanja; dramatičnim glasovanjem to su onemogućili predstavnici Hrvatske, Slovenije, Makedonije i BiH (presudan je bio glas predstavnika BiH, Srbina Bogića Bogićevića).

(15.III.) Na 1. sjednici Međustranačkog vijeća RH donesen je zaključak za osnivanje Narodne zaštite – nenaoružane obrane građana Hrvatske.

Dva dana ranije, 13. ožujka 1991., na sjednici Hrvatske demokratske zajednice u Gundulićevoj ulici u Zagrebu Milivoj Kujundžić je predložio da se hitno krene u organiziranje odreda Narodne zaštite s ciljem obrane Hrvatske. Zaključak za osnivanjem Narodne zaštite donesen je na 1. sjednici Međustranačkog vijeća RH 15. ožujka 1991. godine. Na 2. sjednici Međustranačkog vijeća, 22. ožujka 1991. godine uz zdušnu podršku i pod predsjedanjem predsjednika Republike dr. Franje Tuđmana konstituirano je i Međustranačko vijeće Narodne zaštite, s isključivom zadaćom obrane i zaštite hrvatskih građana od velikosrpske agresije.

Osnivanje odreda Narodne zaštite prošlo je i saborsku proceduru; zastupnik Božidar Petrač je 16. travnja 1991. godine na sjednici svih triju vijeća Sabora Republike Hrvatske obavijestio zastupnike o formiranju odreda Narodne zaštite. Upisivanje u dragovoljačke odrede Narodne zaštite počelo je 5. travnja 1991. "proglasom" predsjednika Države. Ubrzo nakon Proglasa počinje ustrojavanje Narodne zaštite u gradu Zagrebu, te obuka i naoružavanje dragovoljaca Narodne zaštite. (Narodna zaštita u Domovinskom ratu, 32.)

(20.III.) Europska zajednica zauzela je stajalište da su unutarnje i vanjske granice Jugoslavije nepromjenjive (princip *Završnog akta* iz Helsinkija, 1975.).

(25.III.) Predsjednici Tuđman i Milošević sastali su se u Karađorđevu (Srbija).

(28.III.) U Splitu je održan prvi susret šestorice predsjednika republika SFRJ o razrješenju krize.

Ni tada, ni na sljedećim susretima (Beograd - 4.IV., Brdo kod Kranja - 11.IV., Ohrid - 18.IV., Cetinje - 29.IV. i Sarajevo - 6.VI.), kao ni na posebnim susretima Tuđman - Milošević - Izetbegović, nije postignut sporazum i spriječen rat.

(31.III.) Specijalne jedinice MUP-a RH vratile su NP Plitvice pod nadzor legalnih redarstvenih snaga RH; u sukobu s naoružanim srpskim teroristima, koji su prethodno (28.III.) zauzeli to područje, poginuo je Josip Jović iz Aržana kod Imotskog („Krvavi Uskrs”) – prvi hrvatski branitelj koji je poginuo u Domovinskom ratu radi očuvanja teritorijalne cjelovitosti i ustavno-pravnog poretka RH.

Na područje Plitvica razmjestile su se snage JNA i zaposjele teritorij koji su pobunjeni Srbi zacrtali kao dio srpske “Krajine”; takva taktika (povezanost pobunjenih Srba i JNA) nastavila se i u sljedećim mjesecima.

(IV.) Na mitinzima Srba u Hrvatskoj, Hrvatima su prijetili srbijanski političari: četnički vojvoda Vojislav Šešelj u Borovu Selu (14.IV.) i srbijanski poslanik Milan Paroški u baranjskom selu Jagodnjak

(20.IV.); nakon mitinga u Jagodnjaku hrvatska policija uhvatila je, a zatim pustila četničkog vojvodu Vojislava Šešelja (23.IV.).

Ovo je srpska teritorija i njima (tj. Hrvatima) mora biti jasno da su oni dođoši. Prema tome, tko god vam dođe i kaže da je ovo njegova zemlja, taj je uzurpator, taj je došao da ubija i tog imate prava da ubijete kao kera pored tarabe! (iz govora Milana Paroškoga iz Srbije u baranjskom selu Jagodnjaku, na teritoriju RH)

(1.IV.) Takozvano izvršno vijeće “SAO Krajine” u Korenici je donijelo odluku o ujedinjenju s Republikom Srbijom.

Prema velikosrpskim planovima u tzv. SAO Krajinu trebale su ući općine Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Donji Lapac, Korenica, Vojnić, Vrginmost, Glina, Dvor na Uni, Kostajnica, Petrinja i Pakrac te sva srpska naselja koja su se pripojila jednoj od ovih općina i ona koja se ubuduće izjasne za pripajanje u procesu razgraničenja.

(5.IV.) U Zagrebu se sastao Inicijativni odbor za osnivanje Srpske narodne stranke, koja je trebala predstavljati one Srbe u Hrvatskoj, koji priznaju Hrvatsku kao svoju državu (stranka se zalagala za kulturnu autonomiju Srba u Hrvatskoj i dijalog); za predsjednika SNS-a izabran je Milan Đukić.

(5.IV.) Započelo je upisivanje u dragovoljačke odrede Narodne zaštite.

(12.IV.) Stvorena je operativna jezgra buduće hrvatske vojske - Zbor narodne garde (ZNG); započele su pripreme za ustrojavanje četiriju brigada ZNG.

Legendarne hrvatske gardijske brigade, uz specijalne postrojbe MUP-a i MORH-a, podnijele su glavni teret u obrani i oslobađanju Republike Hrvatske: Prva gardijska brigada - Tigrovi, Druga - Gromovi, Treća - Kune, Četvrta - Pauci te kasnije ustrojene Peta - Sokolovi, Sedma - Pume, Osma (lako-jurišna) - Orlovi, Deveta - Vukovi.

(16.IV.) Na proslavi ramazanskog Bajrama u zagrebačkoj džamiji prisustvovali su predsjednici Hrvatske i BiH - F. Tuđman i A. Izetbegović.

(24.IV.) Prema prvim rezultatima novoga popisa stanovništva, u Vojvodini je (na 21.506 km²) živjelo 1.151.357 Srba, 340.960 Mađara, 168.858 Jugoslavena, 74.232 Hrvata, 63.941 Slovaka, 44.716 Crnogoraca, 38.880 Rumunja, 24.895 Roma, 21.552 Bunjevca (Hrvata), 17.887 Rusina, 16.642 Makedonca, 6079 Muslimana, 2959 Albanaca, 2563 Slovenca, 2057 Ukrajinaca, 1866 Šokaca (Hrvata) te 13.402 “ostalih”.

U odnosu na prethodni popis, broj Hrvata smanjio se za 27,4 %; zbog prijetnji i velikosrpske politike broj Hrvata u Vojvodini znatno je smanjen u razdoblju 1991.-1996. kada je Vojvodinu, u kojoj nije bilo ratnog djelovanja, moralo napustiti oko 45.000 Hrvata. Ipak, prema procjenama hrvatskih političara iz Vojvodine, koje se razlikuju od službenoga popisa iz 1991., u jugoslavenskoj državi (SRJ) krajem 1996. živjelo je oko 150.000 - 160.000 Hrvata; od toga u Vojvodini oko 120.000, na Kosovu oko 5000, u Boki kotorskoj oko 11.000. (podaci Bele Tonkovića, predsjednika Demokratskog saveza Hrvata Vojvodine, izneseni na skupu Forum hrvatskih manjina, prosinac 1996.)

(29.IV.) Nakon što je MUP RH u selu Kijevo osnovao policijsku postaju, JNA i “milicija Krajine” blokirali su selo.

Oklopna vozila JNA zaprijetila su i ostalim selima u kojima su otvorene ili su planirane policijske postaje (Kruševo, Polača, Stankovci); u Splitu su zbog toga izbile velike demonstracije (6.V.), u kojima je poginuo 1 vojnik JNA (po nacionalnosti Makedonac).

(V.) Dobro naoružani srpski ekstremisti napali su hrvatska sela Potkonje i Vrpolje kraj Knina, opkolili su i napali šibensko selo Bratiškovce, Uništa kraj Knina, Kruševo, a u Kninu su uništavali imovinu Hrvata; također, Srbi su preuzeli policijsku postaju u Plaškom, pucali i palili u Glini, Petrinji, Pakracu, postavili barikade na Ivanjici nadomak Dubrovnika, a zabilježena su i ubojstva, otmice i premlaćivanja Hrvata na cestama kroz tzv. Krajinu te diverzije srpskih terorista na prometnicama i gospodarskim objektima u RH. U Donjem Lapcu, srpski teroristi zapalili su kuću Milana Đukića, predsjednika Srpske narodne stranke. Iz vojevodanskih sela, zbog prijetnji četnika, započelo je iseljavanje hrvatskih obitelji.

Od 17.VIII. 1990. do svibnja 1991. zabilježeno je više od 200 slučajeva podmetanja eksploziva i više od 100 oružanih napada srpskih ekstremista u RH; pri tome je poginulo 16 osoba (15 policajaca), a ranjeno 56 osoba (40 policajaca).

(2.V.) Nakon što su prethodnog dana zarobili 2 hrvatska policajca, srpski teroristi su u Borovu Selu kod Vukovara ubili 12 i ranili dvadeset i jednog hrvatskog policajca; istodobno kod Polače pokraj Zadra srpski teroristi su iz zasjede ubili hrvatskog policajca Franka Lisicu.

(5.V.) Na zboru građana srpske nacionalnosti u Šibeniku, rečeno je da su svi ugroženi, ali od politike srpskoga “vožda” Slobodana Miloševića.

(7.V.) U Srijemskim Karlovcima kardinal Franjo Kuharić i mitropolit Srpske pravoslavne crkve Pavle osudili su nasilje; njihov novi susret održan je u Slavonskom Brodu (24.VIII.).

(8.-9.V.) Dramatična sjednica Predsjedništva SFRJ na kojoj su nazočili i predsjednici svih republika SFRJ.

Generali su zatražili odobrenje intervencije JNA, pa je Hrvatska prisiljena prihvatiti odluku o raspoređivanju prosrpski orijentirane JNA u kriznim područjima između pobunjenih Srba i redarstvenih snaga Hrvatske; JNA otvoreno preuzima ulogu zaštitnika i saveznika pobunjenih Srba u Hrvatskoj.

(7.-12.V.) Hrvati iz zapadne Hercegovine zaustavili su tenkovsku kolonu JNA u mjestu Polog između Mostara i Lištice (Široki Brijeg), koja je navodno išla na *planirane vojne vježbe*, a zapravo prema Sinju.

(12.V.) U tzv. Krajini održan je nelegalni referendum za sjedinjenje toga područja sa Srbijom i za ostatak u Jugoslaviji; na temelju rezultata provedenog “referenduma” (99,80% ZA), SDS je (16.V.) donio odluku o pripajanju tzv. SAO Krajine Republici Srbiji.

U Zagrebu je osnovano Društvo hrvatsko-srpskog prijateljstva, s ciljem zauzimanja za suživot Srba i Hrvata; inicijativni odbor Srpske narodne stranke (SNS) u Zagrebu poslao je (14.V.) građanima Šibenika srpske nacionalnosti poziv na zajedničku obranu Hrvatske.

(15.V.) Srpsko-crnogorski blok odbio je potvrditi Stjepana Mesića za predsjednika (redovna procedura zamjene predsjednika Predsjedništva SFRJ), čime je blokiran rad Predsjedništva SFRJ.

(17.V.) Prema rezultatima popisa stanovništva, Hrvatska je imala 4.784.265 stanovnika; 3.736.356 Hrvata (78,1 %), 581.663 Srba (12,2 %), 104.041 Jugoslavena (2,2 %), 22.355 Mađara (0,5 %), 21.303 Talijana (0,4 %) itd.

(19.V.) Na referendum o budućem statusu RH izašlo je 83,56 % građana (od 3.652.225 s pravom glasa); 93,24 % (2.845.521) građana koji su glasovali izjasnilo se za samostalnost i suverenost Hrvatske, a protiv ostanka u Jugoslaviji bilo je 92,18 % glasača.

(23.V.) Na temelju izvješća Republičke komisije za provedbu referenduma, predsjednik RH Franjo Tuđman objavio je da su na referendumu građani Hrvatske odlučili:

1) *Republika Hrvatska, kao suverena i samostalna država, koja jamči kulturnu autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama.*

2) *Republika Hrvatska ne ostaje u Jugoslaviji kao jedinstvenoj saveznoj državi.*

(28.V.) Na stadionu NK Zagreb u Kranjčevićevoj ulici u Zagrebu održana je smotra postrojbi Zbora narodne garde (ZNG).

Svečano prisežem da ću vjerno i časno izvršavati dužnosti koje se od mene, pripadnika Hrvatske narodne garde zahtijevaju i da ću se savjesno i odgovorno pokoravati svim službenim naredbama i zapovijedima. Prisežem da ću, i uz žrtvu vlastitog života, štiti i braniti svoju domovinu Hrvatsku, njezin suverenitet, teritorijalnu cjelovitost i sve njezine građane. (tekst svečane prisege pripadnika ZNG)

(VI.) U selima istočne Slavonije (Mirkovci, Markušica, Tenja, Bijelo Brdo, Borovo Selo, Bršadin, Pačetin, Trpinja, Bobota, Vera, Negoslavci) uspostavljene su terorističke baze srpskih ekstremista za napade na Osijek, Vinkovce i Vukovar te okolna sela. U Dalmaciji su pobunjeni Srbi (“Martićeva milicija”) okupirali sela Bratiškovce, Plastovo, Dobrijeviće i Gardijane (25.VI.), a na Banovini su, uz pomoć JNA, blokirali Dvor na Uni (25.VI.) i napali policijske postaje u Glini, gdje su zarobili i mučili

hrvatske policajce (26.VI.), i u Kozibrodu pokraj Dvora na Uni (29.VI.). Iz Tenje je žestoko napadnut Osijek (29.VI.).

(6.VI.) BiH i Makedonija dali su prijedlog o “zajednici jugoslavenskih republika” (“platforma Izetbegović-Gligorov”), koji nije prihvaćen.

U tom razdoblju plan o koordiniranom izlasku triju republika (Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine) iz jugoslavenske federacije nije prihvatio predsjednik Predsjedništva BiH Alija Izetbegović. Također, vođeni su pregovori između Slobodana Miloševića i Adila Zulfikarpašića (vođe Muslimanske bošnjačke organizacije) - tzv. beogradska inicijativa o ostajanju BiH u “krnjoj” Jugoslaviji (ako iz nje istupe Hrvatska i Slovenija); Zulfikarpašićevu “povijesnu inicijativu” odbacila je glavna muslimanska stranka SDA Alije Izetbegovića.

(10.VI.) U Sarajevu na sastanku bošnjačko-muslimanskih uglednika, pod okriljem Stranke demokratske akcije (SDA), osnovano je Vijeće nacionalne obrane muslimanskoga naroda s Patriotskom ligom kao vojnim krilom.

(13.VI.) Hrvatski nogometni savez postao je članom FIFE (Svjetskog nogometnog saveza).

(14.VI.) U Zagrebu su srpski teroristi i kriminalci (Željko Ražnatović - Arkan i drugi), osuđeni na 20 mjeseci zatvora zbog pripremanja i pomaganja oružane pobune protiv Republike Hrvatske; svi osuđeni pušteni su iz pritvora do pravomoćnosti presude, čime su postali nedostupni hrvatskoj vlasti.

(23.VI.) Predstavnici dvanaest zemalja Europske Zajednice odlučili su da neće priznati neovisnost Slovenije i Hrvatske, ako te republike jednostrano odluče napustiti Jugoslaviju.

(25.VI.) U skladu s voljom građana izraženom na referendumu, Sabor RH usvojio je *Deklaraciju o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske* (s odgodom stupanja na snagu za 3 mjeseca); granice RH postale su državne. Samostalnost i neovisnost proglasila je i Slovenija.

Zbog nemogućnosti dogovora sa srbijanskim vodstvom o preustroju Jugoslavije, Sabor RH je na temelju rezultata referenduma hrvatskih građana, 25. lipnja 1991. donio:

“Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti RH”,

“Ustavni zakon o izmjeni i dopuni Ustavnoga zakona za provedbu Ustava RH”,

“Deklaraciju o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske”,

“Povelju o pravima Srba i drugih nacionalnosti u RH”.

(26.VI.) Republiku Hrvatsku je, kao samostalnu državu, priznala Slovenija (istodobno je i Hrvatska priznala Sloveniju).

(27.VI.) Počela je oružana agresija JNA na Sloveniju; nakon 5 dana sklopljeno je primirje.

U sukobima u Sloveniji poginulo je 65 ljudi: 37 pripadnika JNA, 12 pripadnika slovenske TO i policije te 16 civila (od toga deseterica stranaca, vozača kamiona, koji su bili blokirani na cestama); ranjeno je 330 osoba.

Tenkovi JNA divljali su po osječkim ulicama.

(28.-30.VI.) Predstavnici EZ-a i državni tajnik SAD nametnuli su rješenje za sprečavanje krize u SFRJ i rata u Sloveniji.

1. JNA se mora povući najprije u svoje vojarne, a zatim napustiti slovenski teritorij;

2. Slovenija i Hrvatska odgađaju za tri mjeseca svoje *Deklaracije o neovisnosti*;

3. Stjepan Mesić izabran je za predsjednika Predsjedništva SFRJ, jer je odbijanje njegova izbora u svibnju otvorilo krizu.

(30.VI.) Predsjednik Predsjedništva SFRJ Stjepan Mesić naredio je da JNA odmah obustavi vojne operacije u Sloveniji; američki State Department priopćio je da ne odobrava uporabu sile i postupke JNA.

(3.VII.) Tenkovi JNA ušli su u Baranju i istočnu Slavoniju; druga kolona od oko 380 vozila JNA rasporedila se oko Šida, spremna za napad na Hrvatsku.

Nakon što su dobili izravnu pomoć od JNA, srpski teroristi započeli su razarati hrvatske gradove i sela (osobito vjerske i kulturne spomenike u njima); pojedinačni incidenti i napadi prerasli su u otvoreni rat Srbije, Crne Gore, JNA i pobunjenih Srba iz Hrvatske (i BiH) protiv Republike Hrvatske.

(4.VII.) Topničko-pješački napad srpskih snaga iz Borova Sela i Srbije na Borovo Naselje; hrvatski branitelji protjerali su srpske teroriste i četnike iz Borova Naselja.

(5.VII.) Europska zajednica (EZ) uvela je embargo na uvoz oružja u SFRJ.

S obzirom na vojni potencijal JNA i ogromnu nadmoć u naoružanju srpskih postrojbi i JNA u odnosu na hrvatske postrojbe, uvođenje embarga išlo je u prilog ostvarivanju ciljeva velikosrpske agresorske politike.

Na sastanku dužnosnika Srbije i JNA (Milošević - Jović - Kadijević) dogovorena je vojna odmazda prema Sloveniji i razmještanje postrojba JNA u Hrvatskoj (na područja koja su Srbi željeli izdvojiti iz Hrvatske).

1) Slovincima odgovoriti žestoko svim sredstvima, uključujući i avijaciju. (...) Potom se povući iz Slovenije. (...) Na taj način će se podići moral vojsci, uplašiti Hrvatska i umiriti srpski narod.

2) Glavne snage koncentrisati na liniji: Karlovac - Plitvice na zapadu; Baranja, Osijek, Vinovci - Sava na istoku i Neretva na jugu. Na taj način pokriti sve teritorije gde žive Srbi do potpunog raspleta. (...)

3) Potpuno eliminisati Hrvate i Slovence iz vojske (JNA). (zaključci spomenutoga sastanka, prema pisanju njegova sudionika B. Jovića)

(7.VII.) Brijunskom deklaracijom ministarske trojke EZ-a i predstavnika republika, Predsjedništva SFRJ, SIV-a i JNA prihvaćen je mirovni plan EZ-a (od 28.VI.) za prestanak rata u Sloveniji; Slovenija i Hrvatska prihvatile su tromjesečni moratorij na aktivnosti vezane za uspostavu nezavisnosti.

Paravojne srpske postrojbe protjerale su Hrvate iz istočnoslavonskoga sela Čelije; selo je zatim opljačkano i zapaljeno.

Nakon što su postrojbe MUP-a i ZNG-a potisnule četnike iz Stare Tenje (5.-6.VII.), Jugoslavenska narodna armija se napadom na Osijek otvoreno uključila u borbe na strani srpskih terorista.

(9.VII.) U Hrvatsku su stigli prvi promatrači iz Europske zajednice.

(12.VII.) Hrvatske vlasti ukinule su Republički štab TO Hrvatske.

(druga polovica srpnja) Srpske postrojbe napale su Jasenice (16.VII.) i Lišane kraj Benkovca (17.VII.), Drežnik-Grad (23.VII.), razorile i spalile sela na Banovini (Hrvatski Čuntić, Strugu, Jukinac, Kuljane, Kozibrod i druga sela) te okupirale grad Glinu (do 27.VII.). Nakon što su početkom srpnja protjerale četnike sa samog ulaza u Vinkovce, hrvatske postrojbe munjevitom akcijom potisnule su srpske teroriste preko "brčanske" pruge i uspostavile liniju prema Mirkovcima (17.VII.); međutim, u napadu na Mirkovce, iz kojih su neprestano granatirani Vinkovci, hrvatske postrojbe pretrpjele su velike gubitke (srpskim teroristima presudnu pomoć pružila je JNA).

(23.VII.) Austrijski ministar vanjskih poslova Alois Mock upozorio je na potrebu slanja mirovnih snaga u Hrvatsku.

(25.VII.) Topništvo JNA (srpsko) stacionirano u Vojvodini (Jugoslavija), nanijelo je teške gubitke pripadnicima ZNG-a RH, smještenim u središtu za obuku hrvatskih snaga u Erdutu.

(27.VII.) Srpske postrojbe napale su Sunju.

Žestoki napadi nastavljeni su tijekom 1991.; Sunja postaje jedno od legendarnih mjesta u obrani Hrvatske.

(30.VII.) Litva je priznala Hrvatsku.

(30./31.VII.) Na sjednici Vrhovnog državnog vijeća nije prihvaćen prijedlog zapovjednika ZNG-a (bivšeg ministra obrane) Martina Špegelja o sveobuhvatnom napadu na vojarne JNA i preotimanju oružja; njegov plan ocijenjen je "nerealnim i opasnim".

(VIII.) Srpske postrojbe okupirale su Dalj, Aljmaš i Erdut (1.-3.VIII.), Gvozdansko i Divušu nedaleko od Dvora (3.VIII.), Sarvaš (12.VIII.), Korlat kraj Benkovca, Pecku i Kraljevcane (14.VIII.), Staru Tenju,

Biskupiju kod Knina (16.VIII.), Okučane (17.VIII.), Rajić i sela naseljena srpskim stanovništvom u okolici Daruvara (19.VIII.), prijevoj Ljubovo (20.VIII.), Beli Manastir i gotovo cijelu Baranju (21.VIII.), Staru Gradišku (22.VIII.), Kijevo (26.VIII.), Vrliku (28.VIII.), Skelu kod Gline (29.VIII.); spomenuta mjesta uglavnom su razrušena i spaljena, a prilikom okupacije srpske postrojbe protjerale su Hrvate i nesrpsko stanovništvo te počinile brojne zločine.

Do kraja kolovoza legalno izabrana hrvatska vlast izgubila je nadzor nad 11 općina u kojima su Srbi bili u većini i nad 18 općina u kojima su Srbi imali 10 % - 50 % stanovništva, a borbe su se vodile u još 9 općina (borbama je bilo zahvaćeno 38 od 115 općina u RH).

Srpski teroristi, uz pomoć JNA, počinili su stravičan masakr u Dalju (1.VIII.) te protjerali Hrvate iz Erduta, Dalja i Aljmaša (1.-3.VIII.). Uz prethodna ubojstva (u Kozibrodu, Zamlači, Strugi, Kuljanima i drugim selima na Banovini), to su prvi od niza masovnih ubojstava civila i ratnih zločina koje su srpske postrojbe počinile u Hrvatskoj. Tijekom 1991. zločini nad Hrvatima počinjeni su u selima na području općine Glina - kolovoz; u Berku, Tovarniku, Graboštanima, Stublju i Majuru (Kostajnica), Lovincu, Balincima, Četekovcu, Čojlugu (Slatina), Čorcima kraj Vrhovina ... - rujan; u Vagancu (Korenica), Širokoj Kuli (Gospić), Lovasu, Ivanovom Selu ... - listopad; u Saborskom, Vukovaru, Škabrnji, Nadinu, Grabovcu, Selištu, Drežniku, Klancu (Kordun) ... - studeni; u Tordincima, Joševici (Glina), Bruškoj (Benkovac), Voćinu, Humu, Čanku ... - prosinac '91.

(2.VIII.) Sabor RH dao je povjerenje "Vladi demokratskoga jedinstva" (premijer Franjo Gregurić), što je i simbolično potvrdilo jedinstvo Hrvata u tim dramatičnim trenucima.

(3.VIII.) Hrvatske postrojbe protjerale su srpske teroriste iz vukovarskoga naselja Lužac.

(7.VIII.) Predsjednik Republike Hrvatske F. Tuđman i predstavnici Srpske narodne stranke u Hrvatskoj osudili su četnički pokret i velikosrpske planove.

Srpska narodna stranka pozvala je Srbe u Hrvatskoj da se ograde od četničkog terorizma (12.VIII.) i apelirala (30.VIII.) da ne priznaju samoproglašene srpske vođe u Hrvatskoj.

(10.VIII.) Od četničkoga metka na Banovini je poginuo snimatelj HTV-a Gordan Lederer, jedna od prvih žrtava među snimateljima i novinarima u Domovinskom ratu; kadrovi njegovih *Banijskih praskozorja* simboliziraju otpor hrvatskih branitelja u prvim danima srpske agresije.

(17.VIII.) Banjalučki korpus JNA prešao je rijeku Savu i pridružio se pobunjenim Srbima u napadu na Hrvatsku (Okučane, Staru i Novu Gradišku).

(18./19.VIII.) Pripadnici jugoslavenske kontraobavještajne službe (KOS) podmetnuli su eksploziv pred Židovsku općinu i na židovsko groblje u Zagrebu; cilj toga terorističkoga čina bio je kompromitiranje Hrvatske pred svijetom.

(19.VIII.) Žestok napad JNA i srpskih postrojba na Pakrac.

(25.-26.VIII.) Žestok napad JNA i srpskih postrojba na Vukovar i Borovo Naselje te Otočac i dolinu Gacke.

(28.-30.VIII.) U Slavanskom Brodu i Vinkovcima zaustavljeno je nekoliko vlakova s oružjem i intendantskom opremom JNA iz Slovenije; oružje i oprema oduzeti su i podijeljeni slabo naoružanim hrvatskim postrojbama.

(29.VIII.) Održan je prosvjed građana ispred zgrade Komande 5. vojne oblasti u Zagrebu:

Ja vas volim i ja se s vama ponosim! I kada bih trebao birati da li ću s vama umrijeti ili s ovim strašilima živjeti, izabrao bih smrt... Kada bi generali imali obitelj, kada bi generali imali djecu, kada bi generali imali bližnje, onda nikada ne bi zasjeli u ovoj zgradi. Ali generali nemaju djecu, ja vas uvjeravam, jer onaj tko tuđu djecu ubija – nema djece! Jer onaj tko tuđe majke uciviljuje – nema majke! Jer onaj tko ruši tuđe domove – nema doma! I oni moraju znati da na ovoj zemlji za njih nema ni majki, ni djece, ni doma, umrijet će u pustoši svog mrtvog srca! Sramit će ih se njihova djeca, jer nisu im bili očevi. Sramit će ih se njihove žene jer su bili ubojice tuđe djece. Sramit će ih se njihove obitelji jer su uništavali tuđe obitelji. ...

I napokon vi majke i vi žene koje ste tu došle u jedinstvenom skupu koji je ikada u Europi održan, još jednom pokazujete da je Hrvatska u dubini svog srca – ona koja je obrazovana i ona koja nije obrazovana, ona koja je muško i ona koja je žensko, prožeta istim veličanstvenim načelom ljubavi i dostojanstva! I zato sam počeo s tim da vas volim, i zato sam počeo s tim da rađe s vama umrem nego s ovima živim. I znam, sasvim sigurno znam da ću u ovoj ljubavi i s ovom ljubavlju, u ovom dostojanstvu i s ovim dostojanstvom, živjeti i kad me ne bude – i to je moja radost i to je moja snaga, kao i svih vas! A neka ta snaga, neka ta ljubav i neka ta hrabrost vodi Hrvatsku, onu naoružanu i onu nenaoružanu, jer mi koji nismo naoružani nismo ništa manje hrabri, nismo ništa manje ponosni, nismo ništa manje zaljubljeni u svoju domovinu. Ako nemamo oružje, imamo snagu ovoga što je tu, snagu svoje ljubavi, snagu svog dostojanstva, snagu svoje spremnosti da umremo, ako ne možemo kao ljudi živjeti. I to je ono što ne damo! Ja se zato ne bojim! Živa je, bila je živa i živjet će Hrvatska! (iz govora Vlade Gotovca u Zagrebu, ispred „Komande 5. vojne oblasti JNA)

(30.VIII.) Srpski teroristi napali su policijsku stanicu na Plitvicama i protjerali hrvatske policajce.

(31.VIII.) JNA je zaplijenila avion ugandske kompanije s vojnom opremom za hrvatske branitelje; organizatora dopreme, hrvatskoga iseljenika Antuna Kikaša, zarobili su pripadnici JNA, a zatim pretukli i razmijenili za svoga generala Milana Aksentijevića (25.XI.).

(IX.) Srpske postrojbe (četnici i JNA) okupirale su Berak, Bokšić, Orolik i Grabovo (2.IX.) te Mikluševce, Tompojevce i Čakovce (3.IX.), Bilje kod Osijeka (do 3.IX.) i Sotin kraj Vukovara (5.IX.) na istočnoslavonskom bojištu; šire područje Okučana, prekinuvši promet na autocesti Zagreb - Lipovac (4.IX.), Kruševo i Jasenicu (11.-12.IX.) te Lovinac i Sv. Rok u Lici; Hrvatsku Kostajnicu (12.IX.) i Dubicu na Banovini; Topusko (14.IX.), Kosovac i Gornje Bogičevce (15.IX.), a zatim i Čovac, Gređane i Novi Varoš na zapadnoslavonskom bojištu (16.IX.); HE *Peruća* i Rovanjску (17.IX.), čime su izbile na Jadransku magistralu; Slakovce na istočnoslavonskom bojištu (20.IX.); sva sela u općini Petrinja (osim Mošćenice, Bresta, Male Gorice, Nebojana, Dumače i Farkašića) i grad Petrinju (do 21.IX.); Tovarnik (21.-23.IX.) i Svinjarevce na istočnoslavonskom bojištu (22.IX.); Veliki Miletinac kod Daruvara (23.IX.); Drniš (25.IX.) na dalmatinskom, a Ilaču (25.IX.), Korođ i Antin (29.IX.) te Stare Jankovce (30.IX.) na istočnoslavonskom bojištu; Viduševac (30.IX.-1.X.) i druga naselja; okupirana naselja uglavnom su srušena i zapaljena, a Hrvati i nesrpsko stanovništvo ubijeni ili protjerani.

(1.IX.) Topništvom je napadnut Slavonski Brod.

(7.IX.) U Haagu je počela Mirovna konferencija o Jugoslaviji, pod predsjedanjem lorda Carringtona (sudjelovali su svi važniji politički čimbenici s prostora SFRJ); istaknuta su načela nedopustivosti nasilne promjene granica i zaštite prava svih naroda.

(8.IX.) Makedonija se na referendumu opredijelila za neovisnost.

(9.IX.) Terorist Mile Martić, samozvani ministar u vladi samoproglašene srpske “Krajine” na teritoriju Republike Hrvatske, uhićen je u Bosanskoj Krupi, ali je ubrzo pušten, unatoč protivljenju lokalnoga stanovništva.

(10.IX.) U Zagrebu je utemeljen Hrvatski olimpijski odbor; za njegova predsjednika izabran je filmski i televizijski redatelj Antun Vrdoljak (od 1995. A. Vrdoljak je član Međunarodnog olimpijskog odbora).

(12.IX.) Admiral Sveto Letica postao je zapovjednik Hrvatske ratne mornarice (HRM); bio je sudionik antifašističke borbe (od 1943. časnik mornarice NOVJ) i jedan od utemeljitelja Hrvatske ratne mornarice (1991.).

(14./15.IX.) Osvajanjem vojarne u Pločama (akcija *Zelena tabla - Male bare*) započela je blokada i osvajanje vojarni, skladišta oružja te različitih vojnih objekata JNA u Hrvatskoj (Rat za vojarne).

Osvajanje vojarni imalo je presudan značaj za obranu Hrvatske, jer je zadobiveni ratni plijen (više od 230 tenkova, 150 oklopnih transporterata, 18 različitih brodova, 400 većih topova, 180.000 pušaka, ogromna količina streljiva i druga vojna oprema) bio višestruko veći od oružja s kojim je Hrvatska do tada raspolagala (ukupna vrijednost preuzetoga procjenjuje se na 700.000.000 USD).

U skladištu oružja u Pločama bilo je 5000 cijevi, 300 tona streljiva i minsko-eksplozivnih sredstava (MES), 70-ak topova i strojica te 120 motornih vozila; 32. “varaždinski” korpus JNA predao je (22.IX.) 79 tenkova, 48 borbenih vozila gusjeničara, 18 borbenih vozila s protuavionskim mitraljezima, 6 topova proizvodnje GVOZDIK, 6 višecjevnih bacača raketa (VBR) tipa Plamen, 4 VBR tipa Oganj, 18 haubica od 155 mm, 18 haubica od 152 mm s pripadajućim prijevoznim sredstvima, više stotina minobacača raznih kalibara te pješačko naoružanje (duge i kratke cijevi) za 8-9 brigada i više tisuća tona streljiva i eksploziva; u vojarnama na teritoriju ZP Bjelovar zarobljeno je (28.IX.) 150 tenkova, 60 BVP, 121 komad topničkog oruđa, 12 komada VBR, 48 komada SO, 1106 komada raznih vozila te 3500 tona minsko-eksplozivnih sredstava i streljiva. Pripadnici JNA digli su u zrak velika skladišta oružja u Skradniku kraj Josipdola i u Bedeniku kraj Bjelovara, a sredinom listopada i veliko skladište eksploziva i streljiva kraj Oštarija te 2 vojna skladišta kraj Rijeke.

Usporedbe radi, procjenjuje se da je JNA uoči Domovinskog rata raspolagala s 489 borbenih zrakoplova, 214 naoružanih helikoptera, oko 230 različitih ratnih brodova, 1863 tenka, oko 3760 oklopnih transportera i BVP, 19.029 topničkih cijevi - od toga 1799 protutenkovskih topova, 4200 netrzajnih topova, 64 minobacača, 1934 oruđa “teškog” topništva, 250 samohodnih topova, 4286 protuavionskih topova, 160 dalekometnih višecjevnih bacača (Oganj, Plamen i Orkan) te velikim brojem osobnoga naoružanja.

(15.IX.) Proglašena je prva zračna uzbuna u Zagrebu.

(16.IX.) Jugoslavenska ratna mornarica (JRM) blokirala je sve hrvatske luke (do 23.IX.); blokade su ponovljene tijekom X. i XI. mjeseca.

(16.-23.IX.) U žestokim borbama za Šibenik, hrvatski branitelji obranili su grad, koji je granatiran s mora, kopna i zraka (pri tome je gađana i probijena kupola katedrale Sv. Jakova).

Tijekom napada, šibenska protuzračna obrana u jednom trenutku srušila je 2 neprijateljska zrakoplova (21.IX.); snimljen kamerama koje su pratile bitku, spontani urlik oduševljenja branitelja odjeknuo je širom Hrvatske i svijeta: *Obadva, obadva, oba su pala!*

(17.IX.) Na sastanku u Igalu sklopljen je sporazum o prekidu vatre (Tuđman, Milošević, general Kadrijević, lord Carrington); ni taj, kao ni petnaestak sljedećih “primirja”, nije bio ispoštovan.

(18.IX.) Gojko Šušak postao je ministar obrane.

(19.IX.) Hrvatski branitelji osvojili su vojarnu JNA u Gospiću i spriječili pad grada u ruke pobunjenih Srba; uz pomoć zrakoplovstva i topništva JNA, Srbi su razorili velik dio Gospića.

(20.IX.) Zakon o obrani (NN 49/91): Oružane snage čine jedinstvenu cjelinu i sastoje se od Hrvatske vojske i Zbora narodne garde (čl. 38). Dana 3. studenog 1991. jedinice ZNG-a su formalno preimenovane u Hrvatsku vojsku. (to se ne odnosi na profesionalne brigade).

(20.IX.) Hrvatski branitelji nanijeli su znatne gubitke jugovojsci kod Tovarnika, a zatim (21./22. - 23.IX.) kod Ilače.

Hrvatske postrojbe deblokirale su Vukovar (15.IX. odsječen od Vinkovaca) pravcem Nuštar - Marinci - Bogdanovci - Vukovar.

(21.IX.) Osnovan je Glavni stožer HV-a; prvi načelnik bio je general Anton Tus, sudionik antifašističke borbe u Hrvatskoj u II. svjetskom ratu.

Hrvatski gardisti porazili su srpske postrojbe u borbama za Ivanovo Selo (između Daruvara i Grubišnog Polja).

Nastupom u medijima, general Kadrijević optužio je predsjednika Predsjedništva SFRJ S. Mesića i premijera vlade SFRJ A. Markovića za raspad Jugoslavije i “nastali kaos” te praktično objavio rat Hrvatskoj.

(25.IX.) Vijeće sigurnosti (VS) UN-a prihvatilo je Rezoluciju (713) o uvođenju *potpunog embarga na isporuku oružja i vojne opreme na područje Jugoslavije*; time je srpskom agresoru omogućeno lakše osvajanje teritorija u Hrvatskoj, a kasnije i u BiH.

(28.IX.) Jedinice JNA napustile su otok Korčulu.

Hrvatski branitelji oslobodili su Vezmarovu kulu, važnu stratešku točku za kontrolu istočnoga dijela Daruvara i šireg predgrađa, a zatim i selo Miljanovac (29.IX.).

(29.IX.) Nalazeći se na otoku Visu, kontraadmiral Jugoslavenske ratne mornarice (JRM) Vladimir Barović počinio je samoubojstvo.

U ostavljenom pismu kao razlog samoubojstva naveo je agresiju JNA protiv Hrvatske koja je za njega predstavljala djelo suprotno crnogorskoj časti - *jer se Crnogorci ne mogu boriti i uništavati narod koji im nije ništa skrivio* - te nemogućnost sprečavanja djelovanja JRM protiv Hrvatske i neslaganje sa zapovjedništvom JNA.

(30.IX.) Albanci na Kosovu referendumom su se odlučili za *suverenu i nezavisnu državu Kosovo*.

(X.) Nakon žestokih borbi srpske postrojbe okupirale su po treći put Gornje Bogićevce kod Okučana (1.X.); Đeletovce, Petrovce i Marince (1.X.) te Cerić (2.X.) - strateški važne točke za obranu Vukovara, Slano kod Dubrovnika (4.X.), dio karlovačke općine (oko 5.X.), Medar (5.X.) i Dragalić kod Nove Gradiške (6.X.), Jasenovac (8.X.), Vaganac na Kordunu (8.-9.X.), južni dio Lipika (12.X.), Cavtat (15.X.), sela u okolici Iloka – Lovas (10.X.), te Šarengrad, Mohovo, Opatovac i Bapska (14.X.), Ilok (17.X.), Hrvatski Blagaj na Kordunu (24.X.), Tordince u istočnoj Slavoniji (25.X.) te područje južno od rijeke Kupe do Turnja (predgrađe Karlovca); iz osvojene tvornice *Jamnička kiselica* (9.X.) neprijatelj se povukao, srušivši most Jamnica - Lasinja.

(1.X.) Započeo je žestok napad JNA i četnika iz Crne Gore i Hercegovine na Dubrovnik i okolice; kod sela Čepikuće hrvatski branitelji nanijeli su teške gubitke agresoru.

Dubrovnik je bio pod neprestanim napadima i granatiranjem premda je stara gradska jezgra zaštićena poveljom UNESCO-a (najžešći napadi bili su 11.XI. i 6.XII.).

(3.X.) Nakon što su opljačkali hrvatska sela (najveće od njih Ravno) u općini Trebinje u istočnoj Hercegovini (1.X.), četnici i JNA protjerali su Hrvate i zapalili im kuće; nagovještaj otvorene srpske agresije na BiH.

Srpski blok (4 srpska i crnogorska člana) izveo je državni udar i preuzeo kolektivno Predsjedništvo SFRJ; funkciju predsjednika preuzeo je Crnogorac Branko Kostić.

(4.X.) Započeo je žestok napad JNA i srpskih postrojba na Karlovac i okolice (Turanj, Dugu Resu, Generalski Stol).

(4.-6.X.) Kritični dani za obranu Zadra.

Nakon probijanja linije obrane i osvajanja Murvice i Crnog te dolaskom na Musapstan, JNA i srpske postrojbe krenule su na Zadar (5.X.) i zaposjele brdo Križ, Briševo i dio Bokanjca; započelo je strašno razaranja Zadra, osobito njegova središta, no hrvatski branitelji obranili su Zadar.

(4.-10.X.) Napadi hrvatskih postrojbi na Marince, radi deblokade Vukovara nisu uspjeli. U teškim borbama hrvatske postrojbe zadržale su selo Nuštar (5./6.X.).

(5.X.) Srpske postrojbe (JNA i četnici) krenule su u opći napad na svim hrvatskim bojištima, s ciljem da za 20 dana slome obranu Republike Hrvatske; NATO je procijenio da hrvatski branitelji neće uspjeti izdržati *više od dva tjedna*.

(6.X.) U Poruci građanima BiH na RTV Sarajevo, Alija Izetbegović proglasio je neutralnost BiH *u ratu u kojem Srbija i JNA provode agresiju protiv Hrvatske* i pozvao građane BiH da se ne odazivaju pozivima na služenje vojnoga roka u JNA ili na mobilizaciju.

Ono što možemo učiniti je to da odbijemo da učestvujemo u ovom bezumlju. (...) Vaše je pravo i dužnost kao građana BiH da se ne odazovete na mobilizaciju. (...) Ja vas pozivam da smognete hrabrosti i da odbijete da učestvujete u ovom zlodjelu. Zapamtite, ovo nije naš rat. Neka ga vode oni koji žele da ga vode. Mi ne želimo taj rat. (iz poruke građanima A. Izetbegovića)

(7.X.) Zrakoplovi JNA (JRV) raketirali su Banske dvore (predsjedničke urede) u središtu Zagreba, u kojima su sastanak imali predsjednik Republike Hrvatske F. Tuđman te predsjednik Predsjedništva SFRJ S. Mesić i predsjednik SIV-a SFRJ A. Marković.

(8.X.) Proglašenje neovisnosti Republike Hrvatske.

Zbog označene zračne uzbune zasjedanje Sabora RH održano je u podrumu zgrade Industrije nafte (INA); Sabor je ustvrdio da je istekla tromjesečna odgoda Ustavne odluke od 25.VI. 1991. i donio odluku o otcjepljenju od SFRJ i osamostaljenju: *Republika Hrvatska raskida sve državno-pravne veze na temelju kojih je zajedno sa ostalim republikama i pokrajinama tvorila dosadašnju SFRJ ...*

Na šibenskom bojištu, nakon trodnevnih borbi hrvatske postrojbe su u protunapadu potisnule neprijatelja iz Gaćeleza, Prokljana, Pamučara i Bribirskih Mostina.

(10.X.) Židovska zajednica u Hrvatskoj izdala je apel u kojem se navodi da je Hrvatska napadnuta i razarana.

(11.X.) U namjeri da dovede pomoć zapovjednik obrane Vukovara Mile Dedaković - Jastreb probio se s manjom skupinom branitelja iz opkoljenoga Vukovara u Vinkovce.

(13.X.) Pokušaj proboja HV-a prema Vukovaru nije uspio; hrvatske postrojbe zaustavljene su, uz gubitke, na ulasku u Marince.

EZ je zatražila prekid akcije zbog slanja konvoja humanitarne organizacije *Liječnici bez granica* u Vukovar; konvoj je tek u drugom pokušaju (19.X.) izvukao dio ranjenika (113) iz vukovarske bolnice, a njegov ulazak u Vukovar srpske postrojbe iskoristile su da poprave i učvrste svoje položaje i poziciju na vukovarskom bojištu.

(14.X.) Hrvatske postrojbe oslobodile su Bujovicu (zapadno-slavonsko ratište).

(14./15.X.) Na prijedlog SDA i uz potporu HDZ-a Skupština BiH (Muslimani i Hrvati, ali ne i Srbi) prihvatili su *Memorandum o suverenitetu Republike BiH* i *Platformu Predsjedništva BiH o položaju BiH*.

Naglašava se da je BiH *suverena i nedjeljiva država*, koja stoji u jednaku odnosu prema Srbiji i Hrvatskoj i zaključuje se da BiH neće ostati u krnjoj Jugoslaviji (bez Slovenije te, posebno, Hrvatske) i priznavati odluke nepotpunih saveznih tijela. Uoči glasovanja o prihvaćanju *Memoranduma* srpski predstavnici napustili su Skupštinu BiH zaprijetivši da će muslimanski narod "nestati" ako se krene u osamostaljenje republike BiH.

(16.X.) U borbama za obranu Vukovara poginuli su Blago Zadro, legendarni zapovjednik obrane Borovog Naselja (posmrtno promoviran u general bojnika) i bojnik Alfred Hill, zapovjednik satnije Vojne policije 204. vukovarske brigade.

Njihovim imenima nazvana su visoka učilišta HV-a: Zapovjedno-stožerna škola *Blago Zadro* i Nastavno središte za obuku vojne policije *Bojnik Alfred Hill*.

Zapovjednik obrane Vukovara M. Dedaković postao je zapovjednik Operativne skupine Vukovar - Vinkovci - Županja, sa zadatkom razbijanja opsade Vukovara, a vodstvo obrane Vukovara preuzeo je Branko Borković - Mladi Jastreb.

(17.X.) Iz Iloka i okolice Srbi su, uz nazočnost predstavnika EZ-a, protjerali između 8000 i 10.000 Hrvata i ostalih stanovnika.

(18.X.) U Haagu je izložen plan EZ-a u kojem se predlaže preustroj Jugoslavije u zajednicu suverenih država; plan je odbila Srbija, a zatim i Crna Gora.

(23.X.) Srpske postrojbe raketirale su i zapalile bolnicu u Vukovaru.

(24.X.) Jugoslavenska vojska izvršila je pomorski desant u Kuparima, čime je obrana Dubrovnika dodatno ugrožena.

(25.X.) Pilot Rudolf Perešin prebjegao je svojim MIG-om 21 iz JNA (JRV) i sletio na aerodrom u Klagenfurtu u Austriji.

Hrvat sam i neću pucati na vlastiti narod! (izjava Rudolfa Perešina, koji je poginuo početkom svibnja 1995. na letačkom zadatku u oslobodilačkoj vojnoj akciji *Bljesak* kao zapovjednik 1. lovačke eskadrile Hrvatskog ratnog zrakoplovstva)

(25./26.X.) Akcija hrvatskih postrojbi za oslobađanje sela Tordinci nije uspjela.

(30.X. - 3.I.1992.) Oslobodilačka operacija hrvatskih snaga *Orkan '91.* u zapadnoj Slavoniji.

(31.X. - 4.XI.) U prvoj etapi vojne akcije *Otkos 10 (Bilogora)* hrvatske postrojbe oslobodile su prostor Bilogore (oko 270 km²) i stvorile uvjete za napadna djelovanja u smjeru Papuka i Pšunja.

Neprijatelju su naneseni veliki gubici u tehnici i ljudstvu, a onemogućeno je spajanje 5. banjalučkog korpusa Vojske Jugoslavije sa srpskim postrojbama u pozadini hrvatskih obrambenih snaga.

(31.X.) U Dubrovnik je uplovio humanitarni konvoj *Libertas* (putnički brod *Slavija* i tridesetak brodova i brodica iz raznih hrvatskih luka); konvoj su predvodili predsjednik Predsjedništva SFRJ S. Mesić i hrvatski premijer F. Gregurić.

(2.XI.) Akcija hrvatskih postrojbi za oslobađanje sela Cerić i stvaranje uvjeta za deblokadu Vukovara, nije uspjela.

(4.XI.) Hrvatski branitelji preuzeli su i uspjeli prije neprijateljskoga napada evakuirati skladište oružja Jamadol u Karlovcu (oko 2500 tona eksploziva i streljiva te naoružanje TO općina Karlovac, Ozalj, Duga Resa, Vojnić i Vrginmost).

(5.XI.) Hrvatski branitelji preuzeli su veliko skladište oružja i streljiva u Delnicama (jedno od najvećih na tlu bivše Jugoslavije).

Crnogorski liberali poslali su otvoreno pismo jugoslavenskom ministru obrane gen. Veljku Kadijeviću, u kojem se protive napadu jugovojske na Dubrovnik, jer *crnogorska javnost dobro zna da je navodna izravna opasnost za Crnu Goru izmišljena kako bi se ona uvukla u rat i svjetsku sramotu u dubrovačkoj operaciji.*

(9.XI.) Radi rasterećenja linije bojišta oko Vukovara, pripadnici ZNG-a i policije krenuli su u oslobađanje jakog četničkog uporišta Karadžićevo (istočno slavonsko bojište, nedaleko od Vinkovaca); nakon početnog uspjeha, hrvatske postrojbe povukle su se uz gubitke.

(9.-10.XI.) Srbi iz BiH izjasnili su se na nelegalnom referendumu za ostanak u Jugoslaviji.

(10.XI.) Srpske postrojbe okupirale su i razrušile Bogdanovce, čime je obruč oko Vukovara još čvršće stegnut; na novogradiškom bojištu HV je popravila svoju poziciju na području Medara.

(12.XI.) Srpske postrojbe okupirale su i razorile Saborsko u Lici te vukovarsko naselje Lužac, čime je obrana Vukovara razbijena na dva dijela (Vukovar i Borovo Naselje).

Nakon što je odbio sudjelovati u zračnim napadima i razaranju dubrovačkog područja, pripadnici jugovojske ubili su na mostarskom aerodromu Enesa Aletića, pilota jugoslavenskog ratnog zrakoplovstva.

(12.-13.XI.) Pokušaj proboja HV-a prema Vukovaru i otvaranje koridora Nuštar - Marinci - Bogdanovci - Vukovar nije uspio; velika snaga neprijateljske vatre prouzročila je gubitke u ljudstvu i tehnici HV-a.

(13.XI.) Nakon što je u listopadu na bojištu kod Petrinje obranila "džep" Farkašić i Nebojan (na desnoj obali Kupe) te odbacila srpske postrojbe do Glinske Poljane, HV je poduzela napadajnu akciju na tom području, koja je djelomično uspjela.

(14./15. i 16.XI.) Hrvatska ratna mornarica je u Splitskom, a zatim i u Korčulanskom kanalu, porazila Jugoslavensku ratnu mornaricu (predvođenu razaračem *Split*) i razbila pomorsku blokadu grada Splita, koji je jugovojska granatirala.

(druga polovica studenog) Razdoblje iznimno teških borbi i gubitaka, osobito na istočnoslavonskom bojištu.

Srpske postrojbe okupirale su Lipovac, Podgrađe i Apševce (15.-16.XI.) te Donje Novo Selo i Nijemce u zapadnom Srijemu (16.-17.XI.), grad Slunj (16.XI.) i okolicu Slunja, Vukovar, Škabrnju, Zemunik Gornji (18.XI.), Nadin (19.XI.), Divoš i Ernestinovo (20.XI.) te Laslovo u istočnoj Slavoniji (23.XI.), Cetingrad i druga naselja; okupirana mjesta uglavnom su razrušena, a Hrvati i ostalo nesrpsko

stanovništvo ubijeno je ili protjerano. Na ličkom bojištu tijekom studenoga srpske postrojbe zapalile su Čanak, ali ga nisu uspjele duže zadržati; hrvatski branitelji u tom razdoblju zabilježili su uspjehe u okolici Otočca u borbi za osiguranje vitalne komunikacije Karlovac - Brinje - Senj, iznimno važne za povezivanje Dalmacije s ostalom Hrvatskom. Na bojištu u Srijemu, hrvatski branitelji, pripadnici Hrvatskih obrambenih snaga (HOS), smionom akcijom u pozadinu neprijatelja (oko netom okupiranog sela Nijemci), uspjeli su zaustaviti daljne napredovanje srpskih postrojbi.

(18.XI.) U Vukovaru je prestao organizirani otpor hrvatskih branitelja (u Borovu Naselju organizirani otpor prestao je dan kasnije); jedna bojna hrvatskih branitelja nastavila je pružati otpor neprijatelju do ranih jutarnjih sati 20.XI., a neki branitelji povukli su se iz Borova Naselja tek 23.XI. Bitka za Vukovar (24.VIII. - 18.XI. 1991.) bila je presudna za obranu Hrvatske, a Vukovar je postao simbol hrvatskoga otpora srpskoj agresiji.

Iako su i u općini i u gradu Vukovaru Hrvati bili najbrojniji narod, zbog velikog postotka Srba u ukupnom broju stanovništva i zbog ogromnog nesrazmjera u naoružanju i vojnoj opremi u korist JNA, velikosrpski stratezi su na vukovarskom području očekivali laganu i brzu pobjedu. Branitelji Vukovara bili su organizirani po mjesnim zajednicama, a obrana se temeljila na otpornim točkama - "puntovima" - uspostavljenima na liniji dodira s neprijateljem. Mnogi će posebno istaknuti Sajmište kao ključ obrane grada te selo Bogdanovce kao "najistureniju tvrđavu" obrane Vukovara, a njihove branitelje, među kojima su bili hosovci iz svih hrvatskih krajeva, opisat će kao nevjerojatno smione borce. Najveći dio branitelja i njihovih zapovjednika nije imao potrebnu vojnu naobrazbu ni ratno iskustvo. Obrana grada ovisila je o njihovoj domišljatosti i hrabrosti. Neki od njih, primjerice zapovjednik obrane Borova Naselja **Blago Zadro**, koji je poginuo 16. listopada, postali su legendom obrane Vukovara i Hrvatske. Činjenica da su u velikom broju, uz borce ginuli i zapovjednici: **Velimir Đerek** – „Sokol“, **Ivan Poljak** – „Sokol“ te **Petar Kačić** – „Bojler“ – zapovjednici na Sajmištu, **Ivan Šoljić** – „veliki Joe“ na Mitnici, **Alfred Hill** – zapovjednik Vojne policije, **Nenad Sinković** – „Legija“ – zapovjednik inženjerijske jedinice i brojni drugi, govori o žestini sukoba i hrabrosti ljudi koji su predvodili vukovarske branitelje.

Prema nekim podacima, koji uključuju cjelokupnu logistiku te liječnike i medicinsko osoblje vukovarske bolnice, tijekom srpske opsade u neprijateljskom okruženju grad Vukovar (uključujući i selo Bogdanovce) branilo je oko 4020 branitelja. Snage branitelja s oružjem u samom gradu ni u jednom trenutku nisu prelazile broj od 1800 do 2000 pripadnika policije te ZNG-a, HOS-a i dragovoljaca iz raznih krajeva Hrvatske ustrojenih u 204. brigadu HV-a, razvučenu na više od 10 kilometara dugog fronti. Uz Hrvate, grad su branili i pripadnici ostalih narodnosti u Hrvatskoj – Srbi, Mađari, Rusini, Slovaci, Nijemci i druge narodnosti. Dakako, obrana Vukovara provodila se uz zajedničku podršku i doprinos civilnih struktura grada: Medicinskog centra Vukovar, Vodovoda grada Vukovara, Kombinata Borovo, Dobrovoljnog vatrogasnog društva, Komunalca, Hrvatske elektroprivrede, Pošte. Sve spomenute organizacije bile su pod koordinacijom Kriznog štaba koji je vodio povjerenik Vlade RH za Vukovar Marin Vidić – Bili. Svakodnevno su surađivali sa zapovjedništvom obrane grada, kojim je zapovijedao Mile Dedaković, a potom Branko Borković te s Policijskom upravom, čiji je zapovjednik bio Stipe Pole.

Istodobno, GS HV-a i Operativna zona HV-a Osijek planirali su akcije za deblokadu grada, a radi vojne pomoći Vukovaru angažirane su snage u njegovoj okolici, posebno topništvo. U tom cilju, 16. listopada ustrojena je i Operativna grupa HV-a Vinkovci, Vukovar i Županija, koja je prema procjeni njezina zapovjednika Mile Dedakovića, u tijeku završnih borbi za grad na raspolaganju imala oko 6800 ljudi, 15 tenkova, 11 oklopnih transportera, 52 topa kalibra 20-100 mm, 32 topa kalibra veća od 100 mm, 1 VBR i 68 minobacača. Pokazalo se da s tim snagama nije bilo moguće obraniti grad od napada višestruko brojnijeg i bolje naoružanog agresora.

Prema nepotpunim podacima, u borbama za Vukovar srpski agresor koristio je više od 1000 borbenih oklopnih vozila, zrakoplove i brodove, više stotina cijevi svih vrsta topničko-raketnoga oružja iz kojih je sustavno i bez izbora ciljeva ispalio na grad na stotine tisuća projektila (prema nekim procjenama i više od milijun, pa čak i milijun i pol projektila). Grad je u početku neprestano napadalo više od 27.000,

potom, prema nekim procjenama, i više od 60.000, pa čak i 80.000 vojnika. Drži se da su vukovarski branitelji pogodili oko 300 do 400 oklopnih vozila, prema nekim izvorima čak 500 - od toga oko 20 tenkova, te da su srušili više od 20 zrakoplova (neki navode broj 25). S obzirom na to da se navedene brojke čine preuveličane, treba ih uzeti s rezervom sve dok se ne provede znanstvena raščlamba gubitaka, utemeljena na izvorima s obje strane.

Agresor je, u odnosu na branitelje, raspolagao i s više nego deseterostruko većim brojem topničkog oruđa i više nego stotruko većim brojem granata i mina te ostalog streljiva, a branitelji nisu imali ni ratne zrakoplove. S obzirom na navedene podatke, fascinantan je i sam podatak da je obrana Vukovara gotovo puna tri mjeseca odolijevala napadima toliko brojnijeg i bolje opremljenog neprijatelja. Tako ogroman nesrazmjer između agresora i branitelja u kvaliteti i broju tehnike te obučenosti i broju vojnika, u odnosu na borbene rezultate postignute u bitci za Vukovar, potvrđuje da niti jedna vojna doktrina ne smije zanemariti domoljublje, odnosno motivaciju vojnika.

U najkritičnijim trenucima obrane Vukovara, logistička pomoć, ponajviše lijekovi i sanitetski materijal za bolnicu u nekoliko je navrata dostavljan zračnim putem, manjim zrakoplovima tipa Cessna-172 i UTVA-75 te većim dvokrilnim poljoprivrednim zrakoplovima An-2. Njima su upravljali neizmerno hrabri hrvatski piloti Samostalnog zrakoplovnog voda, utemeljenog početkom listopada 1991. pri Operativnoj zoni Osijek. Dakako, bila je to samo kap u moru potreba branitelja i djelatnika bolnice, no noćni letovi četveročlanih posada hrvatskih zrakoplova u moralnom su smislu značili više od same pomoći. Njihova hrabrost, domišljatost, sposobnost improvizacije i vještina letenja te odlučnost da se, usprkos snažnoj protuzrakoplovnoj vatri neprijatelja, braniteljima Vukovara pomogne zastarjelim i sporim, za ratne uvjete svakako neprimjerenim zrakoplovima, zaslužuje jednako divljenje kao i nadljudski naponi branitelja Vukovara, djelatnika bolnice, vatrogasaca i ostalih službi koje su se brinule za održavanje barem minimalnih uvjeta za život u opkoljenom i razrušenom gradu.

Prema podacima Ministarstva zdravstva, 19. studenoga 1991. na području Vukovara bilo je oko 14.100 civila: oko 10.000 u Vukovaru, oko 4000 u Borovu Naselju i oko 100 u Lušcu, a hrvatskih branitelja bilo je oko 900: oko 450 u Vukovaru i oko 450 u Borovu Naselju. U vukovarskoj bolnici je na dan okupacije bilo oko 420 ranjenika i bolesnika, a u skloništu - stacionaru "Borovo Commercea" bilo je oko 250 ranjenika.

Prema podacima Uprave za zatočene i nestale Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti RH iz studenoga 2007., tijekom srpske agresije 1991. u Vukovaru je poginulo najmanje 1739 osoba, među kojima nekoliko desetaka djece, a prognano je oko 22.000 građana, uglavnom nesrpskog podrijetla, ali i Srba koji nisu željeli ostati pod okupacijskom vlašću. U Vukovarsko-srijemskoj županiji pronađene su 52 masovne i više stotina pojedinačnih grobnica iz kojih su do 22. studenoga 2007. ekshumirani posmrtni ostaci 1982 žrtve srpskih zločina. Od ukupnog broja ekshumiranih do tada su identificirani posmrtni ostaci 1717 hrvatskih branitelja i civila. Pri Upravi za zatočene i nestale u studenom 2007. još se vodio postupak traženja za 486 nestalih i nasilno odvedenih osoba na području Vukovarsko-srijemske županije; od toga je u općini Vukovar (uključujući Lipovaču, Sotin i Grabovo) evidentirano 315 nestalih i nasilno odvedenih osoba. U srpskim logorima i zatvorima u Srbiji i Jugoslaviji, pod kontrolom JNA bilo je zatočeno te zlostavljano i podvrgnuto strašnim mučenjima najmanje 2796 osoba zarobljenih 1991. na području Vukovara, a više od 4000 osoba iz Hrvatskog Podunavlja nasilno je odvedeno na područje Savezne Republike Jugoslavije, odnosno Srbije, odakle su deportirane na tada neokupirane dijelove Republike Hrvatske. Najmlađi zatočenik imao je nepunih 15 godina, a najstariji 81 godinu.

Prema podacima koje su 1996. prikupili vukovarski branitelji, 204. brigada HV-a je u bitci za Vukovar imala 879 poginulih i nestalih te 777 ranjenih branitelja. Procjene hrvatske strane o neprijateljskim gubicima na vukovarskom bojištu kreću se od oko 5000 do 6500, pa čak do oko 15.000 poginulih vojnika. Nasuprot tome su podaci iz srpske literature "da je u borbama za Vukovar iz redova jedinica JNA i dobrovoljaca poginulo nešto manje od 1200 vojnika i starešina". S obzirom na ogroman

nesrazmjer u procjenama i ovi podaci zahtijevaju znanstvenu raščlambu, temeljenu na izvorima s obje strane.

Tijekom napada na grad, JNA i srpske paravojne postrojbe razrušile su ili oštetile gotovo sve vukovarske građevine, ne poštedjevši pri tome ni bolnicu, ni vjerske, kulturne i povijesne spomenike, ni gospodarske i stambene objekte. Upravo primjer namjernoga razaranja Vukovara, a posebice vukovarske bolnice, svjedoči o bešćutnosti agresora i zapovjedništva JNA, koje je iracionalnom, rušilačkom taktikom nastojalo ostvariti cilj velikosrpskih ideologa – etnički čistu, veliku srpsku državu, tzv. Veliku Srbiju. Zbog neočekivano jakoga i uspješnoga otpora vukovarskih branitelja znatno nadmoćnijem srpskom agresoru te zbog razaranja kakva u Europi nisu zabilježena od Drugog svjetskog rata, Vukovar je tijekom kolovoza, rujna, listopada i studenoga 1991. postao simbolom hrvatskoga otpora srpskoj agresiji u Domovinskom ratu, a njegovi stanovnici, posebice branitelji, primjer nevjerojatne požrtvovnosti, domišljatosti i hrabrosti. Uz glasovitu prapovijesnu Vučedolsku golubicu, kuću nobelovca Lavoslava Ružičke, stari vodotoranj, Bečarski križ, crkvu Sv. Filipa i Jakova, dvorac Eltz i druge građevine, simboli Vukovara u tom razdoblju zauvijek su postali granatama razoreni i izrešetani veliki vodotoranj s hrvatskom zastavom i razrušena bolnica.

Dakako, i masovno stratište Ovčara, kao simbol patnje i žrtve koju su stanovnici i branitelji Vukovara podnijeli za slobodu i neovisnost Republike Hrvatske. Ovčara je poljoprivredno dobro, udaljeno pet kilometara jugoistočno od Vukovara. Njegova skladišta JNA i srpske paravojne formacije pretvorili su u koncentracijski logor za vukovarske branitelje, civile, ranjenike i medicinsko osoblje odvedeno iz vukovarske bolnice. U logoru su razulareni i pijani, uniformirani pripadnici Jugoslavenske narodne armije i paravojnih, četničkih skupina, ali i srpski gradonačelnik Vukovara S. Dokmanović osobno, premlaćivali zatočenike palicama za bejzbol, motkama, lancima, kundacima i drugim predmetima. Zlostavljanju su odmah podlegla četiri zatočenika, a ostali zatočenici su u skupinama od 10 do 20 osoba odvoženi do jaruge, udaljene otprilike oko 900 metara od puta Ovčara – Grabovo. Tu su 20. studenoga 1991. ubijeni i bačeni u *masovnu* grobnicu. U rujnu i listopadu 1996. iz grobnice je ekshumirano 200 tijela, a do studenoga 2008. identificirane su 193 osobe, ubijene u dobi od 16 do 72 godine.

Zločin na Ovčari samo je jedan u nizu masovnih zločina koje je srpski agresor počinio u napadu na Vukovar. Tijekom vremena, Ovčara je postala simbol sjećanja na sva stratišta i grobnice koje su JNA i srpske paravojne postrojbe ostavile za sobom na širem vukovarskom području: Antin, Berak, Bogdanovci, Borovo Selo, Bršadin, Čelije, Čakovci, Dalj, Daljski Atar – Globovac, Ilok, Lovas, Marinci, Mikluševci, Mohovo, Negoslavci, Novi Jankovci, Petrovci, Slakovci, Stari Jankovci, Svinjarevci, Sotin, Tordinci, Tovarnik, Vukovar - Novo groblje, Nova ulica, skladište Veleprometa i brojna druga mjesta masovnih ili pojedinačnih srpskih zločina.

Prilikom okupacije ravnokotarskih sela Škabrnje (18.XI.) i Nadina (19.XI.) srpski teroristi ubili su i masakrirali 56 mještana; u prvim tjednima okupacije ubijeno je još tridesetak mještana.

U Grudama je proglašena “Hrvatska zajednica Herceg Bosna” (HZ HB), kao *politička, kulturna, gospodarska i područna cjelina* osnovana za zaštitu interesa Hrvata u BiH.

Zajednica je trebala obuhvatiti područja općina Jajce, Kreševo, Busovača, Vitez, Novi Travnik, Travnik, Kiseljak, Fojnica, Skender Vakuf (Dobrotići), Kakanj, Vareš, Kotor Varoš, Tomislavgrad, Livno, Kupres, Bugojno, Gornji Vakuf, Prozor, Konjic, Jablanica, Posušje, Mostar, Široki Brijeg, Grude, Ljubuški, Čitluk, Čapljina, Neum, Stolac, Trebinje (Ravno); za sjedište je proglašen Mostar.

Hrvatska zajednica Herceg Bosna poštivat će demokratski izabranu vlast Republike Bosne i Hercegovine dok postoji državna nezavisnost BiH u odnosu na bivšu ili svaku buduću Jugoslaviju.

(20.XI.) Hrvatske vlasti, pod optužbom veleizdaje, samovoljnog napuštanja bojišta, nepodnošenja izvješća, pronevjere i drugog, zatvorile su i zlostavljale zapovjednika obrane Vukovara Milu Dedakovića Jastreba, a zatim i zadnjeg zapovjednika obrane Vukovara Branka Borkovića; ipak oba zapovjednika oslobođena su od svih optužbi i vraćeni su u sustav OSRH.

(21.XI.) Srušen je Maslenički most.

Klub poslanika SDS u skupštini BiH preimenovao se u tzv. Skupštinu srpskog naroda u BiH.

(23.XI.) U Genevi je potpisan sporazum o deblokadi vojarni JNA i povlačenju JNA iz Hrvatske.

U skladu s dogovorom (od 18.X.) JNA je već napustila Jastrebarsko (13.XI.), a zatim i Pulu (6.XII.), Rijeku (9.XII.), ratnu luku Divulje kod Splita (22.XII.), Dugo Selo (23.XII.), Pleso - kao posljednju vojarnu na zagrebačkom području (25.XII. 1991.) te vojni kompleks Loru u Splitu (4.I. 1992.) i druge vojarnе na teritoriju pod nadzorom legalnih vlasti Republike Hrvatske.

(24.XI.) Srpsko-crnogorske postrojbe okupirale su dubrovačko predgrađe Mokošicu.

(27.XI.) VS UN-a donijelo je odluku (Rezolucija 721) o upućivanju mirovnih snaga (UNPROFOR) u Hrvatsku.

(28.XI.) Hrvatske snage povukle su se iz Lipika.

(28.XI.) Glavni trg u francuskom gradu Nici preimenovan je u Trg vukovarskih mučenika.

(29.XI.) Arbitražna komisija Mirovne konferencije EZ-a, pod predsjedavanjem Roberta Badintera (Badinterova komisija), izrekla je svoje mišljenje (broj 1) da je SFRJ u procesu raspada i da savezna državna tijela više ne funkcioniraju.

(XII.) Nakon što su zaustavili prodor banjalučkog korpusa prema Virovitici (30.XI.), hrvatski branitelji preuzeli su inicijativu na zapadnoslavonskom bojištu (općine Podravska Slatina, Virovitica, Grubišno Polje, Daruvar, Pakrac, Požega).

Od 6.XII. (oslobođen Lipik) do 26.XII. (osvojeno jako četničko uporište Bučje) HV je potisnuo srpske postrojbe prema Okučanima i oslobodila 2/3 okupiranog područja zapadne Slavonije (uništeno je 21 neprijateljsko uporište i oslobođeno 21 naseljeno mjesto); tijekom akcije u bijegu pred Hrvatskom vojskom srpski teroristi masakrirali su više od 50 civila u selima Voćin i Hum (zapadna Slavonija), a 20 osoba je nestalo. Moguća daljna vojnooslobodilačka djelovanja HV-a na tom području onemogućilo je postignuto primirje (2.I. 1992.); pod srpskom okupacijom ostalo je oko 600 km² zapadne Slavonije.

Tijekom prosinca borbe su vođene i na drugim bojištima: srpske postrojbe pretrpjele su težak poraz kod Komletinaca (3.-5.XII.), zatim na sisačkom bojištu (19.XII.) i u okolici Šibenika (26.XII.), gdje je Hrvatska vojska dan ranije oslobodila selo Čista Mala), a u Baranji je HV oslobodio oko 30 km² okupiranog teritorija i stvorio mostobran za daljnje vojnooslobodilačke akcije. Međutim, HV je u Kričkama (nedaleko od Novske) pretrpio težak poraz (9.-10.XII.); na bojištu uz rijeku Kupu HV je krenuo iz sela Šišinec u napad iz pokreta forsiranjem rijeke Kupe (akcija *Vihor*), ali je pod snažnom topničkom vatrom neprijatelja pretrpio gubitke i povukao se na početne položaje (12.-13.XII.); nakon žestokih borbi srpske postrojbe okupirale su Antunovac (5.XII.), Čanak (10.XII.) i Paulin Dvor (16.XII.) nedaleko od Osijeka.

(2.XII.) Ministarsko vijeće EZ-a izjavilo je da Srbiju i Crnu Goru smatra odgovornima za rat u Hrvatskoj.

(3.XII.) Oporbeni Liberalni savez Crne Gore na Cetinju je organizirao prosvjed; više od 10.000 Crnogoraca izrazilo je žaljenje zbog napada na Dubrovnik i zatražilo oprost.

(4.XII.) Sabor RH donio je Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj.

(5.XII.) Sabor RH ustvrdio je da je s 8. listopada 1991., Stjepanu Mesiću prestala funkcija člana i predsjednika Predsjedništva SFRJ.

(7.XII.) Badinterova komisija donijela je zaključak da SFRJ više ne postoji.

Prema mišljenju komisije *promjena postojećih (republičkih) granica i crta razgraničenja postignuta silom ne može proizvesti pravne učinke*; to su presudni zaključci za konačnu odluku EZ-a o priznanju Hrvatske i ostalih republika bivše SFRJ.

(11.XII.) Ukrajina je priznala Hrvatsku.

(14.XII.) Latvija je priznala Hrvatsku.

(16.XII.) Na temelju izvješća Badinterove komisije, Ministarsko vijeće EZ-a u Bruxellesu odlučilo je da će do 15. siječnja 1992. priznati republike bivše SFRJ kao samostalne i suverene države, ako dostave zahtjev za priznanjem i ispune postavljene uvjete (prava manjina i ljudska prava).

Austrija je odlučila priznati Hrvatsku i Sloveniju i sve druge republike bivše SFRJ koje to zatraže; odluka austrijskoga parlamenta stupa na snagu 15. siječnja 1992.

(19.XII.) Odlukom vlade u Reykjaviku Island je bezuvjetno priznao Republiku Hrvatsku kao neovisnu državu.

Neke europske države donijele su odluku o priznanju Hrvatske (Njemačka, Italija, Mađarska, Švedska, Češko-Slovačka, Poljska, Irska), ali su primjenu te odluke odgodile za 15. siječnja 1992.

Na novogradiškom bojištu HV je ovladao Mašićkom Šagovinom, jakim neprijateljskim uporištem.

(19.XII.) Na okupiranom teritoriju pobunjeni Srbi su u Kninu proglasili "Republiku Srpsku Krajinu" i donijeli "Ustav RSK". U njemu je, između ostaloga, izrijekom propisano da će RSK "sa drugim dijelovima srpskog naroda na teritoriji Jugoslavije i njenim državama i dalje graditi čvrste državne veze, sve u cilju stvaranja zajedničke države srpskoga naroda (čl. 123)". Amandmanom I. na "Ustav RSK", proglašenim 26. veljače 1992. u Borovu Selu, određeno je da "teritoriju RSK čine srpske oblasti: Krajina, Slavonija, Baranja, Zapadni Srem i Zapadna Slavonija". To je vrhunac protuustavnoga djelovanja Srba u Hrvatskoj, odnosno procesa izdvajanja dijela teritorija RH i proglašenja srpske paradržave na teritoriju Republike Hrvatske. S područja koje su nadzirale srpske snage ubijeno je ili protjerano gotovo sve nesrpsko stanovništvo, čak i Srbi koji nisu podržali velikosrpsku politiku, a hrvatska je kulturna i crkvena baština opljačkana i razrušena.

(21.XII.) Takozvana Skupština srpskog naroda u BiH donijela je odluku o formiranju tzv. Srpske Republike BiH (kojoj je prema zahtjevima srpskih političara trebalo pripasti najmanje 66 % teritorija BiH); za predsjednika je izabran Radovan Karadžić.

(23.XII.) Republika Hrvatska pustila je u opticaj vlastiti novac - hrvatski dinar (55 HRD = 1 DM).

(24.XII.) Predsjednik RH Franjo Tuđman donio je odluku o ustrojstvu domobranstva, "na teritorijalnom načelu".

(25.XII.) Nakon raspada SSSR-a Mihail Gorbačov podnio je ostavku, a svoje ovlasti prenio je na Borisa Jeljcina.

(27. XII.) Nakon neuspješnih pokušaja i gubitaka (16.XII. i 20.XII.) HV je oslobodila snažno pobunjeničko uporište Grahovljane nedaleko od Daruvara.

(30.XII.) HV je ovladala Širincima, strateški važnim uporištem iz kojega su četnici topništvom gađali Novu Gradišku.

(31.XII.) Estonija je priznala Hrvatsku.

U franjevačkoj crkvi u opsjednutom i razorenom Dubrovniku održan je ponoćni *Koncert mira* (Nacionalni orkestar iz Toulouse, sopranistica Barbara Hendricks i violinist Jean Stanienda); prije toga (14.XII.) *Koncert ranjenom gradu* održala je primadona Opere HNK iz Zagreba Ruža Pospiš-Baldani i Dubrovački simfonijski orkestar.

Tijekom srpske agresije 1991. borbe su se vodile na Istočnoslavonskom bojištu (tadašnje općine Beli Manastir, Osijek, Vinkovci i Vukovar), Posavskom (slavonsko-brodsko i županjska općina), Zapadnoslavonskom (općine Novska, Nova Gradiška, Pakrac, Grubišno Polje i Daruvar te djelomice općine Virovitica, Slatina, Orahovica i Požega), Banovinskom (općine Hrvatska Kostajnica, Sisak, Petrinja, Glina i Dvor), Kordunskom (općine Vrginmost, Vojnić, Karlovac, Duga Resa, Ogulin i Slunj), Ličkom (općine Gračac, Korenica i Donji Lapac, Gospić i Otočac), Sjevernodalmatinskom (zadarsko, šibensko i splitsko područje sa zaleđem) i Južnodalmatinskom bojištu (općine Ploče, Metković i Dubrovnik); uz to, vođene su i borbe za obranu Jadrana. Do kraja 1991. u Hrvatskoj je bilo oko 500.000 izbjeglica i prognanika.

Kombiniranim topničko-zrakoplovnim napadima jugovojska i srpske postrojbe sustavno su uništavale 45 % Hrvatske, od toga 95 % civilnih ciljeva.

1992.

(1.-3.I.) Srpske postrojbe okupirale su Novigrad, Pridragu, Paljuv i Podgradinu kod Zadra.

U pokušaju daljnjeg osvajanja u zadarskoj okolici, srpske postrojbe poražene su i natjerane na povlačenje; Hrvatska vojska uspjela je zadržati važnu prometnicu Zadar - Karlovac.

(2.I.) U Sarajevu je potpisan sporazum o potpunom prekidu vatre u Republici Hrvatskoj (Vanceov plan) i dolasku snaga Organizacije ujedinjenih naroda (Sarajevski sporazum); stupio je na snagu 3.I. u 18 sati.

Unatoč potpisanom primirju, srpsko topništvo nastavilo je razarati hrvatske gradove i naselja, a na neke od njih izvedeni su i pješački napadi, koji su odbijeni; na Perušić (19.I.), Novu Gradišku (6.II.), Vinkovce (10.II.) i druga mjesta.

U trenutku potpisivanja Sarajevskoga primirja, HV je imao oko 200.000 - 230.000 vojnika raspoređenih u 65 brigada i više samostalnih bojni i pukovnija u sve 3 grane oružanih snaga; snage MUP-a imale su oko 40.000 pripadnika, od kojih je 1/3 bila na ratnim položajima. Časnički kadar u HV-u činili su: Hrvati - pripadnici francuske Legije stranaca i oružanih snaga drugih država koji su se vratili braniti domovinu; časnici i dočasnici koji su kao takvi došli iz JNA i nova generacija časnika koja se nametnula u borbama i koju je trebalo posebno vojno obrazovati (od 1992. oni su postali najbrojniji).

JNA je 1. siječnja 1990. imala 46.293 "aktivnih vojnih lica (AVL)": 25.101 "oficira", 19.165 "podoficira" te 2027 profesionalnih vojnika po ugovoru. Od toga je iz JNA u HV prešlo ukupno oko 3000 (ili oko 6% od ukupnoga broja) "aktivnih vojnih lica" (oko 1700 "oficira" i oko 1300 "podoficira"); njih oko 560 pristupilo je HV-u nakon 31. prosinca 1991. godine. Dakako, to su većinom bili Hrvati – 2648 AVL (oko 88%). To znači da je u Oružane snage RH prešlo nešto manje od 50% Hrvata koji su početkom 1991. bili u "aktivnoj službi" u JNA (izračun postotka temelji se na podatku da je početkom 1991. u JNA bilo 5362 AVL hrvatske nacionalnosti).

Dvostruko manji je postotak generala i admirala aktivnih u razdoblju 1990.-1992., koji su iz JNA prešli u HV – tek 26%. Naime, među 235 generala i admirala aktivnih u JNA u spomenutom razdoblju, Hrvata je bilo samo 27 (11,5%); od toga broja u Oružane snage RH pristupilo je njih 7 (3 aktivna i 2 umirovljena generala, te 2 aktivna admirala). Iz mirovine ostvarene prije 1990., u HV-u su se aktivirala još 3 generala. Borbe tijekom 1991. pokazale su da broj časnika i dočasnika tada još uvijek nije bilo dovoljan za kvalitetno ustrojavanje te zapovijedanje i vođenje Hrvatske vojske, koja se tek stvarala. Posebice se osjećao nedostatak kvalitetnog dočasničkog kadra, zbog čega se pristupilo osnivanju vlastitog, Hrvatskog vojnog učilišta.

(7.I.) Raketom "zrak-zrak" zrakoplov Mig-21 jugoslavenske vojske srušio je iznad sela Podrute nedaleko od Varaždina helikopter Europske promatračke misije (poginuli su svi članovi misije - 4 Talijana i 1 Francuz); granate ispaljene prema drugom helikopteru promašile su cilj.

(9.I.) Bosanski Srbi proglasili su na Palama "suverenu Srpsku Republiku BiH", s namjerom njezina pridruženja jugoslavenskoj državi.

U skladu sa srpskim planom o zauzimanju 66 % teritorija BiH, tzv. Srpska Republika BiH obuhvatila je 5 do tada samoproglšenih "Srpskih autonomnih oblasti" u BiH - "SAO Istočna Hercegovina" (12.IX.'91.), "SAO Bosanska krajina" (16.IX.'91.), "SAO Romanija" (19.IX.'91.), "SAO Semberija" i "SAO Ozren".

(13.I.) Sveta Stolica (Vatikan) priznala je Republiku Hrvatsku.

(14.I.) *New York Times* objavio je apel *Za mir u Hrvatskoj*, koji je potpisalo 104 dobitnika Nobelove nagrade.

U *Vjesniku* u *Otvorenom pismu* petorica Hrvata iz BiH (4 književnika i 1 profesor) nazvali su izjavu predsjednika RH o razgraničenju u Bosni *neshvatljivo kratkovidnom i neodgovornom spram stvarnih interesa hrvatskog i svih drugih naroda u BiH te jednako tako i spram stvarnih interesa Republike Hrvatske, a neuljudnom spram muslimanskog naroda.*

Govoreći o događanjima u BiH i njihovu odrazu na Hrvatsku te o mogućem mirnom rješenju toga problema, predsjednik RH F. Tuđman na primanju za novinare (31.XII.'91.) izjavio je da bi *spremnost za razgraničenje značila da možda nije neizbježan rat u BiH*, napomenuvši da prijedlozi za podjelu dolaze iz same BiH, od Srba, Muslimana i Hrvata te da je takve razgovore *dopustio* i A. Izetbegović: *Činjenica je da danas dva milijuna Srba živi zapadno od Drine. Veća je opasnost zadržavanje odnosa mržnje i nesnošljivosti (...) nego ukloniti razloge tom neprestanom nadmetanju i klanju. To se može ostvariti tako da se nacionalni ciljevi Srbije ostvare i da ona više nema razloga za ekspanziju, a ujedno bi se Hrvatskoj priključilo njezine krajeve, jer je sadašnji hrvatski preec neprirodan. (...) U hrvatskom je interesu da se taj problem riješi na naravan način, na način kako je bila riješena Banovina (1939.). Pri tome bi mogao ostati dio 'zemljice Bosne' gdje bi Muslimani imali većinu i ta bi država Bosna mogla biti tampon između Hrvatske i Srbije. Time bi ujedno nestala i kolonijalna tvorevina BiH.* (izjava predsjednika RH F. Tuđmana, *Slobodna Dalmacija*, 31.XII.1991. i 1.I.1992.)

(15.I.) Republiku Hrvatsku (i Sloveniju), kao samostalnu i suverenu državu, priznale su države Europske Zajednice (EZ): Austrija, Belgija, Danska, Francuska, Grčka, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Njemačka, Portugal, Španjolska i Velika Britanija.

Priznanje Makedonije odgođeno je zbog protivljenja Grčke, priznanje BiH uvjetovano je provedbom referenduma, a Srbija i Crna Gora priznanje nisu ni zatražile.

(17.I.) U posjet Hrvatskoj stigao je predsjednik Republike Italije Francesco Cossiga; prvi strani državnik koji je posjetio međunarodno priznatu Republiku Hrvatsku.

(31.I.) Budući da srpska strana nije poštovala primirje, pripadnici Samostalne uskočke satnije HV-a krenuli su u smionu diverzantsku akciju na okupirani hrvatski teritorij, s namjerom rušenja Batinskoga mosta i presijecanja cestovne komunikacije između Baranje i Vojvodine, kojom je srpskim postrojbama u okupiranoj Baranji stizala pomoć iz Jugoslavije.

Diverzanti su preko Kopačkog rita ušli duboko u neprijateljsku pozadinu, ali su zbog tehničkoga kvara na vozilu (amfibiji) otkriveni; raspršeni na manje skupine, nakon borbe (od 2. do 7. veljače) 7 diverzanata je zarobljeno (još 1 naknadno), 3 su poginula, a 9 se uspjelo spasiti. Međudržavnim dogovorom, zarobljeni hrvatski diverzanti ("somborska skupina"), nakon 2 godine zatvora razmijenjeni su na kontrolnoj točki UNPROFOR-a kod Lipovca (12.I.1994.) za pripadnike srpske terorističke skupine "Štit".

(2.II.) U godišnjem izvješću State Departmenta naveden je broj od preko 30.000 nestalih osoba na području bivše Jugoslavije.

Uz velik broj Hrvata, u izvješću se među nestalim spominju i 24 osobe srpske nacionalnosti iz Gospića; hrvatski tisak (tjednik *Danas*, 10.XII. 1991.) već je objavio vijest o ubojstvu Srba u Gospiću i na Banovini. Također iz osвете ili zbog koristoljublja, pojedini hrvatski građani srpske nacionalnosti ubijeni su u Osijeku, Sisku i Zagrebu (zločin nad obitelji Zec), a kao mjesto gdje je izvršena odmazda nad grupom Srba, spominju se Pakračka poljana i Paulin Dvor (19 ubijenih).

S mjesta predsjednika HDZ BiH smijenjen je Stjepan Kljujić, jedan od osnivača stranke, a postavljen je Mate Boban.

(4.II.) Pilot Danijel Borović sa zrakoplovom jugovojske MIG-21 prebjegao je s bihaćkog aerodroma u HV; (15.V.) s dva zrakoplova istoga tipa na hrvatsku stranu prebjegla su još dva Hrvata (piloti Ivan Selak i Ivica Ivandić).

(8.II.) Hrvatska zastava zavijorila je na svečanom otvaranju 16. zimskih olimpijskih igara u Albertvilleu (Francuska).

(21.II.) Vijeće sigurnosti OUN-a donijelo je Rezoluciju (743) o pokretanju mirovne operacije i slanju međunarodnih zaštitnih snaga u Republiku Hrvatsku za razdoblje od 12 mjeseci (u sklopu tzv. Vanceovog plana za Hrvatsku); snage UNPROFOR-a trebale su preuzeti 3 zaštićene zone (UNPA),

odnosno 4 sektora u RH - *prostor 18 općina u kojima Srbi čine većinu ili pak značajnu manjinu stanovništva i gdje su međusobne napetosti dovele do oružanih sukoba u nedavnoj prošlosti.*

Cilj ove operacije ispunjen je samo djelomično: JNA je napustila Hrvatsku, a teško oružje pobunjenih Srba stavljeno je u skladišta pod zajedničkim nadzorom UNPROFOR-a i Srba, no povratak prognanika, zaštita preostalih Hrvata u UNPA, otvaranje komunikacija i povratak pod hrvatsku vlast tzv. ružičastih zona (područja koja su Srbi osvojili, a u njima nisu bili većinsko stanovništvo) nisu ispunjene. Od Hrvata koji su ostali u UNPA zonama, više tisuća je protjerano, a više stotina je ubijeno.

UNPA su obuhvatile 12.554 km² (22 % od ukupnog teritorija RH); na tom prostoru je 1991. živjelo 536.370 stanovnika, od toga 258.298 (48,2 %) Srba, 205.075 (38,2 %) Hrvata i 72.997 (13,6 %) ostalih.

Sektor Istok, sa sjedištem u Erdutu ("Istočna Slavonija" /s Baranjom i zapadnim Srijemom/ - 2153 km² i 188.184 stanovnika prema popisu iz 1991. - od toga 49,1 % Hrvata, 30,4 % Srba, 20,5 % ostalih) - 4 općine: Vukovar i Beli Manastir te dijelom Osijek i Vinkovci;

Sektor Zapad, sa sjedištem u Daruvaru ("Zapadna Slavonija" - 2112 km², i 99.452 stanovnika - od toga 43,3 % Hrvata, 35,4 % Srba, 21,3 % ostalih) - 5 općina: Pakrac, Daruvar, Grubišno Polje te dijelom Novska (istočni dio) i Nova Gradiška (zapadni dio);

Sektor Sjever, sa sjedištem u Topuskom (Banovina i Kordun) - 6 općina: Dvor na Uni, Kostajnica, Petrinja, Glina, Vrginmost, Vojnić i Slunj;

Sektor Jug, sa sjedištem u Kninu (sjeverna Dalmacija i Lika) - 5 općina: Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Korenica i D. Lapac.

U sektorima Sjever i Jug (UNPA "Krajina"), na 8289 km² 1991. živjelo je 248.734 stanovnika (od toga 66,7 % Srba, 28 % Hrvata i 5,3 % ostalih).

(22.II.) Njemački vicekancelar i ministar vanjskih poslova Hans Dietrich Genscher, jedna od najzaslužnijih osoba za međunarodno priznanje Hrvatske, došao je u službeni posjet Hrvatskoj.

(25.II.) Glavni štab bošnjačko-muslimanske Patriotske lige usvojio je Direktivu za obranu BiH.

(29.II.) Na referendum o neovisnosti BiH izašlo je 63,7 % upisanih glasača, uglavnom Muslimani i Hrvati, od čega se 99,4 % izjasnilo za stvaranje neovisne BiH.

(2.III.) Srbi su u Sarajevu postavili barikade.

(18.III.) Pod pokroviteljstvom Europske zajednice u Lisabonu je iznesen prijedlog o uređenju BiH (Cutilleroov plan kantonizacije BiH ili Lisabonski sporazum), prema kojemu su Muslimanima trebale pripasti 52 općine (44 % teritorija), Srbima 32 (44 % teritorija), a Hrvatima 20 općina (12 % teritorija).

Hrvatima bi pripale općine Neum, Čapljina, Čitluk, Ljubuški, Grude, Široki Brijeg (Lištica), Posušje, Prozor, Tomislavgrad, Livno, Kreševo, Kiseljak, Busovača, Vitez, Travnik, Vareš, Orašje, Bosanski Šamac, Odžak i Bosanski Brod; premda je prema tom planu 59 % Hrvata trebalo živjeti u "nehrvatskim kantonima", Hrvati u BiH potpisali su sporazum, no on nije proveden.

(23.III.) Hrvatska je primljena u članstvo KESS-a (danas OESS).

(27.III.) U Sarajevu, u zgradi skupštine BiH, samozvana "Skupština Srpskoga naroda u BiH" proglasila je "Ustav Srpske republike BiH".

(IV.-V.) Nakon sukoba oko Čapljine (7.III.) te srpskoga napada na Neum (22.III.) i Bosanski Brod (25.III.), započela je otvorena srpska agresija na BiH (napadnute su gotovo sve općine ili gradovi u BiH u kojima su živjeli Hrvati i Muslimani): srpske paravojne formacije masakrirale su Muslimane u Bijeljini (1.-3.IV.), Zvorniku (10.IV.), Foči, Prijedoru, Višegradu (13.IV.); uz pomoć jugoslavenske vojske srpske postrojbe okupirale su istočni dio Mostara (3.IV.), Kupres (9.-10.IV.), Stolac (10.IV.), Doboj (3.V.), Bosanski Šamac i Brčko (4.-7.V.), Bosanski Novi i Kalesiju (12.V.), Sanski Most (31.V.) te opkolile Sarajevo (5.IV.). Na području pod srpskom vlašću otvoreni su logori za nersrpsko stanovništvo (Omarska i Keraterm kod Prijedora, Brčko, Bijeljina i brojni drugi).

(3.IV.) Oslobođilačka akcija HV-a u Baranji nije uspjela; nakon početnog uspjeha, hrvatski vojnici su, uz gubitke, vraćeni na početne položaje.

(6.IV.) Države EZ-a priznale su BiH.

(7.IV.) SAD je priznao Hrvatsku, Sloveniju i BiH; Hrvatska je priznala BiH.

U ime Predsjedništva BiH A. Izetbegović uputio je načelniku generalštaba Vojske Jugoslavije Blagoju Adžiću *najoštriji protest* zbog napada jugovojske na hrvatski narod, odnosno na Široki Brijeg, Čitluk i Međugorje - *jedno od najvećih katoličkih svetišta*.

(8.IV.) Predsjedništvo BiH proglasilo je neposrednu ratnu opasnost i osnovalo Glavni štab Teritorijalne Obrane BiH; odlukom "Predsjedništva HZ Herceg Bosne" u Grudama je osnovano Hrvatsko vijeće obrane (HVO) kao *jedini institucionalni oblik obrane* Hrvata u Bosni i Hercegovini.

HVO se uspostavlja kao vrhovno tijelo obrane hrvatskoga naroda u HZ HB (čl.1.), sa zadatkom obrane suvereniteta prostora HZ HB i zaštite hrvatskoga naroda, kao i drugih naroda u ovoj zajednici, napadnutih od bilo kojega agresora (čl. 2.).

Uloga hrvatskih postrojbi u otporu srpskoj agresiji na početku rata u BiH iznimno je velika. U BiH su (od 15.XII. 1991.) djelovale od HSP-a ustrojene Hrvatske obrambene snage (HOS), u čijim se redovima borio i znatan broj Bošnjaka-muslimana; HOS je raspušten nakon što su početkom kolovoza 1992. u Kruševu kod Mostara pripadnici HVO-a ubili zapovjednika HOS-a BiH general bojnika Blaža Kraljevića.

(9.IV.) Predsjedništvo BiH donijelo je odluku o ujedinjenju svih oružanih snaga na teritoriju BiH u Oružane snage BiH (OS BiH); pod zapovjedništvo oružanih snaga trebala se staviti muslimanska Patriotska liga, Zelene beretke (kao stranačka milicija SDA), TO BiH, HVO, HOS i druge grupe otpora.

(10.IV.) General Janko Bobetko, sudionik antifašističke borbe u Hrvatskoj u II. svjetskom ratu, postavljen je za zapovjednika Južnog bojišta.

(11.IV.) Murat Šabanović zauzeo je višegradsku branu na Drini i zatražio da JNA zaustavi pokolj nesrpskoga stanovništva u Podrinju.

Psvokom koja odlazi izravno u eter radio-programa odgovara na laži generala jugovojske Kukanjca da se iz objekata JNA ne puca po civilima i rezignirano prijeti rušenjem brane i katastrofom: *Il' nas (Muslimane) odnijela Drina, il nas poklali četnici, isto nam je!*

(21.IV.) Srpske postrojbe potpuno su opkolile Sarajevo.

Sarajevo je u blokadi ostalo sve do 29.II.1996. U tom razdoblju gotovo neprekidnog srpskog granatiranja poginulo je oko 11.000 građana (od toga oko 1600 djece), a ranjeno je oko 50.000 građana; svjetsku javnost osobito su potresle slike masovnog ubojstva Sarajlija koje su stajale u redu za kruh u Ulici V. Miškina (27.V.1992.) i na tržnici Markale (5.II.1994.).

(24.-28.IV.) Jake srpske postrojbe napale su pravcem Neum, Metković i Ploče, s ciljem konačnog zauzimanja doline Neretve i presijecanja hrvatskog teritorija (odvajanje i osvajanje južnog dijela Hrvatske); nakon žestokih borbi koje su trajale *gotovo 3 dana i 3 noći*, hrvatski branitelji *izdržali su nemoguće*, slomili nadmoćnijeg neprijatelja i prepolovili njegovu snagu.

(27.IV.) Kina je priznala Hrvatsku i Sloveniju kao samostalne i suverene države; do 31.XII. 1995. Hrvatsku su priznale 124 države.

Savezno vijeće Skupštine SFRJ u Beogradu je proglasilo Ustav Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora); SFRJ je prestala postojati, stvorena je nova država – SRJ (Ustav je napisan na Žabljaku).

(28.IV.) Akcija HV-a za oslobađanje sela Podgradina u zadarskom zaleđu nije uspjela.

(V.) Glavnina JNA preimenovana je u Vojsku Jugoslavije (VJ).

(V.-VI.) Žestoke borbe u Bosanskoj Posavini; hrvatske postrojbe su u protuudaru oslobodile Modriču (do 20.V.) i velik dio Posavine te došle do Kotorskog i Rudanke nadomak Doboja (VI.).

(2.V.) JNA je zarobila pa pustila predsjednika Predsjedništva BiH A. Izetbegovića.

(4.V.) BiH je proglasila SRJ agresorom i zatražila međunarodnu intervenciju.

(6.V.) U Grazu su se sastali *predstavnik hrvatske nacionalne zajednice* M. Boban i *predstavnik srpske državne zajednice* R. Karadžić; raspravljalo se o razgraničenju Hrvata i Srba u BiH, da *bi prestali razlozi*

za oružane sukobe Hrvata i Srba na cijelom teritoriju BiH; no hrvatsko-srpski oružani sukob u BiH nastavio se.

(15.V.) VS UN-a (Rezolucija 752) zahtijeva da se *postrojbe JNA i elementi HV-a* povuku iz BiH ili stave pod kontrolu vlasti u Sarajevu.

(15.V.) S dva zrakoplova tipa MIG-21 na hrvatsku stranu prebjegla su još dva Hrvata (piloti Ivan Selak i Ivica Ivandić).

(17.-23.V.) Akcijom *Jaguar* HV je oslobodila brdo Križ u zaleđu Bibinja kod Zadra, s kojega su srpski teroristi ugrožavali promet Jadranskom magistralom.

(18.V. - 30.VI.) Vojnom akcijom *Spaljena zemlja* HV je na Južnom bojištu započeo operaciju deblokade Dubrovnika.

Deblokirani su Pelješac (20.V.) i oslobođena je okolica Dubrovnika: Čepikuće (21.V.), Slano (25.V.), i cijelo dubrovačko primorje - Mokošica, Brgat, Bosanka, Rijeka dubrovačka i Župa dubrovačka (do 26.V.), čime je osigurana prometnica prema Dubrovniku. Istodobno, hrvatske postrojbe oslobodile su dio istočne Hercegovine (do 20.V.) i selo Ravno (30.V.).

(22.V.) Hrvatska je primljena u OUN, kao 178. članica (primljene su i Slovenija i BiH); Predsjednik Republike Hrvatske F. Tuđman govorio je na Općoj skupštini OUN-a.

Hrvatski narod jedan je od najstarijih naroda sadašnje Europe. On ima pisane dokumente kojima se ponosi i biljege o svojoj nacionalnoj i državnoj samostalnosti, te o pripadnosti zapadnoeuropskoj civilizaciji od VII. stoljeća pa nadalje u kamenu i na pergameni, u književnosti i umjetnosti, i što je najvažnije, u svom duhovnom biću. Hrvatski narod može biti ponosan na svoj udio u duhovnoj i materijalnoj kulturnoj baštini čovječanstva. Nije slučajno što je njezin mali dio prisutan i ovdje. Ulaz kojim prolazimo u dvoranu Glavne skupštine UN napravljen je od mramora s hrvatskog otoka Brača. U mojoj se domovini taj kamen smatra simbolom hrvatske opstojnosti. U njemu su se ogledali tijekom mnogih stoljeća svojim umjetničkim radom najveći hrvatski kipari kao što je Antun Augustinčić, čija se konjanička figura Spomenik mira nalazi u parku iza ove iste palače UN. (govor F. Tuđmana na Općoj skupštini OUN-a, 22.V. 1992.)

(30.V.) Rezolucijom (757) VS UN-a uvedene su oštre sankcije (gospodarske, političke, znanstvene, sportske) protiv Srbije i Crne Gore; Hrvatska vojska nalazila se u BiH sukladno sporazumu s vlastima u Sarajevu.

(do 30.V.) Jugoslavenska ratna mornarica napustila je posljednje okupirane hrvatske otoke Vis, Lastovo i Mljet.

(3.VI.) Radna skupina bosanskih humanitarnih organizacija predala je međunarodnim institucijama detaljan popis 94 logora u BiH, na teritoriju pod srpskom vlašću, u kojima je bilo zatočeno 105.348 osoba nesrpskog podrijetla i 11 logora u Srbiji i Crnoj Gori s 22.710 zatvorenika.

(6.-8.VI.) Vojnom akcijom *Čagalj* oslobođen je zapadni dio Mostara i veliki dio Hercegovine.

Hrvatske postrojbe (HV i HVO) protjerale su neprijatelja iz doline Neretve oko Čapljinine i oslobodile visoravan Dubrave; zatim Stolac i okolna sela (12.-13.VI.) te lijevu obalu rijeke Neretve i cijeli Mostar (do 21.VI.); pod zapovjedništvom HVO-a i u HOS-u, u borbama za oslobođenje Mostara i na drugim bojištima borili su se i Bošnjaci-muslimani.

(15.VI.) Ministar vanjskih poslova BiH Haris Silajdžić u pismu predsjedavajućem VS UN-a izjavio je da se HVO bori za slobodu i nezavisnost BiH, kao dio obrambenih snaga BiH.

(20.VI.) Predsjedništvo BiH proglasilo je ratno stanje, opću mobilizaciju i radnu obvezu; kao agresori imenovani su Srbija, Crna Gora, bivša JNA i ekstremistički dio SDS-a.

(21.VI.) Munjevitom akcijom Hrvatska vojska oslobodila je Miljevački plato (7 sela, oko 150 km²) u općini Drniš (akcija *Miljevci*).

Protuudar srpskih postrojbi Hrvatska vojska uspješno je odbila (23.VI.), nakon čega je uslijedila odmazda srpskoga topništva po dalmatinskim gradovima, ali i djelovanje hrvatskog topništva prema Kninu. VS UN-a osudilo je akciju i zatražilo povlačenje Hrvatske vojske na početne položaje (Rezolucija 762), što je Hrvatska odbila.

(28.VI.) Francuski predsjednik F. Mitterand bio je u “posredničkoj misiji” u Sarajevu.

Njegovim posredovanjem Srbi su napustili sarajevski aerodrom i izbjegli prijetnju moguće zračne intervencije Zapada (“zračni most” za Sarajevo otvoren je 2.VII.).

(1.VII.) Srbi iz Gorskog kotara (sela Drežnica, Gomirje, Jasenka, Moravice) potvrdili su lojalnost Hrvatskoj i obećali hrvatskoj policiji predati oružje, koje im je prije godinu dana podijelila JNA; na tom je području izbjegnuto oružani sukob.

(1.-13.VII.) HV je deblokirao Dubrovnik (akcija *Tigar*).

HV je istjerao neprijatelja sa strateški iznimno značajne Ivanjice i Uskoplja i ovladao ključnim dominantnim kotama iznad Dubrovnika (Osojnik, Golubov kamen, Debela glava) te potisnuo srpske postrojbe prema Trebinju; Dubrovnik je potpuno deblokiran sa zapadne strane (otvorena je komunikacija Ploče - Dubrovnik) i stvoreni su uvjeti za priključenje dalekovoda u Rijeci dubrovačkoj u elektrosistem BiH, što je omogućilo rješavanje akutne krize električne energije za Dalmaciju i njezine otoke. Neprijatelj je onemogućen da izravno i neposredno gađa ciljeve u Dubrovniku, a ostvareni su uvjeti za proboj prema Konavlima (preko planinskoga zaleđa Dubrovnika iznad Župe dubrovačke i Gornjih Konavala).

(3.VII.) “HZ Herceg Bosna” objavila je da *zbog rasapa državne uprave uspostavlja privremenu izvršnu vlast na oslobođenom i obranjenom području* i naglašava da *ni na koji način ne dovodi u pitanje suverenitet i cjelovitost BiH* te da je HVO *sastavni dio jedinstvenih obrambenih snaga pod Predsjedništvom BiH*.

(4.VII.) Badinterova komisija potvrdila je da je *raspad SFRJ dovršen* i da ta država *više ne postoji*.

Teritorijalna obrana (TO) BiH preimenovana je u Armiju BiH.

(7.VII.) U borbi protiv srpskoga agresora u Posavini poginuo je Andrija Andabak, legendarni branitelj Nuštra i vinkovačke bojišnice.

A. Andabak, “maljutkaš” čija je borbeno skupina uništila 32 neprijateljska oklopa (30 tenkova, 2 transporter), posmrtno je promaknut u čin bojnika, a njegovim imenom nazvano je priznanje koje HV dodjeljuje za 3 ili više uništenih neprijateljskih oklopnih vozila.

(21.VII.) Predsjednici Tuđman i Izetbegović potpisali su u Zagrebu Sporazum o prijateljstvu i suradnji Hrvatske i BiH; dodatak tom sporazumu, kojim su predviđene zajedničke vojno-obrambene aktivnosti Hrvatske i BiH protiv srpskog agresora (HVO kao dio oružanih snaga BiH), potpisan je (23.IX.) u New Yorku.

(23.VII. - 13.VIII.) U vojnoj akciji *Oslobođena zemlja* hrvatske postrojbe “očistile” su neprijateljske “džepove” u zaleđu Dubrovnika (od Zavale do Modroglavine) i uspostavile nove obrambene položaje na planinskom vijencu iznad južnog ruba Popova polja.

(25.VII. - 9.VIII.) Hrvatski sportaši sudjelovali su na Olimpijskim igrama u Barceloni.

Hrvatska je osvojila srebrnu medalju u košarci (zlatnu je osvojio *Dream team* SAD-a) i dvije brončane medalje u tenisu (Goran Ivanišević pojedinačno i s Goranom Prpićem u paru).

(2.VIII.) Održani su drugi višestranački izbori za Sabor i predsjednika Republike Hrvatske.

Na predsjedničkim izborima u prvom krugu pobijedio je Franjo Tuđman (56,69 % glasova), ispred Dražena Budiše (21,91 %); na izborima za Sabor RH najviše glasova dobio je HDZ (43,72 %), a zatim HSLS (17,33 %), HSP (6,91 %), HNS (6,55 %), SDP (oko 5 %) i HSS (oko 4 %).

(7.VIII.) VS UN-a osnažilo je mandat UNPROFOR-a u Hrvatskoj (Rezolucija 769); mirovne snage uz nadziranje UNPA preuzele su i nadzor međunarodnih granica RH.

(12.VIII.) „Srpska Republika BiH” promijenila je naziv u “Republiku Srpsku”.

(26.-27.VIII.) Na Londonskoj konferenciji zaključeno je da sve bivše jugoslavenske republike moraju priznati BiH, da se granice ne mogu mijenjati silom, da se manjinama moraju jamčiti prava te da svi prognanici imaju pravo na povratak.

(3.IX.) U Genevi je počela Međunarodna konferencija o bivšoj Jugoslaviji, kojoj su supredsjedali lord David Owen (EZ) i Cyrus Vance (UN).

Sabor RH donio je *Zakon o oprostima od krivičnog progona počinitelja krivičnih djela u ratu protiv Hrvatske* (počevši od 17.VIII. 1990.).

(15.IX.) Ustavni sud BiH donio je odluku o *neustavnosti Hrvatske zajednice Herceg Bosne*.

(6.X.) Srpske postrojbe ušle su u Bosanski Brod; najveći dio Bosanske Posavine našao se pod srpskom okupacijom.

Presudnim događajem za tijek borbi u Bosanskoj Posavini (ali i šire), smatra se uspostava "srpskog koridora" (26.VI.), koji je povezivao Srbiju i okupiranu područja Hrvatske. Nakon toga srpske postrojbe (Vojska Jugoslavije i četnici) osvojile su Bosanski Šamac, Brčko, Derventu, Modriču i Odžak (4.-15.VII.), a početkom listopada hrvatske postrojbe napustile su Bosanski Brod i okolicu (kod hrvatskih branitelja ostao je dojam da je izostao jači otpor hrvatskih postrojba u Bosanskoj Posavini); pod nadzorom Hrvata uz rijeku Savu ostao je samo mostobran oko Orašja. Iz osvojenih naselja u BiH (Prijevor, Bosanski Novi, Sanski Most, Ključ, Kotor Varoš, Banja Luka, Brčko, Bijeljina, Bosanski Šamac i drugih gradova i sela) Srbi su protjerali gotovo sve Hrvate i Muslimane.

(9.X.) Zbog učestalog djelovanja srpskoga zrakoplovstva na civilne ciljeve, Vijeće sigurnosti donijelo je rezoluciju o zoni zabrane letenja iznad BiH, koju je NATO počeo provoditi od 12.IV.1993.

(12.X.) Kod sela Gorice u Bosanskoj Posavini, branitelji Brčkog uspjeli su nakratko presjeći "srpski koridor".

Za trajnije presijecanje "koridora" bila je potrebna veća, zajednička akcija hrvatskih postrojba i Armije BiH do koje nije došlo; ipak u Bosanskoj Posavini nisu zabilježeni krvavi hrvatsko-muslimanski sukobi. HVO je držao područje hrvatske općine Ravne-Brčko s legendarnim selom Boderište, koje su zbog pokušaja proširenja "koridora" srpske postrojbe neprestano i žestoko napadale.

(19./20.X.) Okupatorska Vojska Jugoslavije napustila je Cavtat i Konavle.

Tome je prethodio sporazum na britanskoj fregati Avenger (24.IX.), koji su potpisali general VJ Pavle Strugar, general David Chranston (za Europsku misiju) i general HV Janko Bobetko, te dogovor Tuđman - Čosić u Genevi (30.IX.).

(20./21.X.) Hrvatska vojska izvršila je desant na Cavtat i spriječila da srpske postrojbe iz Hercegovine preuzmu okolne dominantne položaje, koje je napustila Vojska Jugoslavije.

(22.-26.X.) Hrvatska vojska izbila je na granicu Hrvatske prema Crnoj Gori i Hercegovini, čime je najjužniji dio Hrvatske oslobođen (akcija *Oslobađanje Konavala*).

Status hrvatske Prevlake, na koju su došli promatrači UN-a, nije riješen; hrvatska strana problem razgraničenja s Crnom Gorom (odnosno SRJ) smatra sigurnosnim, a ne teritorijalnim pitanjem.

(22.-27.X.) Uspješno izvedenom vojnom akcijom *Vlaštica* hrvatske postrojbe uspostavile su nove obrambene crte u zaleđu Dubrovnika.

Jedinice Južnog bojišta izvršile su zadatak dobiven 10.IV.1992. (prijavak generala J. Bobetka hrvatskom predsjedniku F. Tuđmanu, 29.X. na smotri hrvatskih postrojbi koje su izvojevale pobjedu na Južnom bojištu)

S obzirom na to da su hrvatski vojnici držali dominantne kote prema Trebinju (5 km zračne linije od Trebinja), ulazak hrvatskih postrojbi u taj grad ovisio je samo o političkoj odluci. Od 27.IV.1992., zaključno sa 26.X.1992., koliko je HV bila u napadajnim akcijama na Južnom bojištu, oslobođeno je 1210 km² kopnene površine Hrvatske (i 1080 km² morske).

(24.X.) Na sjednici u Posušju prihvaćena je odluka o udruživanju "HZ Bosanska Posavina" u jedinstvenu "Hrvatsku zajednicu Herceg Bosna".

(29.-30.X.) Srpske postrojbe osvojile su Jajce.

Predstavnici HVO-a optužili su *muslimanske ekstremiste* za sprečavanje dolaska pojačanja gradu, a muslimanski predstavnici optužili su HVO za ubojstva i protjerivanje Muslimana iz Prozora (25.X.). Već u kolovozu 1992. zabilježen je sukob između Armije BiH i HVO-a u sarajevskim naseljima Otes i

Stup (naseljen uglavnom Hrvatima), a u listopadu su počeli incidenti i sukobi u Travniku, Vitezu, Novom Travniku, Gornjem Vakufu (Uskoplju), Prozoru; hrvatsko-muslimanski sukobi olakšali su Srbima osvajanje BiH. Tijekom listopada u sklopu 3. korpusa Armije BiH u Zenici je osnovana 7. muslimanska brigada u koju su ušli "borci za vjeru" (mudžahedini, među kojima je bio velik broj muslimanskih dragovoljaca i fanatika iz stranih zemalja).

(31.X.) Srbi su u Prijedoru donijeli *Deklaraciju o suradnji i težnjama za ujedinjenje Republike Srpske Krajine i Republike Srpske*.

Pod svojim nadzorom srpske oružane snage držale su otprilike 70 % teritorija BiH. Najveći dio izbjeglica i prognanika iz BiH prihvatila je Republika Hrvatska - preko 400.000 osoba, pa je u RH tada bilo ukupno oko 700.000 izbjeglih i prognanih osoba.

(1.XI.) U Zagrebu je održan sastanak Tuđman - Izetbegović o provedbi Sporazuma o suradnji i prijateljstvu RH i BiH te o prekidu sukoba između HVO-a i Armije BiH.

(2.XI.) Hrvatska je darovala Tuzli i njezinim braniteljima veliku ratnu bolnicu (tada najveću u BiH).

(20.XI.) General Janko Bobetko imenovan je za načelnika Glavnog stožera HV-a (na toj dužnosti ostao je do 15.VII.1995.).

(7.XII.) Postrojbe HVO-a i Armije BiH nanijele su teške gubitke srpskim postrojbama kod Teslića.

(20.XII.) Navodeći kao izgovor *ratno stanje* SDA je odbila zamjenu A. Izetbegovića na mjestu predsjednika Predsjedništva BiH; prema Ustavu BiH predsjednik je u narednom razdoblju trebao biti Hrvat, no Izetbegović je ostao predsjednik do kraja rata.

(29.XII.) Sabor je izglasao Zakon o područjima županija, gradova i općina; Hrvatska je podijeljena na 20 županija i Grad Zagreb, koji ima status županije te 69 gradova, 418 općina i 2 kotara.

Krajem 1992. general A. Tus predlagao je (uz sporazum s bošnjačko-muslimanskim vodstvom) pokretanje vojne operacije protiv srpskih postrojbi u Bosanskoj Posavini i zapadnoj Bosni, ali takav plan nije odobren.

1993.

(2.-4.I.) U Genevi je Vance-Owenovim mirovnim planom predložena unutarnja podjela Bosne na 9 provincija (kantona) uz posebno područje Sarajeva (kao deseta provincija), koje ne bi bile međunarodni pravni subjekti.

Središta hrvatskih provincija (posavska, mostarska, i travničko-livanjska) predviđena su u Odžaku, Mostaru i Travniku, a u njima bi živjelo 513.433 (68,27 %) Hrvata iz BiH. Hrvatske provincije obuhvatile bi 25,4 % teritorija BiH; 3 srpske provincije obuhvatile bi 42,3 %, 3 muslimanske provincije 28,8 %, a sarajevsko područje obuhvatilo bi 3,5 % teritorija BiH. Plan su potpisali predstavnici hrvatske i muslimanske strane (u New Yorku 25.II., u Genevi, 25.III.), a Srbi su ga odbili bez posljedica (3.IV.). Sudbina plana zapečaćena je nepostojanjem mehanizama (i političke volje), koji bi natjerali Srbe da vrate 20 % okupiranog teritorija BiH te izbijanjem sukoba između Bošnjaka-muslimana i Hrvata; postoji mišljenje da je rasplamsavanje hrvatsko-muslimanskoga sukoba bilo isprovocirano upravo ovim planom. Nacionalna struktura stanovništva u predviđenim hrvatskim provincijama:

Provincije	posavska	mostarska	travničko-livanjska
Hrvati	142.384 (56,0 %)	193.016 (54,3 %)	178.033 (45,8 %)
Srbi	41.025 (16,2 %)	39.695 (11,1 %)	45.498 (11,7 %)
Muslimani	47.260 (18,6 %)	102.035 (28,7 %)	145.424 (37,4 %)
Ostali	23.465 (9,2 %)	20.877 (5,9 %)	19.602 (5,1 %)

Posavska provincija (2103 km²) obuhvatila bi općine Bosanski Brod, Odžak, Bosanski Šamac, Orašje, Derventa, Modriča i Gradačac; travničko-livanjska (5735 km²) općine Jajce, Travnik, Novi Travnik, Vitez, Bušovača, Fojnica, Uskoplje, Bugojno, Donji Vakuf, Kupres, Livno i Tomislavgrad; a mostarska (6135 km²) općine Prozor, Konjic, Jablanica, Mostar, Posušje, Grude, Ljubuški, Siroki Brijeg, Čitluk, Stolac i Neum.

(15.I.) Ministar obrane BiH, političar iz HDZ-a Božo Rajić, naredio je svim postrojbama Armije BiH u predviđenim hrvatskim provincijama da se podrede zapovjedništvu HVO-a, a svim postrojbama HVO-a u muslimanskim provincijama da priznaju zapovjedništvo Armije BiH; muslimanska strana to nije prihvatila.

(22.I.) Započela je napadajna operacija HV-a *Gusar (Maslenica)*.

Cilj HV-a bio je odbaciti neprijatelja od ceste Karlobag - Maslenica - Zadar i osigurati Masleničko ždrilo radi gradnje mosta te odbaciti neprijatelja od Zadra, osloboditi zadarsko zaleđe i Zrakoplovnu bazu Zemunik; hrvatske postrojbe su za 72 sata oslobodile, a zatim u teškim višemjesečnim borbama i zadržale Masleničko ždrilo i zaleđe Zadra te važnu stratešku točku na Velebitu (Tulove grede). VS UN-a (Rezolucija 802) zatražilo je povlačenje HV-a na položaje od prije početka akcije. Osobito žestoke borbe vođene su početkom veljače za sela Kašić i Novigrad, no hrvatski branitelji su rijetko viđenom požrtvovnošću, usprkos znatnim žrtvama, uspjeli odbiti odlučne protuudare brojnijeg neprijatelja i nanijeti mu vrlo velike gubitke. Postavljanjem pontonskoga mosta, Dalmacija je smjerom Zadar - Maslenica - Karlobag opet cestovno povezana s ostalom Hrvatskom (do tada je cestovna komunikacija ovisila o trajektu otok Pag - kopno).

(27./28.I.) Hrvatska vojska oslobodila je neka sela u okolici Sinja (Satrić i Potravlje) te HE Peruča (akcija *Peruča*).

Srpske postrojbe odbačene su 7 km prema Kninu. Prilikom povlačenja, četnici su s 30 tona eksploziva minirali branu hidrocentrale, želeći izazvati golemu ekološku i ljudsku katastrofu (velike ljudske žrtve u donjem toku rijeke Cetine); rušenje brane HE Peruča spriječio je engleski časnik Mark Nicholas Gray, koji je već u kolovozu 1992. podigao preljevni kanal i smanjio razinu vode u jezeru. U akcijama od 22. do 28. siječnja hrvatske postrojbe oslobodile su oko 850 km².

(18.II.) Na pregovorima u Daruvaru između hrvatskih vlasti i lokalnih srpskih čelnika iz zapadne Slavonije (bez znanja vodstva „Republike Srpske Krajine“) regulirana su neka životna pitanja (Daruvarski sporazum); daljnji napredak pregovora onemogućila je vlast „RSK“ iz Knina, uhitivši inicijatore dogovora sa srpske strane.

(22.III.) Konstituiran je Županijski dom Sabora RH, koji tako postaje dvodoman.

VS UN-a usvojilo je Rezoluciju (808) o osnivanju Međunarodnog suda za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji.

(III.-IV.) Bošnjaci-muslimani optužili su HVO u Hercegovini da (usprkos tomu što je dobio svoj dio) zadržava kamione s oružjem za Armiju BiH, koja je bila pod žestokim napadima srpskih postrojbi.

(6.IV.) Hrvatske vlasti i srpski pobunjenici potpisali su u Genevi sporazum o provođenju Rezolucije 802 VS UN-a, prema kojem se HV mora povući na položaje prije operacije *Maslenica*, a srpske postrojbe ne smiju ući u taj prostor, nad kojim će kontrolu preuzeti snage UN-a.

(IV.-V.) Susreti Izetbegovića i Bobana u Zagrebu (18.IV.) i hrvatsko-muslimanskog koordinacijskog tijela u Međugorju (18.V.), nisu doveli do prekida hrvatsko-muslimanskih sukoba.

U siječnju 1993. nastavljeni su sukobi između Armije BiH i HVO-a u Gornjem Vakufu (Uskoplju), Busovači, Kiseljaku, Prozoru, Zenici; u ožujku u Konjicu, Jablanici; u travnju u Mostaru, središnjoj Bosni.

(19.-24.IV.) U Dubrovniku i Hvaru održan je 59. svjetski kongres PEN-a.

(3.V.) Utemeljen je Državni odbor za normalizaciju hrvatsko-srpskih odnosa; za predsjednika odbora izabran je Josip Manolić.

(4.V.) Granatirani su Zadar, Biograd i Šibenik; hrvatska delegacija u Genevi prekinula je razgovore s posrednicima EZ-a i UN-a o provođenju Rezolucije 802.

(8.V.) Na sarajevskom aerodromu potpisan je srpsko-muslimanski sporazum o prekidu međusobnih sukoba u BiH.

(19.V.) U Zagrebu su se sastali kardinal F. Kuharić i A. Izetbegović.

(22.V.) U Washingtonu su ministri vanjskih poslova SAD, Velike Britanije, Rusije, Francuske i Španjolske predložili novi plan za BiH u 13 točaka.

(25.V.) Rezolucijom (827) VS UN-a osnovan je Međunarodni sud za ratne zločine na području bivše SFRJ, sa sjedištem u Haagu.

(4.VI.) Vijeće sigurnosti UN-a prihvatilo je Rezoluciju o “zaštićenim zonama” u BiH: mandat UNPROFOR-a proširen je na Sarajevo, Tuzlu, Žepu, Srebrenicu, Goražde i Bihać.

(7.VI.) U prometnoj nesreći u Njemačkoj poginuo je kapetan i vođa hrvatske košarkaške reprezentacije Dražen Petrović, jedan od najboljih košarkaša u povijesti europske košarke; svojim istupima pridonio je afirmaciji Hrvatske i njezinoj borbi za osamostaljenje.

O njegovoj igračkoj genijalnosti i ljudskoj veličini svjedoči spomenik podignut (1995.) u sjedištu Međunarodnog olimpijskog odbora u Lausannei i primanje u košarkašku Kuću slavnih u SAD-u (2002.).

(7.-10.VI.) Armija BiH ovladala je Travnikom, koji je prema Vance-Owenovom planu trebao biti središte hrvatske provincije; borci HVO-a s toga područja predali su se Srbima.

(25.VI.) Hrvatska je odbila produžiti mandat “plavim kacigama” na svom području pod istim (neučinkovitim) uvjetima.

(26.VII.) Armija BiH porazila je HVO i ovladala Bugojnom; Hrvati su protjerani iz grada.

(30.VII.) U Genevi je postignut dogovor između Tuđmana, Miloševića, Bobana i Karadžića o “Savezu Republika BiH” (konfederalna država triju naroda); takav prijedlog već ranije je (16.VI.) odbio Izetbegović.

(20.VIII.) Predstavljen je tzv. Owen-Stoltenbergov mirovni plan za BiH, koji se udaljio od prvotnih načela (cjelovitost, nepriznavanje etničkog čišćenja i vojnih osvajanja).

Po etničkom principu predviđena je labava tročlana Unija Republika BiH (3 autonomne etničke republike), kojom bi Srbi zadržali najveći dio okupiranog teritorija (49,1 %); Muslimanima bi pripalo 33,3 %, a Hrvatima 17,6 % teritorija; plan nije prihvaćen.

(21.-22.VIII.) Glavni štab Armije BiH predočio je svoj plan vojne operacije *Neretva '93.*, s ciljem prodora dolinom Neretve i uništenja HVO-a u Hercegovini.

(28.VIII.) U Grudama je donesena odluka o uspostavi "Hrvatske Republike Herceg Bosne" (HR HB); za predsjednika je izabran Mate Boban (do ostavke 8.II. 1994.).

(7.IX.) Sabor RH izglasao je amandman u kojem se naglašava da se interesi Hrvata u BiH ne ostvaruju isključivo u "HR Herceg Bosni", nego i u ostalim dijelovima BiH; prema popisu iz 1991. od ukupnoga broja Hrvata u BiH (755.895), više od 2/3 živjelo je izvan zapadne Hercegovine.

(9.IX.) Vojnom akcijom HV je oslobodio tzv. Medački džep, jugoistočno od Gospića (sela Divoselo, Čitluk, Počitelj).

Srpske snage su raketirale Karlovac, Lučko (predgrađe Zagreba), Samobor, Jastrebarsko, Ivanić Grad, Kutinu, Popovaču, Gospić i druge hrvatske gradove, u kojima su stradale brojne civilne žrtve i počinjena velika materijalna šteta. Dio međunarodne javnosti i političara optužio je HV za provođenje taktike "spaljena zemlja" i civilne žrtve u akciji *Medački džep*, a VS UN-a zatražilo je (14.IX.) od HV-a povlačenje na položaje uspostavljene prije spomenute akcije.

(12.-14.IX.) HV je oslobodio dio teritorija kod Petrinje.

(14.IX.) Predsjednici Tuđman i Izetbegović potpisali su u Genevi sporazum o prekidu neprijateljstava, puštanju na slobodu svih zatočenika i slobodnom prolazu humanitarnih konvoja.

(16.IX.) U Genevi je potpisan sporazum Izetbegović - Krajišnik (predstavnik bosanskih Srba), kojim je dogovoreno stvaranje unije BiH kao države triju naroda.

Prema sadržaju zajedničke deklaracije, u roku od 2 godine svaki narod imao bi pravo na referendum o ostanku ili odcjepljenju, a u slučaju raspada unije Muslimanima (kao većinskom narodu) pripala bi sva prava unije, uključujući i članstvo u UN-u. Svjedoci (potpisnici) deklaracije bili su međunarodni predstavnici Owen i Stoltenberg.

(20.IX.) Na britanskom nosaču zrakoplova *Invincible* međunarodni posrednici predstavili su mirovni plan za BiH.

Prema planu Srbima bi pripalo 53 %, Bošnjacima 30 %, a Hrvatima 17 % teritorija BiH; skupština BiH odbila je taj prijedlog (29.IX.), a HDZ je već prije izjavio da će ga prihvatiti, ako ga prihvate druge dvije strane. Izetbegović je tom prilikom zatražio izlaz na more (na području Neuma) za muslimansku jedinicu u BiH.

(27.IX.) U Velikoj Kladaši proglašena je "Autonomna pokrajina Zapadna Bosna"; početak sukoba među Muslimanima u zapadnoj Bosni (Armija BiH držala je Bihać i Cazin).

Predsjednik "AP Zapadna Bosna" bio je Fikret Abdić, član prvog Predsjedništva BiH, koji je na prvim predsjedničkim izborima u BiH (1990.) dobio najviše glasova među predsjedničkim kandidatima.

(5.X.) VS UN-a (Rezolucija 871) izričito je potvrdilo da su UNPA zone integralni dio Republike Hrvatske.

(3.-4.XI.) Armija BiH porazila je HVO i ovladala Varešom te (do 15.XI.) Fojnicom, iz kojih je protjerala Hrvate.

(18.XI.) Na privremenom "Saboru bosanskoposavskih Hrvata" u Slavanskom Brodu donijeta je odluka o uspostavljanju "Pokrajine Bosanska Posavina": gradovi Bosanski Brod, Bosanski Šamac, Derвента, Modriča, Odžak, Orašje te dijelovi brčanske, dobojske i gradačke općine; odluka nije imala veće značenje za politička i vojna događanja na tom prostoru.

(10.-22.XII.) Humanitarnim konvojem *Bijeli put* za improviziranu bolnicu u Novoj Bili, Hrvatska je dostavila pomoć Hrvatima iz Lašvanske doline, koji su bili u okruženju Armije BiH.

Na povratku, muslimanske postrojbe kod Gornjeg Vakufa napale su i opljačkale konvoj te ubile vozača kamiona Antu Vlaića; pljačku humanitarnih konvoja prakticirale su sve zaraćene strane u BiH.

(21.XII.) Predsjednici Tuđman i Milošević predložili su u Genevi razgraničenje BiH: Muslimanima 33,3%, Hrvatima 17,5%, a Srbima 49,2%; muslimanska delegacija odbila je taj prijedlog.

U Zagrebu je objavljena knjiga Olge Carević *Moj srpski rod - moj hrvatski dom*; autorica se zalaže za suživot Hrvata i Srba, za mir i demokraciju, a osuđuje zločine i velikosrpsku politiku.

1994.

(19.I.) Delegacije Republike Hrvatske i SRJ potpisale su u Genevi *Deklaraciju o normalizaciji odnosa*; predviđeno je otvaranje ureda u Beogradu i Zagrebu.

(24.I.) U proteklih godinu dana (od 24.I. 1993.) SR Jugoslavija imala je stopu inflacije od oko 62 % dnevno.

(31.I.) VS UN-a zatražilo je povlačenje HV-a iz BiH.

(6.II.) U Sarajevu je održan "Sabor Hrvata BiH".

Nazočno je bilo više od 400 osoba; u donesenoj *Deklaraciji* naglašeno je da je BiH domovina Hrvata, koji žele sudjelovati u organima vlasti i decentralizaciji države.

(9.II.) U Sarajevu je potpisan sporazum između Srba i Bošnjaka-muslimana o prekidu bojnih djelovanja i povlačenju srpskog topništva 20 km od grada (stavljanje pod nadzor UN-a).

(17.II.) Na Velebitu (kod Tulovih greda) poginuo je Damir Tomljanović Gavran, legendarni zapovjednik 2. pješačke bojne 1. gbr. (popularnih Tigrova).

Njegovim imenom nazvano je Središte za obuku gardijskog desantnog pješništva, otvoreno (26.VII. 1994.) u Šepurinama kod Zadra.

(23.II.) Generali Ante Roso (HVO) i Rasim Delić (Armija BiH) potpisali su u Sarajevu dogovor o prekidu međusobnih sukoba.

(18.III.) U Washingtonu, u nazočnosti američkog predsjednika Billa Clintona, predstavnici hrvatskog i muslimanskog naroda u BiH, Krešimir Zubak i Haris Silajdžić, potpisali su sporazum o uspostavi hrvatsko-bošnjačke federacije (Federacija BiH), a predsjednici Tuđman i Izetbegović o uspostavi konfederacije između Federacije BiH i Republike Hrvatske, čime su stvoreni uvjeti za prekid tragičnog sukoba između HVO-a i Armije BiH.

Među najžešćim i najkrvavijim bili su hrvatsko-muslimanski sukobi u središnjoj Bosni (Žepče, Busovača, Vitez, Travnik), iz koje su nadmoćnije snage Armije BiH pokušale protjerati Hrvate, te sukobi u Mostaru, u kojima su pripadnici HVO-a granatirali istočni dio Mostara, već razoren djelovanjem JNA. Za napade je VS UN-a uglavnom optuživalo hrvatsku stranu (primjerice 10.V. i 19.VII. 1993.), zbog čega je razmatrano i uvođenje sankcija protiv Hrvatske (13.VII. 1993.).

Tijekom hrvatsko-muslimanskog sukoba Hrvati su uglavnom protjerani s područja pod nadzorom Armije BiH (iz Konjica, Jablanice, Travnika, Kaknja, Fojnice, Bugojna, Vareša te brojnih sela u općinama Zenica, Kakanj, Travnik, Novi Travnik, Visoko, Busovača, Konjic, Kiseljak, Kreševo i Fojnica), a Muslimani s područja pod nadzorom HVO-a (Stolac, Prozor, Kiseljak, zapadni Mostar). Na obje zaraćene strane postojali su sabirni logori, u kojima su zatvarani i civili; primjerice, za Muslimane logori Helidrom u Mostaru, Dretelj kod Čapljine, Gabela, Ljubuški, a za Hrvate logori na stadionu NK Iskre u Bugojnu, u muzeju u Jablanici, glazbenoj školi u Zenici.

Počinjani su i ratni zločini: pripadnici Armije BiH nad Hrvatima u selima Gusti Grab i okolici Zenice (potkraj siječnja 1993.), Orlište (23.III.), Bušćak (14.IV.) i Trusina kod Konjica (16.IV.), Šušanj kod Zenice (5.VI.), Maljine kod Travnika (8.VI.), Drenovnik kod Kaknja (13.VI.), Busovačke staje (16.VI.), "Sjevernom logoru" u Mostaru (5.VII.), Doljanima kod Jablanice (28.VII.), Bugojnu, Kiseljaku kod Žepča (16.VIII.), Brdo-Zabilje kod Viteza (5.IX.), Grabovici (9.IX.), Uzdolu kod Prozora (14.IX.), Bobašima kod Viteza (18.IX.) i Križančevu Selu kod Viteza (22.XII. 1993.), te kod Buhinih Kuća (9.I. 1994.); do prosinca 1997. prikupljeni su podaci o 996 ubijenih hrvatskih civila (od toga 120 djece) i 506 vojnika HVO, koji su bili žrtve zločina Armije BiH.

Noviji podaci govore o 1051 ubijenom civilu hrvatske nacionalnosti, među kojima je bilo i 121 dijete, te o 14.444 Hrvata koji su bili zatočeni u nekom od 331 logora i zatvora Armije BiH (I. Mlivočić, Mostar, 2008., 249.); od toga su ubijena 632 Hrvata logoraša (50 je ritualno pogubljeno). Istodobno, oko 170.000 Hrvata je protjerano ili su izbjegli s prostora pod kontrolom Armije BiH. Naravno da nabrojani zločini

ne umanjuju strahote zločina počinjenih nad Bošnjacima-muslimanima, ali je neshvatljivo ignoriranje hrvatskih žrtava.

Pripadnici HVO-a najteže zločine nad Muslimanima počinili su u selima Ahmići, gdje je ubijeno 117 Muslimana (16.IV. 1993.), i Stupni Dol (23.X. 1993.).

Istodobno dok su trajali hrvatsko-muslimanski sukobi u BiH, u Hrvatskoj je utočište našao velik broj muslimanskih izbjeglica iz BiH; početkom 1994. u Republici Hrvatskoj bilo je više od 280.000 izbjeglica (Hrvata i Muslimana) iz BiH.

Oružani sukobi između HVO-a i Armije BiH, koji su uz povremena primirja trajali od listopada 1992. do ožujka 1994., nazivaju se “rat u ratu”; Hrvati su taj rat doživjeli kao pokušaj Bošnjaka-muslimana da od Hrvata, kao manje brojnog naroda u BiH, uzmu ono što su izgubili od Srba te kao izdaju naroda koji su “obranili” i zbrinuli (velik broj muslimanskih izbjeglica primila je Republika Hrvatska), a Bošnjaci-muslimani su taj rat doživjeli kao izdaju ratnoga saveznika i pokušaj ostvarenja “velikohrvatske” ideje te priključenja dijela teritorija BiH Hrvatskoj.

(29.III.) Predstavnici hrvatskih vlasti i pobunjenih Srba potpisali su u ruskoj ambasadi u Zagrebu sporazum o trajnom primirju (prekid bojnih djelovanja i razdvajanje između HV-a i naoružanih pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj), uspostavi gospodarskih odnosa i političkom rješenju (Zagrebački sporazum).

Srpske snage su započele napadati područje gradova Goražda i Srebrenice, koje je bilo pod zaštitom UN-a.

(10.IV.) Zrakoplovstvo NATO-a djelovalo je po srpskim položajima oko Goražda, jer su Srbi odbili povući topništvo; rezultat toga je povlačenje srpskoga topništva na 20 km od grada.

(11.IV.) U Beču su vođeni hrvatsko-bošnjački pregovori (Bečki sporazum); sporazum je potpisan (14.V.) u američkoj misiji u Genevi.

(30.IV.) Od nezadovoljnih članova HDZ-a (predvođeni S. Mesićem i J. Manolićem) u Zagrebu je osnovana nova politička stranka - Hrvatski nezavisni demokrati (HND); za predsjednika stranke izabran je Stjepan Mesić.

(30.V.) U opticaj je puštena nova hrvatska valuta - kuna (lipa, kao stoti dio kune).

(14.VI.) Predsjednik RH Franjo Tuđman posjetio je Sarajevo.

(5.VII.) Premda je Washingtonskim sporazumom Federaciji BiH trebalo pripasti 60 % teritorija BiH, tzv. Kontaktna skupina za BiH (Velika Britanija, Francuska, Njemačka, SAD i Rusija) predložila je podjelu njezina teritorija u omjeru 51 % : 49 % u korist Federacije BiH, nasuprot srpskoj jedinici (koja bi trebala prepustiti 20 % teritorija); Skupština R/F BiH usvojila je plan (18.VII.), a „Skupština Republike Srpske” ga je odbila (28.VIII.).

(3.VIII.) Srbijanska vlada je Palama (sjedište „Republike Srpske”) uputila “ultimatum” da prihvate mirovni plan Kontaktne skupine.

Nakon što su bosanski Srbi odbili mirovni plan, jugoslavenska vlada (4.III.) “prekinula je političke i ekonomske odnose” s „Republikom Srpskom” i uvela “blokadu granice”.

(do 21.VIII.) Nakon akcije *Tigar* i pobjede nad postrojbama Narodne odbrane (pristaše Fikreta Abdića), 5. korpus Armije BiH ušao je u Veliku Kladušu.

Više od 30.000 izbjeglica (Muslimana) pobjeglo je pred Armijom BiH iz zapadne Bosne prema Hrvatskoj, pa je na cesti prema Karlovcu došlo do nove, dramatične i višednevne izbjegličke krize.

(10.-11.IX.) Karol Wojtyła (rođ. 18.V.1920.) je kao papa Ivan Pavao II. (16.X.1978. – 2.IV.2005.) došao u Zagreb u posjet Crkvi u Hrvata i Republici Hrvatskoj; papu su uz ogromno mnoštvo naroda dočekali kardinal i nadbiskup zagrebački Franjo Kuharić te predsjednik RH Franjo Tuđman.

(17.IX.) Glavni tajnik UN-a Boutros Boutros Ghali u izvješću Vijeću sigurnosti potvrdio je da ostvarenje Vanceova plana i svih rezolucija (osim odluke o prekidu oružanih sukoba) nije provedeno zbog otpora pobunjenih Srba u UNPA područjima.

(23.IX.) Sabor RH zauzeo je odlučno stajalište da će otkazati mandat Mirovnih snaga u Republici Hrvatskoj, ako one ne omoguće povratak okupiranih hrvatskih područja.

(30.IX.) Rezolucija (347) Vijeća sigurnosti UN-a, koja je obuhvatila i potvrdila dotadašnje rezolucije, naglasila je da su sve države na području bivše Jugoslavije suverene i teritorijalno cjelovite; mandat UNPROFOR-a produžen je do 31.III. 1995., uz uvjet da glavni tajnik UN-a najkasnije do 20.I. 1995. mora podnijeti izvješće o ostvarenom napretku, pod čime se podrazumijevao početak povratka prognanika.

(21.X.) Četvrti specijalni politički odbor Opće skupštine UN-a u New Yorku prihvatio je (111 glasova za, 20 uzdržanih) Rezoluciju o stanju na okupiranim područjima Hrvatske.

Spomenuta Rezolucija, koju je Opća skupština UN-a prihvatila 10.XII. 1994. (42 glasa za, 18 uzdržanih i niti jedan protiv), potvrdila je teritorijalnu cjelovitost i suverenost Republike Hrvatske. I ostale rezolucije UN-a potvrđuju da su područja pod srpskom kontrolom u Hrvatskoj, koja se u dokumentima UN-a uglavnom nazivaju "UNPA", okupirana, a integralni su dio Republike Hrvatske.

(26.X.) Armija BiH pokrenula je opsežnu vojnu akciju u zapadnoj Bosni.

(31.X. - 3.XI.) Hrvatske postrojbe oslobodile su Kupres (akcija *Cincar*); akcija je bila koordinirana s vojnim djelovanjem Armije BiH.

Oslobađanje Kupresa imalo je izniman strateški i psihološki značaj, a bilo je preduvjet za napredovanje prema Glamoču i Bosanskom Grahovu.

(29.XI.) Ministri obrane Hrvatske (G. Šušak) i SAD (William Perry) potpisali su u Pentagonu Memorandum o obrambenoj i vojnoj suradnji.

(29.XI. - 24.XII.) Hrvatske postrojbe (HV i HVO) ovladale su većim dijelom Livanjskoga polja (napadajna akcija *Zima '94.*).

Cilj akcije bio je oslabiti srpsku ofenzivu na Bihać i osigurati povoljan strateški prostor za oslobađanje okupiranih dijelova Hrvatske i BiH; oslobođeno je područje širine 10 km, a dubine 20 km - ukupno 200 km². Međutim, neprijatelj je s istaknutih uzvišenja na planinama Dinari i Staretini i dalje paljbom mogao nadzirati aktivnosti u Livanjskom polju i bočnim udarima ugroziti oslobođeno.

(XII.) Pojačani su srpski napadi na područje zapadne Bosne i Bihaća, koji je branio 5. korpus Armije BiH i 101. pukovnija HVO-a.

(8.XII.) srpski ekstremisti prognali su stanovništvo okupiranih hrvatskih sela kod Bihaća (Veliki i Mali Skočaj, Međudražje, Zavala (Zavalje), Golubić, Dobrenica, Žegar, Vedro Polje), u kojima je prije rata živjelo više od 3000 stanovnika; hrvatska naselja Kralje i Vrkašić nisu okupirana.

(17.XII.) Pobunjeni Srbi iz Hrvatske i pristaše F. Abdića potisnuli su 5. korpus Armije BiH i ušli u Veliku Kladušu.

(19.XII.) Sporazumom o normalizaciji ekonomskih odnosa, između pobunjenih Srba i hrvatskih vlasti, otvorena je za promet autocesta Zagreb - Lipovac, preko okupiranih Okučana (UNPA sektor Zapad).

1995.

Početkom godine predložen je Plan Z-4 (SAD, Rusija, Njemačka, V. Britanija) o političkom rješenju krize u Hrvatskoj.

Plan je naglasio suverenitet i integritet Hrvatske, ali je predvidio iznimno široku autonomiju Srba u UNPA područjima Sjever i Jug (vlastito zakonodavstvo i vlada, posebna policija, novac, grbovi, zastave i obilježja te sudski sustav, pravo ubiranja poreza itd.); hrvatska strana imala je ozbiljnih primjedbi na Plan, a Srbi u Kninu nisu ga željeli ni razmotriti. Pod srpskom okupacijom nalazilo se oko 20 % kopnenog teritorija Republike Hrvatske.

(14.II.) Snage bihačkog HVO-a oslobodile su hrvatska sela Vučjak, Zavalje, Mali i Veliki Skočaj, Međudražje i Dobranicu.

(9.III.) Muslimanske vlasti uhitile su zapovjednika HVO Bihać generala Vladu Šantića, kojem se zatim gubi svaki trag.

(14.-18.III.) Hrvatska vojska je na planinama Dinari i Staretini napravila manje taktičke pomake.

(20.-28.III.) U borbi protiv srpskih postrojbi, Armija BiH oslobodila je strateški važnu planinu Vlašić.

(1.IV.) Odlukom VS UN-a (Rezolucija 981) UNPROFOR u Hrvatskoj postao je UNCRO i preuzeo obvezu nadzora međunarodno priznatih granica Republike Hrvatske.

Do početka travnja 1995., prema izvješću Komisije eksperata UN-a Vijeću sigurnosti UN-a, u bivšoj SFRJ ubijeno je 200.000 ljudi, a postojalo je 800 koncentracionih logora u kojima je bilo 500.000 zatočenika (od toga je 50.000 mučeno, a 20.000 žena i djevojčica je silovano); najveći broj zločina počinili su srpski ekstremisti i njihove postrojbe.

Prema izvješću iz travnja 1994. na prostoru bivše Jugoslavije bilo je 715 zatočeničkih objekata (logora): najviše logora bilo je pod nadzorom bosanskih Srba i Jugoslavije (237), zatim pod nadzorom vlade u Sarajevu i Armije BiH (89), te pod nadzorom Hrvata - bosanskih Hrvata, HVO-a i HV-a (77), dok su 4 logora bila pod nadzorom bosanske vlade i bosanskih Hrvata; za 308 logora nije sa sigurnošću utvrđeno pod čijim su bili nadzorom.

(7.IV.) Na planini Dinari iznad Knina hrvatske postrojbe oslobodile su područje širine 15, a dubine 5 km (napadajni boj *Skok 1*).

HV je stavio pod paljbenu nadzor neprijateljska uporišta na području Uništa i Cetine; pokušaji neprijatelja, koji je djelovanjem topništva iz okruga sela Cetine (teritorij Republike Hrvatske) prekršio Zagrebački sporazum, da u protunapadima vrati izgubljene položaje, nisu uspjeli.

(1.-2., odnosno 4. V.) Vojno-redarstvenom operacijom *Bljesak* oslobođena je zapadna Slavonija i Posavina - UN sektor Zapad (oko 600 km²).

Početkom 1995. vodstvo pobunjenih Srba odbilo je novi prijedlog međunarodne zajednice – tzv. “Plan Z4” o političkom rješenju krize u Hrvatskoj. Plan je predvidio iznimno široku autonomiju Srba u Hrvatskoj, gotovo “državu u državi”, na području predviđenih kotareva Gline i Knina, koji bi obuhvatili sve općine s većinskim srpskim stanovništvom. Time su srpski političari jasno pokazali da ni pod kojim uvjetima neće prihvatiti ni mirnu reintegraciju u ustavnopravni poredak RH, ni suživot s Hrvatima. Budući da su propali i svi kasniji pokušaji hrvatske vlasti i međunarodne zajednice da diplomatskim putem riješi pitanje okupiranoga teritorija, Hrvatska je početkom svibnja 1995. provela novu oslobodilačku vojno-redarstvenu operaciju – “Bljesak”, u kojoj je oslobođeno oko 600 km² preostalog okupiranog teritorija zapadne Slavonije. U samo 2 dana – 1. i 2. svibnja – slomljen je otpor srpskih postrojbi i oslobođeni su Okučani, Jasenovac i Stara Gradiška. Ostaci poraženoga 18. korpusa “Srpske vojske Krajine” predali su se u popodnevnim satima 4. svibnja iznad Pakraca, a organizirani otpor specijalnih snaga pobunjenih Srba prestao je sljedećega jutra, oko 6.30 sati u području Omanovca. U operaciji su poginula 42 pripadnika hrvatskih oružanih snaga, a 162 su ranjena. Neprijateljski gubici bili su višestruko veći. Radi odmazde, srpsko vodstvo zapovjedilo je raketiranje hrvatskih gradova.

Napadnut je i glavni grad Hrvatske Zagreb, u kojem su pogođene dječja bolnica, gimnazija, Akademija dramskih umjetnosti i drugi civilni objekti; pritom je ubijeno sedmero, a ranjeno 176 civila. Tijekom i nakon operacije "Bljesak", hrvatske vlasti osigurale su humani postupak i sva građanska prava srpskom stanovništvu, a pripadnicima srpskih postrojbi zajamčena je primjena Zakona o oprostima. Unatoč tomu, većina stanovnika srpske narodnosti na okupiranom dijelu zapadne Slavonije napustila je to područje uoči i tijekom operacije "Bljesak". Pod golemim pritiskom srpskoga vodstva i uz prijetnju nastavka bombardiranja Zagreba, UN je potom organizirao operaciju "Sigurni prolaz", kojom je najveći dio preostalog stanovništva srpske narodnosti napustio zapadnu Slavoniju.

(25.V.) U topničkom napadu na Tuzlu srpske snage su usmratile 71, a ranili oko 150 osoba.

Umro je Krešimir (Krešo) Čosić jedan od najboljih hrvatskih i europskih košarkaša; njegovo ime nalazi se u košarkaškoj Kući slavnih u SAD-u.

K. Čosić osnivao je mormonske zajednice u Hrvatskoj, a svojim diplomatskim djelovanjem u SAD-u, pridonio je afirmaciji Hrvatske.

(30.V.) U Zagrebu je otvorena nova zgrada Nacionalne i sveučilišne biblioteke.

(4.-11.VI.) Hrvatske postrojbe (HV i HVO) potisnule su neprijatelja prema Bosanskom Grahovu i Glamoču (napadajni boj *Skok 2*).

Hrvatska vojska ovladala je jakim srpskim uporištem Crni Lug i okolnim selima te Velikim i Malim Šatorom; oslobođeno je područje širine 30 km, a dubine 14 km - oko 420 km². Time je Livanjsko polje u cijelosti osigurano za manevarski prostor hrvatskih postrojba, koje su spojene od Dinare preko Šator planine i Staretine sve do Kupreških vrata, a pod nadzor hrvatskog topništva stavljena je važna komunikacija Glamoč - Bosansko Grahovo u BiH te Cetinska dolina i Vrličko polje u Hrvatskoj.

(2.VII.) Papa Ivan Pavao II. proglasio je svecem Marka Križevčanina.

(11.VII.) Srpske postrojbe osvojile su Srebrenicu, a zatim i Žepu (25.VII.), gradove "pod zaštitom" UN-a. Nad stanovništvom tih gradova Srbi su počinili stravičan ratni zločin; u Srebrenici je ubijeno oko 8000 Muslimana, a ostali su prognani.

(15.VII.) Načelnik Glavnog stožera HV-a postao je general zbora Zvonimir Červenko, sudionik antifašističke borbe u II. svjetskom ratu.

(19.VII.) Pokrenuta je snažna ofenziva Srba iz Hrvatske i Abdićevih snaga na rezolucijom UN-a "zaštićeni" Bihać.

(22.VII.) U Splitu su predsjednik RH (Franjo Tuđman) i predsjednik Predsjedništva BiH (Alija Izetbegović) te predsjednik Federacije BiH (Krešimir Zubak) i predsjednik Vlade BiH (Haris Silajdžić) potpisali *Deklaraciju o oživotvorenju Sporazuma iz Washingtona, zajedničkoj obrani od srpske agresije i postizanju političkog rješenja sukladno naporima međunarodne zajednice* (Splitska deklaracija); osobit značaj imao je sporazum o vojnoj suradnji.

(25.-30.VII.) Hrvatske postrojbe oslobodile su oko 1600 km² teritorija BiH (operacija *Ljeto '95*).

Cilj hrvatskih postrojbi bio je povećati sigurnost Livna i Kupresa, zaustaviti srpsku ofenzivu na Bihać i stvoriti preduvjete za oslobađanje Knina i ostalih okupiranih dijelova Hrvatske. Oslobađanjem Bosanskog Grahova (28.VII.) i Glamoča (29.VII.), hrvatske postrojbe dovele su pobunjene Srbe u sjevernoj Dalmaciji u poluokruženje, a stvoreni su i preduvjeti za napredovanje prema Banjoj Luci.

(1.VIII.) Na Brijunima su održani razgovori između hrvatskog predsjednika F. Tuđmana i stranih veleposlanika u Hrvatskoj, o načinu rješavanja krize; zbog nekooperativnosti pobunjenih Srba, hrvatski predsjednik najavio je mogućnost vojne akcije, a američki veleposlanik Peter Galbraith savjetovao je da se dobro razmisli o tom potezu.

Ako to učinite, ali ja ne kažem da to morate učiniti, budite oprezni. U toj ćete stvari biti potpuno sami. Vodite računa o vojnicima UN-a i zaštitite civilno stanovništvo hrvatskih Srba. (američki veleposlanik P. Galbraith)

(3.VIII.) Pregovori između hrvatskih vlasti i pobunjenih Srba u Genthodu kod Geneve nisu donijeli nikakav pomak; Srbi su odbili prijedlog "mirne reintegracije".

(4.-7., VIII.) Vojno-redarstvenom operacijom *Oluja* '95. hrvatske postrojbe oslobodile su okupirani teritorij Hrvatske u sjevernoj Dalmaciji, Lici, Banovini i Kordunu (7940 km²) te omogućile Armiji BiH da razbije srpsku opsadu Bihaća.

Cilj hrvatskih postrojbi:

- oslobađanje okupiranoga hrvatskog teritorija,
- povratak prognanika,
- pomoć Armiji Bosne i Hercegovine da deblokira opkoljeni Bihać i spriječi humanitarnu katastrofu,
- izlazak na međunarodno priznate granice Republike Hrvatske.

Temeljna strateška ideja operacije bila je:

- istovremenim djelovanjem hrvatskih postrojbi na više smjerova (31) probiti obranu neprijatelja i osloboditi okupirani prostor Republike Hrvatske,
- u napadna djelovanja prijeći u središnjem dijelu Hrvatske; osloboditi gradove: Knin, Gračac, Korenica, Slunj, Glina, Petrinja, Hrvatska Kostajnica i Hrvatska Dubica,
- odlučnu obranu organizirati u istočnom i južnom dijelu zemlje,
- nositelji udara su gardijske brigade,
- za širenje uspjeha i održavanja dinamike borbenih djelovanja koristiti pričuvne postrojbe, te specijalne postrojbe Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske (MUP RH).

– 4. kolovoza (petak) 1995.:

U 5 sati ujutro započela je vojno-redarstvena operacija “Oluja”.

Na početku operacije Hrvatsko ratno zrakoplovstvo uništilo je neprijateljsko radio-relejno čvorište Čelavac, te središta veze na Petrovoj i Zrinskoj gori. Istoga dana oslobođeni su Sveti Rok, Čista Mala, Čista Velika, Uništa, Gornji Baljci, Dabar, Novoselija, Sibić, Gora, Strašnik, Graberje, Višnjica, Predore, Uštica, Tanac, te prijevaj Mali Alan i područje Dulibe – Tulove grede na Velebitu.

Srpske snage u jutarnjim satima toga dana granatirale su Dubrovnik, Biograd na moru, Gospić, Otočac, Sisak i Sunju (potom su granatirani Karlovac, Nuštar i druga naselja u Hrvatskoj); u tim napadima stradali su civili i civilni objekti.

– 5. kolovoza (subota) 1995.:

Oslobođeni su: hrvatski kraljevski grad Knin s okolicom, Ljubovo, Žitnić, Lovinac, Gračac, Novi Lički Osik, Ostrovica, Primišlje, Plaški, Dubica, Vrlika, Kijevo, Drniš s okolicom, Obrovac, Benkovac, Zemunik Gornji, Biljane Gornje, Biljane Donje, Škabrnja, Nadin, Smilčić, Karin, Saborsko, Lička Jesenica, Vaganac, Ličko Petrovo Selo, Rakovica, Drežnik Grad, Željava, Medak, Petrinić Polje, Trnavec, Lički Ribnik, Gornji Poloj, Glinsko Novo Selo, Župić i Župić brdo, Šanja, Vilusi, Pecki, Luščani, Križ, Cepeliš, Strmen i druga naselja.

– 6. kolovoza (nedjelja) 1995.:

Oslobođeni su: Petrinja, Kistanje, Muškovac, Kaštel Žegarski, Vrhovine, Kostajnica, Udbina, Krbava, Korenica, Bunić, Slunj, Broćanac, Plitvice, Glina, Otrić, Bruvno, Malovan, Rudopolje, Stražbenica, Blinja, Umetić, Slabinje, Čaire, Utolica, Rausovac, Gornja i Donja Bačuga, Jabukovac, Banski Grabovac, Šaš, Veliki Šušnjar, Majski Trtnik, Barlete, Vrebac, Mogorić, Ploča i druga naselja. Istoga dana kod Tržačkih Raštela, na samoj granici na Korani, susrele su se postrojbe Hrvatske vojske (general bojnik Marijan Mareković) i 5. korpusa Armije Bosne i Hercegovine (general Atif Dudaković).

– 7. kolovoza (ponedjeljak) 1995.:

Oslobođeni su: Gornji i Donji Lapac, Mazin, Dobroselo, Boričevac, Kulen Vakuf, Cetingrad, Veljun, Krnjak, Vojnić, Gornje Mekušje, Kamensko, Tušilović, Turanj, Šanac, Jelaši i druga naselja. Izjava ministra obrane RH Gojka Šuška da je operacija završena u 18 sati toga dana, potvrdila je da konačna

pobjeda hrvatskih snaga nije upitna, no ostalo je još nekoliko “džepova” otpora protivnika.

– 8. kolovoza (utorak) 1995.:

Predaja pukovnika Čedomira Bulata, zapovjednika 21. korpusa “SVK”, u Topuskom oko 14 sati, značila je kraj operativnoga dijela operacije “Oluja”, ali i prestanak rata na teritoriju Republike Hrvatske, iako su nastavljene vojne aktivnosti radi slamanja ostataka neprijateljske vojske i pretresa terena. Primjerice, 8. kolovoza hrvatske snage ušle su u Srb, a 9. kolovoza u Vrginmost i Dvor na Uni. Porazivši neprijatelja, Hrvatska vojska stala je na međunarodno priznatu granicu između Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Tenkovi	385-450	350	1,1 : 1
BVP	195-210	150	1,35 : 1
Zrakoplovi	20-25	7	3,18 : 1
Helikopteri	10-13	13	1 : 1
Motorna vozila	1100-1500	2500	1 : 1,9
Topništvo	515-570	200	2,5 : 1
PZO	295-340	200	1,55 : 1
Vojnika, dočasnika, časnika policajaca	37.000-50.000	127.000-200.000	1 : 2,5 – 1 : 5,4

Završnu oslobodilačku vojno-redarstvenu operaciju, nazvanu “Oluja”, Hrvatska je provela od 4. do 7., odnosno do 10. kolovoza 1995. godine. Hrvatska vojska i specijalne jedinice policije krenule su 4. kolovoza 1995. u 5 sati u napad duž crte od Bosanskog Grahova na jugu do Jasenovca na istoku, na bojišnici dugoj više od 630 kilometara. Hrvatske snage u istočnoj Slavoniji i južnoj Dalmaciji stavljene su u stanje pripravnosti radi mogućeg napada Vojske Jugoslavije i Vojske Republike Srpske iz Bosne i Hercegovine.

Najveći uspjeh u operaciji postignut je u prijepodnevnim satima 5. kolovoza, kad su pripadnici 4. i 7. gardijske brigade Hrvatske vojske (podrijetlom iz Dalmacije, Bosne i Hercegovine, Zagorja i drugih područja) oslobodili Knin. Zbog njegova strateškog i simboličkog značaja, dan oslobođenja Knina u Hrvatskoj je proglašen Danom pobjede i domovinske zahvalnosti, a potom i Danom hrvatskih branitelja. U sljedećim danima hrvatske snage zaposjele su državnu granicu, osigurale je i krenule u pretres oslobođenog prostora sjeverne Dalmacije, Like, Banovine i Korduna (oko 10.500 km²). U operaciji je poginulo 196 pripadnika Oružanih snaga RH, najmanje 1100 je ranjeno, a 15 je nestalo. Gubici neprijatelja bili su nekoliko puta veći.

Istodobno, operacijom “Oluja” hrvatske snage omogućile su Armiji Bosne i Hercegovine da razbije srpsku opsadu Bihaća. Time je spriječena nova humanitarna katastrofa u Bosni i Hercegovini i zločin poput masakra u Srebrenici, gdje su u srpnju 1995. pripadnici srpskih postrojbi, pod zapovjedništvom generala Ratka Mladića, ubili su nekoliko tisuća Bošnjaka – muslimana (spominje se broj od 8000).

Pobjeda hrvatskih snaga u “Oluji” jedan je od najvažnijih događaja u hrvatskoj povijesti, jer je njome

osigurana sloboda njezinih građana i razvoj Republike Hrvatske te teritorijalna cjelovitost i opstanak u međunarodno priznatim granicama. Za uspjeh “Oluje”, uz pobjedničku Hrvatsku vojsku i policiju, koju su predvodili načelnik GS HV-a general Zvonimir Červenko, načelnik Obavještajne uprave GS HV-a kontraadmiral Davor Domazet, zapovjednici Zbornih područja HV-a (generali Miljenko Crnjac, Luka Džanko, Ante Gotovina, Mirko Norac, Petar Stipetić) i skupnih snaga specijalne policije (general Mladen Markač), te zapovjednici na ostalim zapovjednim mjestima i obavještajnim dužnostima, zaslužno je zajedništvo većine hrvatskih građana koji su se suprotstavili srpskoj agresiji, kao i uspješna državna politika, predvođena predsjednikom Franjom Tuđmanom. Svjetski državnici, posebice dužnosnici SAD-a, uglavnom su pokazali razumijevanje za provedenu operaciju. Između ostalog, rekli su da je “Hrvatska ostavila dovoljno vremena međunarodnoj zajednici da sukob razriješi pregovorima, a da su oni propali zbog beskompromisnoga stajališta krajinskih Srba”. Uoči napada, hrvatskim vojnicima izdana je stroga zapovijed o zaštiti civila i civilnih te osobito vjerskih (pravoslavnih) objekata, a tijekom akcije u javnim medijima neprestano je ponavljan poziv predsjednika RH hrvatskim građanima srpske nacionalnosti da ostanu u Hrvatskoj, jer su im na temelju Ustava i Ustavnog zakona o manjinama zajamčena sva građanska prava. Ipak, najveći dio Srba iz samoproglašene “Krajine” u Hrvatskoj, na zahtjev svog političkog i vojnog vodstva, napustio je Hrvatsku. Zapovijed (br. 12-3113-1195) o evakuaciji Srba iz tzv. Krajine potpisao je srpski general Mile Mrkšić (4.VIII.); isto je potpisao i Milan Martić, predsjednik “Krajine”. Predstavnici UN-a i američki veleposlanik u Hrvatskoj Peter Galbraith potvrdili su da su srpski civili napustili područje tzv. Krajine prije dolaska HV-a; njihov broj procjenjuje se na oko 90.000 ljudi (hrvatski izvori), odnosno 150.000 (izvori UN-a), pa čak i na 200.000 - 250.000 (srpski izvori). To je bio završni čin tragedije srpskog naroda u Hrvatskoj koju je uzrokovala beskompromisna politika vodstva pobunjenih Srba od 1990. godine.

Tijekom *Oluje '95.* hrvatski vojnici nisu srušili niti jedan vjerski (pravoslavni) objekt; ipak, u razdoblju nakon završetka operacije zabilježena su kriminalna djela osvete ili ubojstva iz koristoljublja nad pojedinim Srbima te paljenje napuštenih kuća hrvatskih građana srpske nacionalnosti. Hrvatska vlast je protiv takvih prekršitelja podnijela 3978 kaznenih prijava; na hrvatskim sudovima zbog toga je osuđeno 1949 prekršitelja hrvatske nacionalnosti, a od tog broja 1492 osobe osuđene su na odgovarajuće kazne (za ubojstvo je osuđeno 27 osoba, a na izdržavanje teške zatvorske kazne u trajanju od 1 do 15 godina upućeno je 13 osoba). (podaci iz “Bijele knjige” - rujan 1999. koju su hrvatske vlasti predale Sudu za ratne zločine u Haagu)

(12.VIII.) U okrugu Bosanskog Grahova srpske postrojbe su u protunapadu nanijele gubitke HV-u i preuzele neke položaje, ali su hrvatski vojnici opet potisnuli neprijatelja prema Drvaru.

(30.VIII.) Nakon još jednog strašnog zločina (41 ubijen i oko 100 ranjenih Sarajlija na tržnici Markale) koji su Srbi počinili granatiranjem Sarajeva (28.VIII.), započeli su zračni napadi NATO snaga na srpsku protuzračnu obranu, odašiljače, skladišta, komunikacije i drugu vojnu infrastrukturu (do 13.IX.).

(8.-15.IX.) U vojnoj operaciji *Maestral* hrvatske postrojbe oslobodile su Jajce i oko 2500 km² teritorija BiH (100 km teritorija po širini i 25 km po dubini).

Cilj hrvatskih postrojba (HV i HVO) bio je dubljim prodorom prema Šipovu i Jajcu te Drvaru i Oštrelju potisnuti neprijatelja od Kupresa, Glamoča i Bosanskog Grahova, i osigurati Livno od dometa dalekometnoga topništva i raketa, kako bi se stvorili uvjeti za povratak prognanika, a istodobno snagama Armije BiH (5. i 7. korpus) stvoriti uvjete za napredovanje prema rijeci Sani i dolinom rijeke Ugar.

Hrvatske postrojbe ovladale su Vitorogom i Demirovcem (11.IX.), Šipovom (12.IX. - kasnije Daytonskim sporazumom prepušten Srbima), Jajcem (13.IX.), Drvarom i prijevodom Oštrelj (14.IX.).

Armija BiH oslobodila je Donji Vakuf, Bosanski Petrovac i Ključ, a zatim Sanski Most i Bosansku Krupu (17.IX.).

(18.-19.IX.) HV je prešao rijeku Unu na nekoliko mjesta od Dvora do Dubice (akcija *Una*), ali je nakon početnog napredovanja pretrpio znatne gubitke i povukao se na početne položaje.

(9.-11.X.) Hrvatske postrojbe (HV i HVO) oslobodile su 800 km² teritorija BiH (operacija *Južni potez*); pod nadzorom srpskih postrojbi, koje su se nalazile pred potpunim slomom, ostalo je 46 % teritorija BiH.

Cilj hrvatskih vojnika u akciji bio je poraziti neprijatelja na širem području Mrkonjić Grada, Podrašničkog polja i HE Jajce-3 (Bočac), doseći položaje s kojih se može gađati Banja Luka i poduzeti napadajno djelovanje za njezino oslobađanje, staviti pod nadzor putove prema Banjoj Luci te oslabiti pritisak neprijatelja na 5. i 7. korpus Armije BiH, koja je počela gubiti područje oko gradova Bosanski Novi i Ključ.

Hrvatske postrojbe prodrle su 40 km u širinu i 20 km u dubinu neprijateljskoga teritorija te ovladale Mrkonjić Gradom (10.X.) i HE Bočac (kasnije Daytonskim sporazumom prepušteni Srbima). Time su preuzele nadzor nad cijelim elektroenergetskim sustavom na rijeci Vrbas i stvorile preduvjete za ulazak u Banju Luku (udaljena 23 km od hrvatskih položaja), u kojoj je zavladao panika i za čiju obranu nije bilo dovoljno snaga; postrojbama Armije BiH omogućeno je napredovanje prema Skender Vakufu i učvršćenje u Sanskom Mostu (opet oslobođen 12.X.). "Vojska Republike Srpske" bila je pred potpunim porazom.

(9.X.) U borbama za Mrkonjić Grad, kao zamjenik zapovjednika 4. gbr., poginuo je general bojnik Andrija Matijaš Pauk, jedan od legendarnih zapovjednika Hrvatske vojske u Domovinskom ratu.

(29.X.) Na trećim višestranačkim izborima za Zastupnički dom Sabora, opet je pobijedio HDZ.

HDZ je dobio 1.093.403 glasova (45,2 %), a Koalicija HSS-IDS-HNS-HKDU-SBHS 441.390 (18,3 %), HSLHS 279.245 (11,6 %), SDP 215.839 (8,9 %), HSP 121.095 (5 %) glasova itd. Na izborima u gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji većinu mandata dobila je udruga oporbenih stranaka (33 od 50), no njezine kandidate predsjednik Republike Hrvatske F. Tuđman nije želio prihvatiti (Zagrebačka kriza).

(12.XI.) Republika Hrvatska je s pobunjenim Srbima iz Baranje, istočne Slavonije i zapadnog Srijema (UN sektor Istok, oko 4,6 % od ukupnog teritorija Hrvatske) potpisala sporazum o mirnoj reintegraciji tih krajeva u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske (Erdutski sporazum).

(21.XI.) U Daytonu (Ohio, SAD), nakon dugih i teških pregovora (1.-21.XI.) delegacije Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije, predvođene predsjednicima F. Tuđmanom, A. Izetbegovićem i S. Miloševićem, prisiljene su na sporazum o miru u BiH (Daytonski sporazum).

S američke strane pregovore je vodio Richard Holbrooke, a povremeno i državni tajnik Warren Christopher. BiH je podijeljena po principu: 1 država - 2 entiteta - 3 naroda. Srpskom entitetu pripalo je čak 49 % teritorija BiH (Federaciji BiH samo 51 %), usprkos tomu što je "Republika Srpska" stvorena genocidom nad nesrpskim stanovništvom i što su srpske vođe (S. Milošević, R. Karadžić i drugi) i srpska politika proglašeni glavnim krivcima za izbijanje sukoba i strašno krvoproliće na teritoriju bivše SFRJ te usprkos činjenici da je udio Srba u nacionalnoj strukturi BiH prema popisu iz 1991. bio znatno manji od 49 %; u BiH je 1991. živjelo 4.364.574 stanovnika - 1.905.829 (43,7 %) Muslimana, 1.369.258 (31,1 %) Srba, 755.895 (17,3 %) Hrvata te Jugoslavena (5,5 %) i ostalih (2,4 %).

Daytonskim sporazumom zajamčeno je pravo svih izbjeglica i prognanika na povratak u svoje domove, a nadgledanje primirja povjereno je međunarodnim snagama; time je ispunjen glavni cilj - zaustavljanje rata u BiH, no u javnosti je prevladalo mišljenje da sporazum nije pravedan i da su agresori (Srbi) nagrađeni.

(23.XI.) VS UN-a (Rezolucija 1023) potvrdilo je temeljni sporazum o mirnoj reintegraciji istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema u sastav Republike Hrvatske; ukinute su sankcije protiv SRJ.

(14.XII.) Na temelju rezultata pregovora u Daytonu, predsjednici Tuđman, Izetbegović i Milošević potpisali su u Parizu mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu.

Supotpisnici i "jamci" za njegovo provođenje su: SAD (predsjednik Bill Clinton), Rusija (premijer Viktor Černomirdin), Francuska (predsjednik Jacques Chirac), Njemačka (kancelar Helmut Kohl) i Velika Britanija (premijer John Major) te španjolski premijer Felipe Gonzales u funkciji predsjedatelja Europske unije.

Hrvati iz Bosanske Posavine prosvjedovali su protiv Daytonskog sporazuma, jer je njihov zavičaj najvećim dijelom ostao unutar Republike Srpske; prema popisu stanovnika iz 1991., Srba je u Bosanskoj Posavini bilo tek 27,12 %, a protjeravši Hrvate i Muslimane prisvojili su više od 55 % toga područja.

(29.XII.) Zapovjednik prijelazne uprave UN-a za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem, umirovljeni general bojnik Jacques Klein, potvrdio je u Zagrebu, u razgovoru s predsjednikom Tuđmanom, da su hrvatska suverenost i teritorijalni integritet neupitni.

Razdoblje tzv. Mirne reintegracije, za čije je provođenje VS UN-a ustanovilo UNTAES (Rezolucija 1037, od 15.I. 1996.), završilo je 15. siječnja 1998., kada je hrvatsko Podunavlje (odnosno istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem) vraćeno u sastav Republike Hrvatske.

Tijekom ratnih događanja u Hrvatskoj 1991. - 1995., mobilizacijom je bilo obuhvaćeno 360.070 vojnih obveznika (u redovima HV-a u tom razdoblju, uz Hrvate, bio je i znatan broj pripadnika ostalih narodnosti koje žive u Hrvatskoj, a među njima i oko 9000 Srba).

Procjenjuje se da je u Domovinskom ratu smrtno stradalo ili njihova sudbina još nije poznata ("nestali"), najmanje 19.500 hrvatskih građana.

Prema nepotpunim podacima prikupljenim do kraja 2009., u Domovinskom ratu je "na hrvatskoj strani" (na slobodnom području RH) smrtno stradalo ("izravni demografski gubici") najmanje 12.500 građana (od toga oko 50% civila), a za 1030 građana nije bila poznata sudbina ("nestali").

Podaci iz izvješća predsjednika RH F. Tuđmana na zajedničkoj sjednici oba doma Hrvatskog sabora, 15. siječnja 1996.: Hrvatska strana imala je 10.668 poginulih i 2915 "nestalih" (ukupno 13.583) te 37.180 ranjenih osoba u Republici Hrvatskoj.

Među poginulim civilima su 323 djeteta (uz napomenu da to nije konačan broj); više od 70% stradalo je uslijed izravnog neprijateljskog djelovanja (od eksplozije granate, mine, raketiranja zrakoplova, snajpera i slično), a manje od 30% uslijed neizravnog neprijateljskog djelovanja (igranje vatrenim oružjem, ručnom bombom i slično).

Ukupno je ranjeno 30.578 osoba (podaci ne obuhvaćaju u ratu okupirano područje); od toga čak 7169 civila, 21.959 hrvatskih branitelja, 58 pripadnika mirovnih snaga UN-a i 613 neprijateljskih vojnika, a za 779 nema podataka o pripadnosti, ali se za većinu njih može utvrditi da su pripadali neprijateljskim jedinicama. Među ranjenim civilima je 1044 djece. Kao posljedica ranjavanja u 188 djece zaostao je različit stupanj tjelesne invalidnosti (u 56 vrlo teška, 92 teška, te u 40 umjerena tjelesna invalidnost). Bez jednog roditelja ostalo je 5497 djece, a 74 djeteta ostala su bez oba roditelja.

Istodobno, na okupiranom području RH smrtno je stradalo najmanje 5100 osoba, uglavnom srpske narodnosti (oko 70% "boraca", oko 20% civila, za oko 10% nije pouzdano utvrđen status), a za 797 osoba nije poznata sudbina (podaci iz 2011. godine). Prema podacima generala "Srpske vojske Krajine" Mili-sava Sekulića, u borbama na prostoru "Republike Srpske Krajine", od lipnja 1991. do kolovoza 1995. srpski gubici iznosili su 3496 poginulih i 1857 nestalih (uz napomenu da je "stvarni broj sigurno veći"). Među smrtno stradalima (podaci vjerojatno nisu potpuni) je 54 djece (mlađe od 18 godina): 25 je stradalo nesretnim slučajem, 10 je izvršilo samoubojstvo, za 5 nije poznat način stradanja, 8 je stradalo prilikom granatiranja, 3 su "poginula u akciji" (vode se kao "borci"), 1 je ubijen, a 2 su "umrla poslije ranjavanja".

Spomenuti podaci (koji se i dalje nado-punjuju) preuzeti su od: Uprava za zatočene i nestale – Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti RH, Uprava za zaštitu žrtava i sudionika rata o poginuloj djeci u Domovinskom ratu – Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi RH, Stožer saniteta

Ministarstva zdravstva, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, te iz knjige Milisava Sekulića, *Knin je pao u Beogradu* (Beograd, 2000.).

Rat je katastrofalno utjecao na demografsko stanje Hrvata u BiH, jer je od početka srpske agresije svoju djedovinu u BiH moralo napustiti više od 400.000 Hrvata (Srbi su prognali oko 210.000, a Bošnjaci-muslimani oko 190.000 Hrvata).

Podaci iz izvješća predsjednika RH F. Tuđmana na zajedničkoj sjednici oba doma Hrvatskog sabora, 15. siječnja 1996.: U Bosni i Hercegovini poginulo je i nestalo 9909, a ranjeno 20.649 Hrvata.

Ovčara je tijekom vremena postala simbol sjećanja na žrtve srpskih zločina koji su u Domovinskom ratu počinjeni diljem Hrvatske; u gradovima i naseljima: Antin, Antunovac, Baćin, Balinci, Beli Manastir, Berak, Bilje, Bogdanovci, Bruška, Bučje, Cerić, Cetingrad, Čakovci, Čanak, Četekovac, Čelije, Dalj, Donji Čaglić, Drežnik, Drniš, Erdut, Ernestinovo, Ervenik, Glina, Glinsko Novo Selo, Glinska Poljana, Grabovac, Gređane, Hrvatska Kostajnica, Hum, Ilok, Ivanovo Selo, Jankovci (Novi i Stari), Jasenice, Joševica, Kijevo, Korlat, Kostrići, Kraljevčani, Kusonje, Lipik, Lisičić, Lovas, Lovinac, Maja, Marinci, Medviđa, Mikluševci, Mohovo, Nadin, Negoslavci, Okučani, Pakrac, Pakrački Vinogradi, Petrinja, Pecki, Petrovci, Plavićevac, Poljanak, Saborsko, Selište, Skela, Smilčić, Smoljanac, Slunj, Sonković, Sotin, Struga, Svinjarevci, Široka Kula, Škabrnja, Šopot, Tenja, Tordinici, Tovarnik, Vaganac, Viduševac, Voćin, Zemunik Donji, i druga stratišta diljem Hrvatske, na kojima su zlostavljani i ubijeni hrvatski branitelji i civili. O spomenutim stratištima i počinjenim zločinima hrvatska javnost vrlo malo zna.

Najmanje 145 masovnih i više od 1200 pojedinačnih grobnica sa žrtvama srpskih zločina, uglavnom Hrvatima, ali i pripadnicima ostalih narodnosti koji nisu podržali velikosrpsku politiku i agresiju na Hrvatsku, upućuju na zaključak da su ubijanja bila planirana. Iz spomenutih grobnica ekshumirani su posmrtni ostaci 3782 žrtve, od kojih su pozitivno identificirani posmrtni ostaci 3217 hrvatskih branitelja i civila (Ivan Grujić, "Zatočeni i nestali u Domovinskom ratu", *Pravo na dom*, Osijek, 2011., 289).

Da bi se izbjeglo generaliziranje, treba reći da su mnogi Srbi u Srbiji odbili mobilizaciju jer nisu htjeli ići u osvajački rat, da su se mnogi u JNA i srpsko-crnogorskim postrojbama koje su napadale Hrvatsku našli spletom različitih okolnosti, primjerice, inercijom vezanom uz službu ili mobilizacijske obveze te zbog neinformiranosti uzrokovane snažnom medijskom, protuhrvatskom promidžbom. Mnogi među njima ponašali su se kao vojnici, a ne zločinci. Neki su čak uspjeli spasiti život Hrvatima koje su ekstremni pripadnici srpskih postrojbi namjeravali ubiti, a neki Srbi su i ubijeni pokušavajući spriječiti svoje sunarodnjake da počine zločin nad Hrvatima. Nažalost, bilo je i mnogo onih koji su u osvajački rat protiv Hrvatske krenuli zadojeni velikosrpskom idejom i mržnjom. Uglavnom takvi počinili su zločine u Hrvatskoj i BiH.

Zločini nad Hrvatima izazvali su neprimjerene reakcije pojedinaca i na hrvatskoj strani. Na području pod hrvatskom vlašću u Domovinskom ratu, do početka operacije "Oluja", pojedini građani srpske nacionalnosti ubijeni su u Gospiću, Osijeku, Sisku i Paulin Dvoru, kao mjesto odmazde nad srpskim civilima navode se Pakračka poljana i područje Medačkog "džepa", a pojedinačni slučajevi ubojstva srpskih civila zabilježeni su i na nekoliko drugih lokacija. O tome je hrvatska javnost upoznata, jednako kao i sa zločinima nad građanima srpske nacionalnosti koji su nakon "Oluje" počinjeni u zaseocima Grubori, Varivode i Gošići, gdje je ubijena ukupno 21 osoba.

Od 1991. kroz srpske logore u Jugoslaviji i Hrvatskoj (Begejci, Beograd, Bileća, Glina, Knin, Manjača, Morinje, Niš, Sremska Mitrovica, Stara Gradiška, Stojicevo), prošlo je oko 8500 hrvatskih građana (300 zatočenih ubijeno je u logorima u Srbiji). (podaci Ureda Vlade RH za zatočene i nestale, 2001.)

Prema nekim podacima gubici "Teritorijalne obrane Krajine" (1992. preimenovana u "Srpsku vojsku Krajine") u borbama na prostoru tzv. Republike Srpske Krajine, od lipnja 1991. do kolovoza 1995., iznosili su 13.161 poginulih, ranjenih, nestalih i zarobljenih vojnika, *uključujući i dezertere*; od toga

broja je 3496 poginulih i 1857 nestalih (uz napomenu da je *stvarni broj sigurno veći*). (nepotpuni podaci iz knjige *Knin je pao u Beogradu* /Beograd, 2000./ Milislava Sekulića, generala tzv. Srpske vojske Krajine)

U ratnim razaranjima u Republici Hrvatskoj uništeno je ili oštećeno 217.009 stanova, oko 120 gospodarskih objekata i 2423 spomenika kulture (od toga je 495 sakralnih objekata /uglavnom katoličke crkve/ na područjima koja su okupirali Srbi); ukupna vrijednost ratne štete u RH procijenjena je na 37,1 milijardi američkih dolara. (Vlada RH, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete - *Ratna šteta RH*, Završno izvješće, Zagreb, rujan 1999.)